

Moninainen järjestötieto

- selvitys järjestöjen tiedon tuottamisen edellytyksistä ja mahdollisuuksista sekä merkityksistä Lapin hyvinvointialueen johtamiskäytännöissä

Lapin sosiaali- ja
terveysturvayhdistys ry

TIETOA – VAIKUTTAMISTA – YHTEISTYÖTÄ

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry, Järjestöasiantuntija
Marjo Romakkaniemi

Saatteeksi

Vuonna 2023 toimintansa käynnistäneet hyvinvointialueet ja kuntien muuttuvat roolit hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ovat pakottaneet myös järjestöt asemoitumaan uudelleen ja hakemaan paikkaansa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Aiemmin toimineet neuvottelukumppanit ovat vaihtuneet ja yhteiskunnallisen sotealan toimintaympäristön uudistuminen on muuttanut järjestömaantiedettä merkittävästi.

Uusia yhteistyörakenteita työstettäessä kaikkien osapuolten osallisuus ja tietoon perustuva toiminta ovat avainasioita. Kuitenkin esimerkiksi vuoden 2024 järjestöbarometrissä tulee selkeästi esille se, että yhteistyötä nakertaa vallitseva yhteiskunnallinen epävarmuus sekä toimijatasolla entisten yhteistyökumppanien vaihtuminen uusiin, jotka eivät välttämättä tunne tai tiedä alueensa järjestöjä, niiden toimintaa taikka toiminnan luonnetta. Lisäksi uudet neuvottelukumppanit ja -kanavat voivat olla hakusessa molemmin puolin.

Yhteistyön onnistuminen edellyttääkin molemminpuolista, aktiivista ja pitkäjänteistä vuorovaikutusta ja tietoon pohjautuvaa dialogia sekä molemminpuolista toisen toiminnan arvostamista. Vuoropuhelu vahvistaa yhteistä tahtotilaa ja rakentaa keskinäistä luottamusta.

Oleennaista on tunnistaa kaikkien toimijoiden roolit ja tehtävät huomioiden paikalliset erityispiirteet. Tieto luo pohjan yhteistyön rakentamiselle. Tarvitaan tiedon tuottamista, jotta voidaan johtaa tiedolla, tehdä päätöksiä ja kehittää toimintoja. Järjestöt tuottavat moninaista tietoa ihmisten arjen hyvinvoinnista. Järjestöjen tuottama, arkeen kiinnittyvä tietopääoma on päätöksentekijöille tärkeä työväline.

Käsillä oleva Marjo Romakkaniemen tekemä selvitys pureutuu moninaisen järjestötiedon eri ulottuvuuksiin järjestöjen näkökulmasta. Selvitys avaa monipuolisesti järjestötiedon merkityksellisyyttä kaiken toiminnan perustana. Keskiössä oleva järjestöjen tuottama tieto muun muassa kansalaisten hyvinvoinnista, palvelujen toimivuudesta ja palvelutarpeista, tuen tarpeista tai vapaaehtoistyöstä ja sen merkityksellisyydestä näyttää kuitenkin jäävän vielä paljolti hyödyntämättä. Iso askel ja hyvä pääänavaus on ollut se, että järjestötietoa sisällytetään jo nyt hyvinvointikertomuksiin ja -suunnitelmiin. Vaikka vielä on paljon tekemistä muun muassa yhteistyörakenteiden toimivuudessa, tästä samoin kuin tässä selvityksessä tuotetun tiedon ja kehittämissuunnitelmien pohjalta on hyvä jatkaa yhteistä työtä lappilaisten hyvinvoinnin vahvistamiseksi.

Rovaniemellä 13.12.2024

Arja Kilpeläinen
toiminnanjohtaja
Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry

Sisällys

OSA I: Järjestötieto hyvinvointialueen tietovarantona.....	3
1 Selvityksen lähtökohtia.....	3
2 Järjestötieto ja sen kerääminen.....	5
2.1 Järjestötiedon moninaisuus ja saatavuus	5
2.2 Järjestötiedon lähteet tässä selvityksessä.....	8
3 Tilannekuvaa Lapin maakunnassa toimivista järjestöistä	9
3.1 Määrällistä tietoa lappilaisista järjestöistä	9
3.2 Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry	13
3.3 Seudulliset järjestökeskukset tiedon tuottajina	16
3.3.1 Järjestökeskus Kitinen ry	16
3.3.2 Kemijärven Järjestökiehininen ry	20
3.3.3 Meri-Lapin Järjestökeskus Silta ry.....	24
3.3.4 Rovaniemen Neuvokas	28
3.3.5 Inarin kunta	31
3.4 Kokemustoimijat ja kehittäjäasiakkuus.....	32
3.5 Asiantuntijuus järjestöissä	35
3.6 Järjestötoiminnan vaikutuksista ja vaikuttavuudesta	38
OSA II: Järjestöjen ja hyvinvointialueen välistä yhteistyötä tukevat rakenteet	40
4 Yhteistyörakenteiden lähtökohtia	40
5 Järjestöjen jatkuvan tiedontuotannon rakenteet	45
6 Yhteenvedo ja toimenpide-ehdotukset.....	54
LÄHTEET	58

OSA I: Järjestötieto hyvinvointialueen tietovarantona

1 Selvityksen lähtökohtia

Hyvinvointialueen ja sen alueella toimivien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tekevien järjestöjen yhteistyö perustuu Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiin (612/2021), jonka mukaan hyvinvointialueen on edistettävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Järjestötieto nähdään oleellisena osana tiedolla johtamisessa hyvinvointialueella.

Jorma Niemelän ja Terhi Auvisen (2021) mukaan alueellisen tietojohdamisen kehittäminen nähdään kriittisenä asiana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen tavoitteiden saavuttamisessa. Hallituksen esityksen (HE 241/2020) mukaan ”laadukkaaseen ja ajantasaiseen tietoon perustuva johtaminen mahdollistaa resurssien kohdentamisen mahdollisimman vaikuttavasti. Niemelän ja Auvisen (mt., 66) mukaan ”onnistuminen tiedolla johtamisessa edellyttää alueellisen yhteistyön toimivuutta, tietosisältöjen yhdenmukaistamista ja yhteistyötä järjestelmähankinnoissa”.

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry:n (jatkossa Lapin sotuyhdistys) ja Laphan välillä solmitun kumppanuussopimuksen mukaan järjestötietoa tarvitaan erityisesti tulevaa palvelutarjotinta varten sekä hyvinvointialueen toiminnan strategiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Koko maakunnan alueelta tuotettavan järjestötiedon tavoitteena on myös kansalaisosallisuuden lisääminen, kokemusosaamisen tuonti kootusti hyvinvointialueen käyttöön, järjestönäkökulman tuonti hyvinvointialueen strategiaan työryhmiin sekä järjestöjen ja hyvinvointialueen keskinäisen vuoropuhelun vahvistaminen. Lisäksi tavoitteena on hyvinvointialueen ja järjestöjen välisten yhteistyörakenteiden syntyminen tukeminen ylläpitämällä Lähellä.fi verkkopalvelua ja koordinoimalla sosiaali- ja terveystieteen järjestötoimijoiden verkostoja.

Järjestökenttää ei voi kuvata homogeenisena kokonaisuutena, sillä se sisältää käytännössä kaikki ihmisen toiminnan muodot eri elämäntilanteilta, mikä lähtökohtaisesti on voimavara ja resurssi. Järjestökentän moninaisuutta kuvataan usein sirpaleiseksi, mutta sitä on pidettävä ennen muuta rikkautena. Järjestökentän kokonaisuus kuvaa kansalaisten toimijuuksien ja mahdollisuuksien kirjoa juuri sellaisissa yhteisöissä, jotka ihmisiä itseään eniten puhuttelevat. Laajuus ja moninaisuus on myös mahdollisuus tavoittaa kansalaisia laajasti sekä kuntien elinvoimatekijä.

Hyvinvointi tuotetaan paikallisesti. Järjestöjen roolin ja toimijaverkostojen on todettu vakiintuneen kansalaisten sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä kuntien ja hyvinvointialueiden kumppanina. Järjestöjen rooli on kiistaton sekä hyvinvointia ja terveyttä edistävänä, että osallisuutta, toimijuutta ja yhteisöllisyyttä edistävänä tekijänä tarjoten osallisuuden, kumppanuuden ja yhteisöllisen kansalaistoiminnan mahdollisuuksia. Järjestökentän merkityksellisyys tunnustetaan ja tunnustetaan laajasti yksilökohtaisen hyvinvoinnin edistämisen ja harrastus- ja virkistystoiminnan lisäksi yhteisöllisyyden tukemisessa, yhteiskunnallisten palvelujen tuottamisessa ja kehittämisessä,

yhteiskunnallisena vaikuttajana toimimisessa sekä tiedontuotannossa. (esim. Kilpeläinen ym. 2017; Niemelä & Auvinen 2021).

Hyvinvointialueen rakenteellisten muutosten seurauksena järjestöjen on kuitenkin uudella tavalla pohdittava paikkaansa ihmisten osallisuuden, terveyden ja hyvinvoinnin turvaajina yhteistyössä alueen muiden toimijoiden ja palveluiden kanssa. Samoin lainsäädäntö edellyttää hyvinvointialueita tekemään tiivistä yhteistyötä alueen kuntien ja järjestöjen kanssa (HE241/2020). Uudenlaiset rakenteet avaavat niin järjestöille kuin hyvinvointialueellekin mahdollisuuksia.

Tässä selvityksessä kootaan yhtäältä Lapin alueella toimivista järjestöistä ja yhdistyksistä saatavavilla olevaa tietoa yhteistyön tiivistämiseksi hyvinvointialueen kanssa sekä toisaalta pohditaan, millaisia toimenpiteitä tai rakenteita tarvittaisiin pysyvien tiedontuotannon kanavien luomiseksi järjestöjen ja hyvinvointialueen välille. Hyvinvointialueella tavoitteena on, että kerätty tieto voisi toimia Lapin hyvinvointialueen päätöksenteossa tiedolla johtamisen välineenä. Hallituksen esityksessä (241/2020, s. 425) korostetaan järjestöjen yleishyödyllisyyttä ja merkitystä vertaistuen antajana sekä palveluiden suunnittelussa siten, että erilaisia palveluja tarvitsevien ja käyttävien henkilöiden palvelut muodostavat tarpeenmukaisen ja keskenään yhteensovitun kokonaisuuden. Laphan hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelman 2024–2025 mukaan tarkoituksena on kehittää rakenne järjestötiedon, kokemustiedon, järjestöjen asiantuntijuuden hyödyntämiselle sekä monialaiselle järjestöyhteistyölle. Järjestöjen asiantuntijuudella ymmärretään tässä selvityksessä järjestötoiminnassa syntyviä tietoja ja taitoja, järjestötyössä kohdattavien ilmiöiden ymmärtämistä sekä tietynlaisen ison kuvan ymmärtämistä, joka viittaa järjestöjen asemaan ja toimijuuteen yhteiskunnassa (vrt. Heilmann 2022). Selvityksessä kysytään:

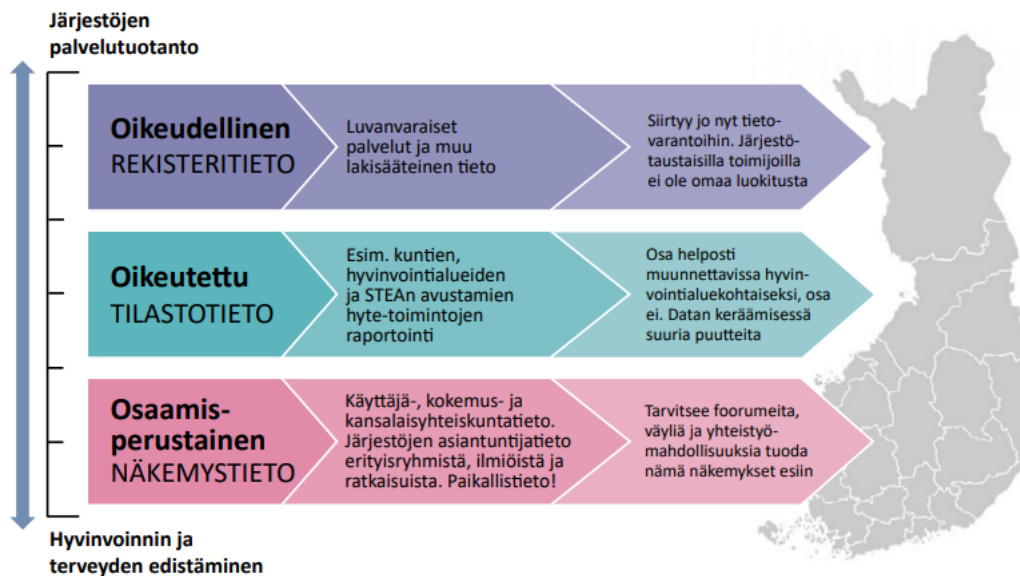
1. Millaista tietoa järjestökentän toiminnassa kertyy Lapissa? Millaista kokemusasiantuntijuutta Lapin maakunnan järjestöissä on? Millaista asiantuntijuutta järjestötoiminnassa kehitty?
2. Miten järjestöissä oleva tieto saadaan hyvinvointialueen käyttöön? Millaisia rakenteita järjestötiedon tuottamiseksi ja välittämiseksi tarvitaan?

Näkökulma tiedontuotantoon ja sen mahdollisuuksiin on järjestölähtöinen. Olemassa olevat rakenteet ovat muutoksessa ja muutos on mahdollisuus. Tässä selvityksessä käytetään yleisnimitystä järjestöt viitattaessa sekä paikallisiin, alueellisiin, maakunnallisiin että valtakunnallisiin yhdistyksiin.

2 Järjestötieto ja sen kerääminen

2.1 Järjestötiedon moninaisuus ja saatavuus

Järjestötieto on käsitteenä moniulotteinen ja siksi on määriteltävä, mitä sillä kulloinkin tarkoitetaan. Jorma Niemelä ja Terhi Auvinen (2021, 70–73) jäsentävät järjestötiedon oikeudelliseen rekisteritietoon, oikeutettuun tilastotietoon ja osaamisperusteiseen näkemystietoon (kuvio 1). *Oikeudellinen rekisteritieto* liittyy oikeudelliseen perustaan, jolla järjestöjen palvelutoimintaa ohjataan. Tietoa syntyy palveluiden tuottamisessa. Tiedon synnyssä, siirtämisessä ja varastoinnissa noudatetaan asianomaisia lakeja. Tieto on erilaisissa rekistereissä ja se on henkilötunnuksellista tietoa. *Oikeutettu tilastotieto* on erilaisista tilastoista ja toimintaraportoinneista, toiminnasta kertyvää dataa, jota kootaan, mutta ei systemaattisesti valtakunnallisesti tai paikallisesti eikä hyvinvointialueittainkaan. Tällaista on esimerkiksi järjestöavustusten hakemisen yhteydessä järjestöjen tuottama tieto rahoittajalle. *Osaamisperustainen näkemystieto* koostuu käyttäjä- ja kokemustiedosta, järjestöjen asiantuntijatiedosta erityisryhmistä ja ratkaisuksista, järjestöjen TKI-toiminnan tuottamasta tiedosta ja parhaimmillaan syntyneistä innovaatioista, järjestöjen omasta data-analytiikasta ja vaikuttavuustiedosta. Osaamistiedon hyödyntäminen edellyttää selkeitä yhteistyörakenteita ja yhteisiä toimintamalleja. Jäsentely on siinä mielessä kiinnostava tämän selvityksen näkökulmasta, että se kuvastaa järjestökentän moninaisuutta sekä järjestötiedon erilaisia lähtökohtia riippuen tiedon kerääjän taustajärjestöstä ja tiedonkeruun intresseistä. Tätä kaikkea järjestötieto on Lapin maakunnan alueella. Tässä selvityksessä painopiste on kuitenkin tilastotiedossa ja osaamisperustaisessa näkemystiedossa.

Kuvio 1: Tietojohtamisessa tarvittavat järjestötiedon tyypit (Niemelä & Auvinen 2021, 73)

Haikarin (2020) mukaan mikä tahansa järjestöjen tuottama tieto voidaan määritellä järjestötiedoksi. Hänen mukaansa oleellista tietoa järjestöjen yhteistyössä julkisten toimijoiden kanssa ovat: tiedot toimivista järjestöistä kunnittain ja maakunnittain, järjestöjen yhteystiedot, tiedot järjestöjen toiminnan sisällöistä, tiedot järjestöjen rahoituksesta sekä järjestöjen ja niiden välittämä kokemustieto kansalaisten palvelutarpeista. Erilaiset rekisterit ja portaalit tuottavat kuitenkin vielä huomattavan vajavaisesti tätä tietoa. Kysyttäessä valtakunnallisten järjestöjen toimijoilta, mikä on oleellista järjestötietoa he näkevät, että edellä mainitut järjestötiedon osa-alueet ovat tärkeitä, mutta he pitivät vielä tärkeämpänä tietoa järjestöjen toiminnan vaikuttavuudesta yleisesti, tietoa järjestötoiminnan keskeisistä ominaispiirteistä kuten yleishyödyllisyydestä ja arvopohjaisuudesta ja tietoa järjestötoiminnan asiakaslähtöisyydestä ja monimuotoisuudesta. Kun järjestötiedon tuottamisen suunnitelmaa ja rakenteita pohditaan, on oleellista pohtia, mitä tietoa tarvitaan, mihin tarkoitukseen, millä tavoin ja keiltä kysytään.

Järjestötiedon keruu ei ole ollut systemaattista eikä sitä siksi ole aukottomasti ja avoimesti saatavilla eikä siten helposti hyödynnettävissä. Yllä mainittuja järjestötiedon tyyppejä on tällä hetkellä vaikea saada. Haikari (2020) toteaa, että on vaikea saada kokonaiskuvaa maakunnan alueella toimivista järjestöistä tai niiden toiminnan sisällöistä, sillä riittävän täsmällisiä tietoja ei löydy paikallisilta toimijoilta eikä PRH:n valtakunnallisesta rekisteristäkään. Tähän haasteeseen on törmätty myös tätä selvitystä tehtäessä. Laajoja järjestötietokyselyjä on toteutettu vuosina 2018 ja 2024. Vuoden 2024 järjestökyselyn (Auvinen 2024) tuloksia on hyödynnetty tässä selvityksessä soveltuvin osin. Kyselyt kuitenkin tavoittavat vain osan järjestöistä ja vastaaminen jää ohueksi. On osoittautunut haasteelliseksi tavoittaa järjestökenttää kattavasti sen laajuudesta, moninaisuudesta ja muutoksista johtuen. Tiedon tuottamisen intressit liittyvät vahvasti järjestön tai yhdistyksen toiminnan tarkoitukseen ja lähtökohtiin. Se kytkeytyy siihen, onko järjestöllä työntekijää, mistä sen rahoitus koostuu ja onko se paikallinen, alueellinen tai valtakunnallinen toimija, joilla on omat piiriorganisaationsa tai valtakunnalliset organisaationsa. Haikari (mt.) toteaa, ettei pienillä järjestöillä aina ole aikaa, osaamista tai muita resursseja toimintansa kuvaamiseen, tiedottamiseen tai raportointiin eri tahoille ja tämä on tullut esiin myös tämän selvitystyön yhteydessä (myös Pohjola 2017). Tiedon tuottamisen intressit vaihtelevat merkittävästi riippuen yhdistyksen tarkoituksesta.

Pienten yhdistysten ja vapaaehtoisvoimin perustuvien yhdistysten kuvaukset toiminnastaan sisältyvät toimintakertomuksiin, joita käsitellään vuosittain yhdistysten vuosikokouksissa. Nämä kuitenkin jäävät yhdistysten omiin arkistoihin. Vaikka järjestöt ja yhdistykset raportoivat rahoittajatahoilleen toiminnastaan, jotka puolestaan seuraavat niiden toimintaa, ne eivät tuota keräämäänsä tietoa yleisesti saataville. (Haikari 2020; Niemelä & Auvinen 2021, 76). Raportit jäävät järjestön ja rahoittajan/rahoittajien välisiksi asiakirjoiksi. Myös Sini Yli-Suvanto ja Hanna Vakkala (2024) toteavat, ettei Lapin tarpeisiin kohdistettua hyvinvointi- ja turvallisuustietoa ole saatavilla riittävästi päätöksentekoa varten. INDI-hankkeessa toteutetussa tiedontuotantoon liittyvässä kyselyssä vastaajista (n=107) yli puolet (53 %) ilmoitti, ettei heidän edustamassaan organisaatiossa kerätä hyvinvointi- ja turvallisuustietoa. (Kyselyn vastaajista järjestöjä oli 43 %, kuntia 22 %, yrityksiä 13 %, seurakuntia tai muita uskonnollisia yhteisöjä 9 %, hyvinvointialuetta 7 %). Tutkimuksen mukaan hyvinvointi- ja turvallisuustietoa kerätään eniten kunnissa (72 %), järjestöissä, joissa on työntekijä palkkasuhteessa (58 %), yrityksissä (50 %) ja vähiten vapaaehtoisjärjestöissä (27 %) ja seurakunnissa (22 %). Järjestöbarometrin 2024 mukaan erityisesti pienissä vapaaehtoisyhdistyksissä raportointi koetaan usein taakaksi, sillä

vapaaehtoisten intressi on yhteistoiminta toisten ihmisten kanssa eikä tilastojen kokoaminen toiminnasta ja että liiallinen raportointivelvoite voi karkottaa ihmisiä järjestötoiminnasta. Tätä keskustelua on käyty myös tämän selvityksen yhteydessä käydyissä keskusteluissa.

Järjestöjen ja yhdistysten toimintaedellytykset ja tarkoitus ovat hyvin vaihtelevia. Suuri osa järjestöistä toimii vapaa-ajan-, kulttuurin- ja liikunnan harrastusmahdollisuuksien tarjoajana ja edistäjinä. Myös sosiaali- ja terveystieteiden järjestöjen toiminta voi olla lähinnä osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja mielekästä toimintaa tuottavaa ja sen myötä hyvinvointia edistävää ja ennalta ehkäisevää toimintaa. Järjestöt toimivat myös julkisia palveluja täydentävänä sekä markkinaehtoisia palveluja tuottavana tahona. Monet sosiaali- ja terveystieteiden järjestöt ovat asiantuntijaorganisaatioita, esimerkiksi vammaisjärjestöt, joilla tieto liittyy syvään asiantuntijuuteen, esimerkiksi tietyn sairauden tuottamaan kokemustietoon, medikaaliseen tietoon sekä tietoon palvelujärjestelmästä ja sosiaaliturvasta sekä yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollisuuksista laajemminkin. Erilaiset lähtökohdat muodostavat haasteen vertailtavissa olevan tiedon systemaattiselle tuottamiselle.

Järjestötiedon tuottaminen kiinnittyy keskeisesti siihen, onko järjestöllä palkattuja työntekijöitä ja mikä on sen rahoituspohja. Oleellista on, perustuuko rahoitus jäsentuloihin, julkisiin tukiin, yksityisiltä markkinoilta saatuun rahoitukseen tai näiden yhdistelmiin, joilla puolestaan on merkitystä tiedon tuottamisen tapoihin ja sisältöihin ja siihen, onko järjestöstä ylipäätään mahdollista saada tietoa sen ulkopuolelta.

Toiminta-avustuksia voidaan saada useammasta eri paikasta, jolloin toiminnasta raportointikin toteutuu eri tahoille ja yleensä hieman eri tavoin. Toiminta-avustusten myöntäjät ohjaavat vahvasti tiedontuotantoa. Rahoittajilla on omat lomakepohjansa ja intressinsä, jotka ohjaavat tiedontuotantoa. Valtaosalla ja vakiintuneilla palveluja tuottavilla järjestöillä (esim. Pelastakaa lapset ry, MLL, Ensi- ja turvakoti, SPR) on omat tiedon tuottamisen rakenteensa. Merkitystä on myös sillä, mikä on järjestön paikka palvelujärjestelmässä. Vapaa-ajan järjestöt, erilaiset harrastus-, liikunta- ja urheilujärjestöt ovat hyvinvoinnin tuottamisen näkökulmasta erittäin merkittäviä, mutta niitä ei voida katsoa osaksi julkista sote-palvelujärjestelmää. Kun taas esimerkiksi vammaisjärjestöillä on perinteisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa vakiintunut paikka ja niiden tiedontuotannon asema rakentuu hyvin eri tavoin. Järjestöjen tiedontuotanto liittyy vahvasti niiden resursseihin, toimintaideologiaan sekä selontekovollisuuteen.

Järjestötieto ja sen hyödynnettävyys liittyy keskeisesti myös viestintään. Viestintä digitaalisilla kanavilla näyttää olevan sattumanvaraista: osalla löytyy toimivat ja informatiiviset www-sivut ja näkyvyys sosiaalisessa mediassa, osalla ei. Tiedon tuottamista mahdollistavat rakenteet vaihtelevat merkittävästi. Pelkästään vapaaehtoisvoimin toimivissa järjestöissä tiedon tuottamisen edellytykset ovat huomattavasti rajatummat kuin järjestöissä, joissa on palkattu työntekijä. Kaiken kaikkiaan on todettava, että tieto, joka tällä hetkellä on saatavissa erityyppisistä yhdistyksistä, ei ole yhteismitallista eikä tiedontuotanto ole ollut systemaattista.

Tässä selvityksessä järjestötiedolla tarkoitetaan järjestöjen tuottamaa tietoa toiminnastaan ja sen tarkoituksista, järjestöissä kertyvää kokemustietoa ja toiminnassa kertyvää asiantuntijuutta. Järjestöissä tuotetaan tietoa toimintaan osallistuvien määristä, toiminnan sisällöistä, tavoitteista, arvoista ja

rahoituksesta. Järjestöt toimivat aktiivisesti monenlaisen kokemustiedon välittäjinä, joka liittyy sekä laajemmin kansalaisuuteen ja arjen sujuvuuteen, että kokemustietoon palveluiden käyttäjinä. Järjestöissä kertyy myös jäsenistönsä ja toimintansa kautta asiantuntijatiedoksi kumuloitunutta tietoa kansalaisten palvelutarpeista, palvelukokemuksista sekä paikallisista ongelmista ja toimivista ratkaisumalleista. (Haikari 2020, 16.) Nämä tiedot kerääntyvät järjestöjen päivittäisessä toiminnassa ja ihmisten kohtaamisissa ja siksi järjestöjen tilannekuva toimii perustana lappilaisen järjestötiedon ulottuvuuksista.

2.2 Järjestötiedon lähteet tässä selvityksessä

Tässä selvityksessä perustilastotietoa järjestöistä on kerätty erilaisista käytettävissä olevista lähteistä. Selvityksen tekemisen aikaikkuna 9.9.2024 – 31.12.2024 määrittää tiedonkeruun mahdollisuuksia. Näin ollen Lapin maakunnan järjestökentän kuvaamisessa on käytetty saatavilla olevia aiempia kyselyjä. Koska palvelujärjestelmä on merkittävässä rakenteellisessa muutoksessa, huomiota on kiinnitetty lähteiden ikään. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry on toteuttanut järjestökyselyn, jonka pohjalta Petra Auvinen (2024) on tehnyt opinnäytetyönään raportin *Hyvinvointialueelle siirtymisen vaikutukset järjestöjen toimintaan – Lapin maakunta*. Tässä selvityksessä on käytetty sekä Auvisen raporttia että sen aineistona käytettyä järjestökyselyä. Vastausprosentti kyselyssä oli 13,5, mikä on otettava huomioon tulkintoja tehtäessä. Lisäksi on hyödynnetty Lapin sotuyhdistyksen aiemmin tekemiä kyselyitä (Arviointikysely yhteistyökumppaneille ja verkostoille toiminnastamme vuonna 2023, Kysely kuntien järjestöyhdyshenkilöille 2023) soveltuvien osien. Näkökulmana eri lähteistä tapahtuvaan tietojen poimintaan on ollut kyseisen tiedon merkitys laajemmin tiedontuotannossa ja järjestöjen tilannekuvan luomisessa.

Tämän selvityksen aineisto on pääasiassa laadullista, sillä tilastotietoa järjestötoiminnasta on hyvin vähän saatavilla ja saatavilla oleva määrällinen tieto ei välttämättä ole yleistettävissä. Kuten aiemmin on jo todettu, laadullisen ja määrällisen tiedon keruu järjestöistä ei ole ollut systemaattista eikä siten helposti hyödynnettävissä eikä useinkaan edes saatavilla. Järjestötiedon kartoittamiseksi on haastateltu seudullisten järjestökeskusten työntekijöitä sekä Lapin alueella toimivia paikallisia järjestötyöntekijöitä. Haastatteluissa painopiste keskusteluissa oli kolmessa teemassa: 1) toiminnan yleiskuvaus alueen järjestöistä ja toimintaympäristöstä 2) kokemusasiantuntijuus ja 3) järjestöissä kertyvä asiantuntijuus. Nämä keskustelut nauhoitettiin. Nauhoitukset hävitettiin raportin valmistuttua. Järjestökeskusten työntekijät ja toiminnanjohtajat ovat myös tuottaneet tietoa pyydetyistä teema-alueista.

Lisäksi selvityksessä hyödynnettyä kokemuseräistä tietoa on kertynyt erilaisissa kohtaamisissa, josta on tehty muistiinpanot. Lapin maakunnan alueella toimii useita verkostoja ja työryhmiä. Tässä selvityksessä on hyödynnetty maakunnallisten tiedontuotantoverkoston ja rakenneyhteistyöryhmän kokoontumisista tehtyjä muistiinpanoja. Lisäksi on hyödynnetty kolmessa eri elämänkaariverkostossa käytyjä keskusteluja. On selvää, että lappilaisesta järjestökentästä tällä tavoin piirtyvä kuva on valikoitu ja vaillinainen. Yhdenvertaisuus ei näin lyhyessä ajassa ole voinut toteutua, sillä kaikilta alueilta tietoa ei ole ollut mahdollista kerätä. Toisaalta lukuisat haastattelut ja keskustelut ovat tuoneet järjestökentästä monipuolisesti tietoa, joka kytkeytyy keskustelujen osallistujien vahvaan

asiantuntijuuteen sekä paikallistuntemukseen. Tietoa on kertynyt siitä, mikä järjestöissä on ajankoh- taista, mitä järjestöissä ajatellaan meneillään olevasta rakennemuutoksesta, millaisissa tilanteissa ja reunaehdoissa vapaaehtoistyötä ja järjestötoimintaa järjestetään ja tarjotaan eri puolilla Lapin maa- kuntaa.

3 Tilannekuvaa Lapin maakunnassa toimivista järjestöistä

3.1 Määrällistä tietoa lappilaisista järjestöistä

Lapin maakunnassa on Patentti- ja rekisterihallituksen mukaan 4732 järjestöä ja yhdistystä, joista 262 sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhdistystä, 769 kulttuurialan, 655 urheilu- ja liikunta-alan järjestöä ja yhdistystä sekä 591 vapaa-ajan järjestöä ja yhdistystä (Taulukko 1). Järjestötietokyselyn (2024) mukaan järjestöt/yhdistykset Lapin maakunnassa toimivat useimmin yhden kunnan alueella (43 %), useamman kunnan alueella toimii 25 % järjestöistä/yhdistyksistä, kylän tai asuinalueen alueella 14 % ja maakunnan alueella 11 %. Järjestökyselyn mukaan lappilaisissa järjestöissä/yhdistyksissä oli useimmin 51–100 jäsentä (25 % vastaajista), seuraavaksi 21–50 jäsentä (22 %:ssa), 101–200 jäsentä 22 %:ssa ja 201–500 jäsentä 15 %:ssa järjestöistä/yhdistyksistä. Suuria, yli 500 jäsenen järjestöjä Lapissa oli vain 7 %. Toisin sanoen karkeasti arvioiden noin puolessa lappilaisista järjestöistä/yhdis- tyksistä jäsenmäärä on alle 100 ja puolessa yli. Vapaaehtoisten määrä oli useimmiten 1–20 henkilöä (70 %:ssa järjestöistä/yhdistyksistä) ja viidesosassa 21–50 henkilöä. Luvut eivät kerro siitä, mitkä järjestöistä ovat aktiivisia. Luvut kuvaavat kuitenkin lappilaisen järjestökentän laajuutta ja moninai- suutta, mikä osaltaan ehdollistaa järjestötiedon keruuta. Kokonaisuus on siksi tärkeä hahmottaa.

Taulukko 1: Rekisteröityjen yhdistysten määrä tarkoitukseluokittain Lapissa 26.8.2024 (PRH)

Lappi	
poliittiset	330
ammattiin ja elinkeinoon liittyvät	509
sosiaali- ja terveysala	262
kulttuuriala	769
vapaa-ajan yhdistykset	591
urheilu- ja liikunta	655
uskonto ja maailmankatsomukseen liittyvät	47
maanpuolustus ja kv-suhteet	100
muut	248
luokittelemattomat	1221
yhteensä	4732

Järjestökentän moninaisuutta kuvaa myös kunnittainen tarkastelu, jossa sosiaali- ja terveysalan jär- jestöt muodostavat pienen osan (Taulukko 2). On huomattava, että vaikka sote-järjestöjen

palvelutuotanto on keskusteluissa usein esillä ja niiden merkitystä korostetaan sote-palveluiden täydentäjinä, niin suuri osa järjestöistä toimii palveluiden tuottamisen ulkopuolella (Pohjola 2017). Taulukkoon 2 on koottu Patentti- ja rekisterihallituksen yhdistysrekisterissä olevat järjestöt, mutta on huomattava myös se, että kaikki kuntien alueella toimivat järjestöt eivät ole rekisteröityneitä. Yhdistyksen rekisteröityessä tarkoitusluokka voi olla haasteellista määrittää, sillä yhdistys voi toimialansa laajuuden puolesta sijoittua useampaan luokkaan, jolloin sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiä voi sisältyä myös muihin luokkiin tai ne eivät ole rekisterissä, mikäli tarkoitusluokkaa ei ole päivitetty. Yhdistys rekisteröidään kotipaikan mukaisesti, mikä tarkoittaa sitä, että jollakin alueella maakunnallinen järjestö voi järjestää toimintaa paikallisesti, mutta se ei ole mukana kyseisen kunnan järjestöjen lukumäärässä. Lapin maakunnassa tällaisia järjestöjä on useita (esim. Lapin Ensi- ja turvakoti, Eri-tyislasten omaiset ELO, vammaisjärjestöt). Lisäksi sote-järjestöihin voidaan katsoa kuuluvan myös Punainen risti, joka julkisoikeudellisena yhdistyksenä puuttuu PRH:n rekisteristä. Vastuu tietojen ajan tasalla pitämisestä on yhdistyksillä itsellään. Luvut eivät näin ollen anna tarkkaa kokonaismäärää alueella toimivista sosiaali- ja terveydenhoitoalan kolmannen sektorin toimijoista. PRH:n tilastot eivät kuvaa järjestöjen resursseja, esimerkiksi toimijan koko, kuten jäsenmäärä tai työntekijöiden määrä ei tällä hetkellä käy ilmi.

Taulukko 2: Rekisteröityneiden yhdistysten määrä kunnittain sekä sosiaali- ja terveysalan yhdistykset

	yhdistykset (pois lukien uskonnolliset yhd. ja kaup- pakamari)	sosiaali- ja ter- veysalan yhdis- tykset *
Simo	80	4
Ranua	112	6
Posio	119	4
Kemi	449	35
Keminmaa	143	4
Tornio	435	32
Tervola	108	6
Ylitornio	151	10
Pello	143	6
Rovaniemi	1321	68
Kemijärvi	222	12
Salla	121	9
Kolari	162	11
Muonio	110	5
Kittilä	266	11
Sodankylä	274	13
Pelkosenniemi	51	1
Savukoski	55	1
Inari	215	14
Enontekiö	121	6
Utsjoki	69	4
yht	4727	262

* Luvuista puuttuu sellaisia vanhempia yhdistyksiä, joille ei ole merkitty tarkoitusluokkaa. Sen merkitseminen on aloitettu 2010 ja tarkoitusluokka päivitetään sääntömuutoksen yhteydessä.

Jäsenmäärät sekä vapaaehtoisten määrät järjestöissä ovat tyypillisesti pysyneet vakaana tai pienentyneet, ja harvemmin kasvaneet. Lapissa toteutetun järjestökyselyn mukaan järjestöjen jäsenmäärät ovat viimeisen viiden vuoden aikana kasvanut 23 %:ssa järjestöistä, pysynyt samana 43 %:ssa ja pienentynyt 34 %:ssa järjestöistä. Vapaaehtoisten määrä on viiden viimeisen vuoden aikana kasvanut 12 %:ssa järjestöistä, hieman yli puolessa (52 %) pysynyt vakaana ja pienentynyt yli kolmanneksessa (36 %) järjestöistä. Trendit ovat samansuuntaisia kuin valtakunnallisesti: verrattuna aikaan ennen koronaa, noin kolmasosassa (31 %) järjestöistä toimintaan aktiivisesti osallistuneiden määrä on suurempi, lähes joka toisessa järjestössä (46 %) osallistuneiden määrä on koronaa edeltävällä tasolla ja joka neljännessä järjestössä (23 %) osallistujamäärä on pienempi kuin ennen korona-aikaa (Järjestöbarometri 2024). Talouden kokoluokka lappilaisissa järjestöissä on useimmiten 1001–10 000 € ja 10 001–50 000 € (kyselyyn vastanneista järjestöistä 20 %:ssa).

Järjestökyselyn mukaan 84 % vastanneista järjestöistä tekee yhteistyötä kunnan/kaupungin kanssa ja 22 % hyvinvointialueen kanssa. Oppilaitosten kanssa tekee 43 % ja seurakunnan kanssa 33 % yhteistyötä vastanneista järjestöistä. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen vuonna 2023 tekemässä kyselyssä (Arviointikysely yhteistyökumppaneille ja verkostoille toiminnastamme vuonna 2023) pyydetään ottamaan kantaa järjestöjen asemaan ja yhteistyöhön liittyviin väittämiin (Taulukko 3). Noin 42 % vastaajista (n=31) katsoo, että yhteistyö kuntien ja järjestöjen välillä on parantunut, mutta noin kolmasosa ei osaa vastata kysymykseen. Tulos kertonee ainakin osittain yhteistyön puutteesta, jolloin sen muutokseen ei osata vastata. Vastaajista 48 % katsoo, että yhteistyö hyvinvointialueen kanssa on parantunut, mutta lähes 39 % vastaajista on asiasta eri mieltä ja 13 % vastaajista ei osaa sanoa. Yhteistyö hyvinvointialueen kanssa on vasta muotoutumassa. Yli puolet näkee järjestöjen keskinäisen yhteistyön lisääntyneen ja samoin puolet näkee järjestöjen näkyvyyden sekä Lähellä.fi:n näkyvyyden lisääntyneen. Kokonaisuutena voidaan todeta, että jäsenmäärä on kasvanut vain noin neljäsosassa järjestöistä ja vapaaehtoisten määrä sitäkin vähemmän. Järjestöt ovat enenevässä määrin verkostoituneet kuntien ja toisten järjestöjen kanssa, mutta tässä suhteessa on vielä työsarkaa tehtävänä.

Taulukko 3: Järjestöjen yhteistyön ja näkyvyyden muutos Lapissa

%	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sanoa
Kunta-järjestöyhteistyö on vahvistunut Lapissa	3,2	19,4	35,5	6,4	35,5
Järjestöjen rooli hyvinvointialueen yhteistyötahona on tullut selkeämmäksi	6,4	32,3	41,9	6,5	12,9
Järjestöjen tunnettavuus on lisääntynyt sotealan opiskelijoiden keskuudessa	3,4	3,3	50,0	3,3	40,0
Järjestöjen keskinäinen yhteistyö on lisääntynyt	3,2	22,6	35,5	22,6	16,1
Järjestötoiminnan näkyvyys on lisääntynyt Lapissa	,0	19,3	45,2	19,4	16,1
Lähellä.fi verkkopalvelun tunnettavuus on lisääntynyt	3,2	9,7	48,4	25,8	12,9

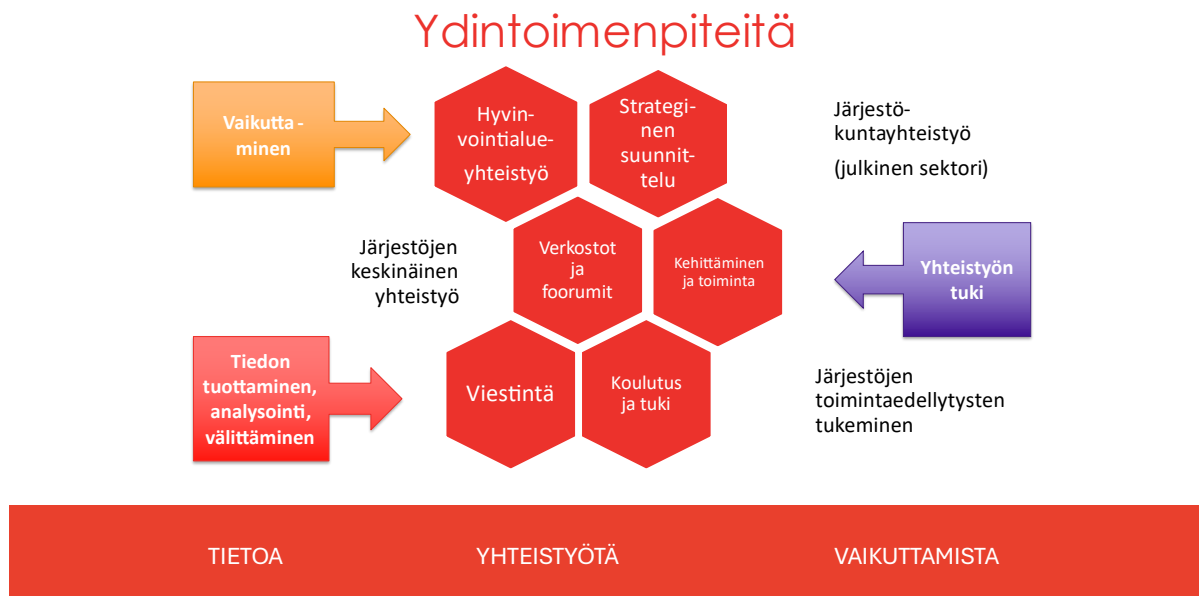
Yhdistykset tekevät yhteistyötä toisten yhdistysten kanssa eniten tapahtumien järjestämisessä, koulutuksessa, vapaaehtois- ja vertaistoiminnassa sekä tiedotuksessa ja markkinoinnissa. Kuntiin työsuhteissa olleille järjestöyhdyshenkilöille vuonna 2024 tehdyn kyselyn mukaan huolena järjestökentällä ovat nuorten saaminen mukaan yhdistystoimintaan ja vapaaehtoisten jaksaminen. Hyvinvointialueen, kunnan ja järjestöjen väliset suhteet mietittyvät. Alueen järjestöjen tavoittaminen on toisinaan haasteellista ja vaatisi nykyistä enemmän ajallisia ja taloudellisia resursseja. Tällä hetkellä järjestöjen näkyvyys ja osallisuus koettiin puutteellisena, mikä liitettiin vakiintuneiden yhteistyön käytänteiden puuttumiseen ja toisaalta rakenteiden muutokseen sekä siihen liittyvän tilannetiedon puutteeseen.

Vuoden 2024 järjestökyselyyn Lapin maakunnassa vastanneista järjestöistä 16 %:ssa toimi palkattu työntekijä. Järjestökyselyn mukaan järjestöt rahoittavat toimintaansa seuraavasti: 86 % järjestöistä jäsenmaksuilla, omalla varainhankinnalla 62 %, kunnan järjestöavustuksella 42 %, osallistumis- ja harrastusmaksuilla 38 %, lahjoituksilla 24 %, liiton tai aluejärjestön tuella 19 %, sponsorituloilla 17 %, vuokratuloilla 14 %, STEA yleisavustuksella 10 %, muulla kunnan rahoituksella 9 %, säätiöiden ja rahastojen avustuksilla 7 %, hyvinvointialueen järjestöavustuksella 6 %, maksullisella palvelutuotannolla 6 %. Ministeriöiden rahoitusta saa 12 järjestöä. Järjestöissä toivottiin hakemusten ja hakuprosessien selkeyttämistä sekä haettavana olevien avustuksista ja niiden hakukriteereistä ja myöntöperusteista parempaa tiedottamista, jotta niiden hakeminen olisi sujuvampaa. Kuntien ja hyvinvointialueiden avustusten hakemisen esteenä ovat vaikeat ja monisivuiset hakemuslomakkeet. Hakijoiden on usein vaikea mieltää omaa toimintaansa lomakkeessa käytettyjen käsitteiden tai kysymysten kautta.

3.2 Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry:n toiminnan tarkoituksena on edistää kansalaisten hyvinvointiin tähtäävää sosiaali- ja terveysturvapolitiikkaa erityisesti aluenäkökohdat huomioon ottaen. Yhdistys toimii tasa-arvoisuuden ja sosiaalisten perusoikeuksien toteuttamiseksi ja kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi, yhdistysten toiminnan edistämiseksi, toimeentuloturvan ja sosiaali- ja terveysturvapalvelujen kehittämiseksi sekä syrjäytymisen vähentämiseksi ja heikommassa asemassa olevien ihmisten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Yhdistyksen toimintamuotoja ovat tiedotus- ja vaikuttamistyö, verkostoyhteistyö sekä koulutus- ja julkaisutoiminta.

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen tehtävä on vahvistaa Lapissa toimivien järjestöjen toimintaedellytyksiä. Päämääränä on vastata lappilaisten järjestöjen ja yhdistysten ajankohtaisiin tarpeisiin. Lapin sotuyhdistyksen toiminta kulminoituu tiedontuotantoon, yhteistyöhön ja vaikuttamiseen. Yhdistys toimii sekä valtakunnallisesti, maakunnallisesti että paikallisesti. Keskeinen perustehtävä on koota, tuottaa ja välittää järjestökenttää sekä lappilaisten hyvinvointia koskevaa tietoa ja pyrkiä vaikuttamaan hyvinvointialueen ja kuntatason strategiseen suunnitteluun. Tavoitteena on luoda mahdollisuuksia avoimeen, sektorirajat ylittävään yhteistyöhön lappilaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Vaikuttaminen edellyttää myös vahvaa järjestösektoria ja siksi järjestöjen toimintaedellytyksiä pyritään tukemaan sekä luomaan vahvoja verkostoja järjestökentälle.

Kuvio 3: Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen keskeiset toiminnan lähtökohdat

Lapin sotuyhdistys pyrkii mahdollistamaan keskustelualustoja, joilla voidaan nostaa esiin sote-teemoja ja edistää yhteistyötä ja verkostoitumista. Järjestötoiminnan näkyväksi tekemiseen on useita kanavia: Lähellä.fi -verkkopalvelu, säännöllinen tiedottaminen, osallistuminen useisiin verkostoihin, alueelliset, maakunnalliset ja kansalliset koulutustilaisuudet, oppilaitosyhteistyö, nettisivut sekä viestintä- ja tiedontuotannon verkostojen koordinointi.

Lapin sotuyhdistys toimii tarvittaessa järjestökeskuksena niille Lapin järjestöille, jotka eivät kuulu alueensa järjestökeskukseen. Kuntayhteistyö maakunnan kaikissa kunnissa tarkoittaa mm. seuraavia toimia:

- kunta-järjestöyhteistyöillan järjestäminen yhdessä kunnan kanssa/osallistuminen vuosittain
- kunnan hytetu-työssä tarvitseman järjestötiedon tuottaminen ja kokoaminen Stea-rahoituksen mahdollistamalla tavalla
- Yhteistyö kunnan nimeämän järjestöyhdyshenkilön kanssa
- Tiedottaminen ja tiedon jakaminen, esimerkiksi järjestö-kuntayhteistyösuositus
- Lähellä.fi -verkkopalvelu yhteistyö erillisen yhteistyösopimuksen mukaisesti

Yhdistys ylläpitää Lapin järjestörekisteriä, joka edesauttaa järjestökentän kokonaisuuden hahmottamista, mahdollisuutta pitää yhteyttä järjestöihin ja tuottaa tietoa niiden kanssa yhteistyössä ajankohtaisissa kysymyksissä. Lapin sotuyhdistys on keskeisessä asemassa suhteessa hyvinvointialueiden ja kuntien kanssa rakentuvassa yhteistyössä.

Tiedontuotanto

Tiedontuotanto on vaikuttamistyön perusta, joka edesauttaa järjestöjen näkyvyyttä ja osallisuutta. Maakunnallinen ja paikallinen järjestötieto täydentää SOSTEn keräämää valtakunnallista järjestötietoa. Yhdistyksessä tunnustetaan, että järjestötietoa on paljon eri paikoissa, mutta sen käyttöön saamiseksi on tärkeä pohtia ja luoda rakenteita.

Järjestöt tuottavat paikallista tietoa, jota voidaan hyödyntää hyvinvointialueella strategiseen suunniteluun, edistämään hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä mahdollistamaan kuntalaisten osallisuutta. Tieto tuo näkyväksi järjestöjen merkityksen kansalaisten hyvinvoinnissa ja tiedolla vaikuttaminen mahdollistaa järjestöjen yhteiskuntapoliittisen toimijuuden yhteistyörakenteissa ja julkisessa keskustelussa.

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys on tiedon tuottamisessa ja kokoamisessa keskeinen toimija, mutta samalla osa laajaa tiedontuotannon verkostoa. Eri järjestöjen toiminta-alueet kattavat lähes kaiken inhimillisen toiminnan. Järjestön toiminnasta riippuen kokemuksellista tietoa kertyy asukkaiden elinympäristöistä, toimijuuksista, palvelukokemuksista ja näitä ehdollistavista ja mahdollistavista tekijöistä. Alueen asukkaita koskevan tiedontuotannon lähtökohta on järjestöjen paikallistuntemus, moninaiset verkostot, hankkeet ja kyselyt, joiden pohjalta tiedontuotanto rakentuu. Tutkimustieto tuottaa tietoa sekä järjestöjen toiminnasta ja toimijoista että järjestöjen merkityksistä, mutta tutkimustiedon tulisi olla myös vaikuttamisen väline.

Sotuyhdistyksessä on tuotettu lukuisia selvityksiä, raportteja ja julkaisuja.

Verkostot

Lapin maakunnassa vuorovaikutus julkisen sektorin kanssa konkretisoituu yhteistyönä Lapin liiton, Lapin hyvinvointialueen, Lapin aluehallintoviraston, Lapin kuntien sekä sosiaali- ja terveysalan oppilaitosten kanssa. Valtakunnallisia yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi THL, DigiFinland, SOSTE, Maakunnallisten verkostojärjestöjen neuvottelukunta ja Sotunet. Yhdistyksellä on sopimuksellista yhteistyötä kumppanuuskuntien, järjestökeskusten, järjestöjen ja oppilaitosten kanssa. Olemassa olevien verkostojen lisäksi kootaan tarvittaessa teema/asiakokonaisuuskohtaisia asiantuntijatyöryhmiä. Lapin sotuyhdistys on vahvasti verkostoitunut sekä valtakunnallisesti, maakunnallisesti että paikallisesti:

Verkostojen koordinaatio vuonna 2023:

- Valtakunnallisten järjestöjen aluetyöntekijät
- Kuntien järjestöyhdyshenkilöt
- Lapin kokemusosaamisen verkosto
- Lapin kokemustoimintaverkoston ohjausryhmä
- Lapin maakunnallinen tiedontuotannon verkosto
- Lapin maakunnallinen viestintäverkosto
- Lähellä.fi:hin liittyvät verkostot (asiantuntijaryhmä, johtoryhmä, viestintätiimi, kehittämistyöryhmä, asiakaspalvelutyöryhmä)

Verkostot, joissa yhdistyksellä edustus vuonna 2023:

- Useat ohjausryhmät
- Maakunnallisten verkostojärjestöjen neuvottelukunta
- Lapin maakunnallinen järjestöneuvottelukunta ja sen työvaliokunta
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ohjauksessa olevien hankkeiden ohjausryhmät
- Järjestöjen sote-muutostuen ohjausryhmä
- Järjestöjen sote-muutostuen alueellinen johtoryhmä
- VASA-hankeverkosto (Hyvinvointiläheteverkosto, Arjen turvan asiantuntijatiimi)
- Rovaniemen elämänkaariverkostot
- Hyvinvointialueen järjestökoordinaation työryhmä
- Toimeentulotukiasioiden neuvottelukunta

Edellisten lisäksi Lapin sotuyhdistyksellä on laaja sopimuskumppanien verkosto: 21 kuntaa, 5 oppilaitosta, 54 järjestöä, ja muita yhteistyökumppaneita (85, joista 77 järjestöä).

Lappilaiset.fi -verkkopalvelu lakkautettiin maaliskuussa 2023 ja toimintaa jatkettiin Lähellä.fi-verkkopalvelulla. Näin toimittiin, sillä alueelliset palvelut haluttiin yhdistää "leveämmille hartioille". Lähellä.fi on valtakunnallinen toimija, ja siirtymällä kyettiin poistamaan päällekkäisyyksiä ja selkeyttämään kokonaisuutta. Uudistuksessa oli tärkeää, että alueilla tuotettu tieto oli samantyyppistä.

Lähellä.fi -verkkopalvelu on perustettu helpottamaan kansalaistoiminnan parissa toimivien järjestöjen, yhdistysten, yhteisöjen, seurakuntien, kuntien ja kaupunkien sekä ei-kaupallisten yritysten toiminnan, vapaaehtoistyön ja kehittämistoiminnan löytämistä ja viestintää. Lapin sotuyhdistys vastaa valtakunnallisen Lähellä.fi -verkkopalvelun ja Lähellä.fi-verkoston hallinnoinnista ja koordinoinnista. Kahden ensimmäisen vuoden aikana Lähellä.fi-palveluun on liittynyt Lapista yli 230 järjestöä ja ilmoituksia yli 900.

Sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen toiminnan vaikutukset kiinnittyvät yhteistyön vahvistumiseen yhtäältä kuntien ja järjestöjen välillä, mutta myös järjestöjen kesken. Oma verkostoituminen sekä laajemmin verkostoitumisen edistäminen, tiedottaminen, julkaisutoiminta, koulutus vahvistavat järjestöjen näkyvyyttä ja merkitystä. Lapin sotuyhdistys on tunnettu maakunnallinen toimija, joka välittää lappilaisten järjestöjen ääntä valtakunnallisissa keskusteluissa. Maakunnallisessa hyvinvointityössä yhdistyksen tuella on saatu järjestöedustuksia hyvinvointialueen toimielimiin ja työryhmiin.

3.3 Seudulliset järjestökeskukset tiedon tuottajina

Lapin maakunnassa alueet ovat erilaisia ja niillä on erityisiä paikallisia piirteitä. Vaikka palveluiden tulisi olla yhdenvertaisia kaikille, kuntien toimintamallit ja -kulttuurit ovat erilaisia. Tästä syystä järjestöjä on tähän selvitykseen pyritty tavoittamaan maantieteellisesti mahdollisimman laajasti. Järjestökeskukset kokoavat yhteen alueen toimijoita, mutta myös niiden ulkopuolelle jää huomattava määrä järjestötoimijoita. Siitä huolimatta järjestökeskukset ovat tärkeässä asemassa tiedon keruun näkökulmasta, sillä he tuntevat toiminta-alueensa ja sen erityispiirteet. Ne ovat tärkeä linkki suhteessa alueen järjestöihin.

Järjestökeskusten tavoitteita ovat mm. vahvistaa jäsenjärjestöjensä toimintaedellytyksiä, edistää yhdistysten ja järjestöjen keskinäistä yhteistyötä sekä yhdistysten ja alueen muiden toimijoiden välistä yhteistyötä, edistää vapaaehtoistoimintaa ja toimia jäsenyhteisönsä edunvalvojana ja edustajana. Järjestökeskukset ovat tiiviissä yhteistyössä alueen kuntien kanssa. Järjestökeskukset tarjoavat jäsenjärjestöilleen tiloja sekä muita palveluita. Tarkoituksena on myös täydentää julkisen sektorin palveluita. Järjestökeskukset eivät kuitenkaan kerää tietoja jäsenjärjestöjen jäsenmääristä tai niiden toiminnasta. Tietoa saadaan enemmän niistä järjestöistä, jotka kokoontuvat järjestökeskuksen toimitiloissa tai hyödyntävät järjestökeskuksen palveluja, tai ovat mukana yhteistyössä järjestettävissä tapahtumissa tai verkostoissa. Järjestökeskuksilla on kuitenkin kontakteja tai tietoa myös niistä järjestöistä, jotka eivät varsinaisesti kuulu järjestökeskuksen järjestöverkostoon.

Järjestöt ovat osa paikallisyhteisöjään ja paikalliset verkostot, toimintakulttuurit ja paikalliset tapahtumat ja eteen tulevat ilmiöt vaikuttavat väistämättä myös järjestöjen toimintaan.

3.3.1 Järjestökeskus Kitinen ry

Järjestökeskus Kitinen toimii Sodankylän alueella, sillä on 48 jäsenjärjestöä ja 8 kannatusjäsentä. Sodankylässä on kaikkiaan 274 järjestöä, joista 13 sosiaali- ja terveysalan järjestöä (PRH). Järjestökeskuksen jäsenenä on myös alueellisia yhdistyksiä. Järjestökeskuksessa toimii Stea-rahoituksen

mahdollistamana toiminnanjohtaja sekä osa-aikainen tiedotusvastaava/järjestöavustaja. Opiskelijaresursseja on ajoittain käytössä. Pääasiassa opiskelijat tutustuvat järjestökeskuksen toimintaan, sen eri ryhmiin ja toteuttavat eri ryhmissä opintoihinsa liittyviä toimintoja.

Vuonna 2024 tehtyyn maakunnalliseen järjestötietokyselyyn vastasi 22 sodankyläläistä järjestöä, joista eniten oli liikunta- ja urheilujärjestöjä (8), sosiaali- ja terveysalan järjestöjä 6, harrastusyhdistyksiä 3, kulttuurialan järjestöjä 3 ja kyläyhdistyksiä 2. Järjestöjen jäsenmäärä on viimeisen viiden vuoden aikana pysynyt vakaana puolessa vastanneista järjestöistä, pienentynyt 7 järjestössä ja kasvanut 4 järjestössä. Vapaaehtoisten määrä on pysynyt vakaana 13 järjestössä, pienentynyt 7:ssä ja kasvanut 2 järjestössä. Yhdelläkään vastanneista järjestöistä ei ole palkattua työntekijää. Vapaaehtoisten ja jäsenten hankinta on esitetty vuonna 2024 jäsenjärjestöille järjestetyssä palautekyselyssä tärkeänä tukitoimenpiteenä järjestökeskukselta järjestöille.

Keskeinen tekijä järjestökeskuksen verkostoon liittymisessä on tilojen saaminen järjestön käyttöön. Enemminkin järjestöjä olisi tulossa verkostoon, mutta tilojen korkean käyttöasteen vuoksi uusille toimijoille ei ole enää mahdollista luvata toimitiloja. Järjestökeskus tarjoaa tilojen ohella myös muuta tukea ja toimintaa: kopiointi-, tulostus- ja tietokoneen käyttömahdollisuudet sekä järjestökeskuksen tapahtumat. Järjestökeskus järjestää kurseja, keskustelutilaisuuksia, koulutuksia ja yhteisiä tapahtumia, joihin osallistuu muitakin kuin järjestökeskuksen jäsenjärjestöjä. Alueen järjestöjen tarpeita kysytään ja niitä pyritään toteuttamaan. Vuonna 2022 tehdyn kyselyn perusteella järjestöjen tarpeet liittyvät mm. koulutukseen: kokoustekniikkaan, talousarvion laatimiseen ja tilinpäätöksen lukemiseen sekä jäsenhankintaan. Koulutuksia onkin järjestetty esimerkiksi: järjestötoiminnan perusteet, vapaaehtoistoiminnan perusteet, taloushallinnon perusteet, hygieniapassikoulutus ja puheenjohtajien tapaukset. Järjestökeskus kokoaa alueen toimijoita yhteen ja edesauttaa monentyyppisen toiminnan toteutumisessa (Kuvio 2). Järjestökeskus toimii vaikuttajana, edunvalvojana ja edustajana, tekee selvityksiä, aloitteita, kannanottoja ja antaa lausuntoja. Järjestökeskus Kitisen www-sivut ovat osoitteessa: <https://jarjestokeskus.fi/fi/etusivu.php>

Kuvio 2: Järjestökeskus Kitisen verkostot ja toiminta

Järjestökeskuksessa kokoontuu useita vertaistukiryhmiä, jotka toimivat itsenäisesti. Kokemusasiantuntijatoimintaa Sodankylässä järjestävät lähinnä maakunnallisesti toimivat järjestöt, kuten ELOkolo tai eri vammaisjärjestöt (ks. Kuvio 2). Käsityökahvila ja kielikahvila ovat saavuttaneet paljon suosiota. Kielikahvilassa toimii vapaaehtoiset kieliavustajat vetäjinä ja niissä käyvät ihmiset edustavat noin 10 eri kansallisuutta. Tavoitteena on suomen kielen oppiminen, integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja tiedon lisääntyminen eri viranomaisten toiminnasta sekä kotoutuminen Sodankylään. Sodankylä on kansainvälinen kunta, johon tulee paljon ulkomaalaisia töihin erityisesti kaivoksiin ja Geofysiikan observatorio Tähtelään. Kielikahvila on hyvä esimerkki paikallisten tarpeiden huomioon ottamisesta. Järjestökeskus mahdollisti toiminnallaan noin 8000 kohtaamista Sodankylässä vuonna 2023.

Sodankyläläistä järjestökenttää kuvataan aktiiviseksi. Asiantuntijuutta järjestöissä on paljon liittyen omaan erityisalueeseen. Erityisen aktiivisia ovat liikunta-, urheilu- ja vapaa-ajan järjestöt, joille Sodankylä ja sen luonto tarjoaa runsaasti monenlaisia harrastusmahdollisuuksia. Kyläyhdistykset ja metsästysseurat ovat aktiivisia, kulttuurijärjestöt ovat elinvoimaisia. SPR on alueella vahva toimija. Sodankylälle on tyypillistä kansainvälisyys. Järjestöt ovat olleet aktiivisia kotouttamisessa jo vuosia. Sodankylän kunnalla ei ole ollut tarjolla kotouttamiseen liittyviä palveluja. Kunta vasta suunnittelee kotouttamiseen liittyviä asioita yhdessä muiden Lapin kuntien kanssa.

Sodankylän kunta on alueellisesti laaja ja välimatkat ovat pitkät ja siinä mielessä kuvaa myös laajemminkin Ylä-Lapin järjestöjen tilannetta. Pienillä etäällä kuntakeskuksesta olevilla kylillä toimii kyläyhdistyksiä. Digitalisaatio ei ole edennyt siinä määrin, että se voisi toimia järjestötoiminnassa mahdollistajana. Sivukylien asukkaat ovat usein iäkkäitä. Sodankylässä järjestökeskuksessa digitukea on tarjolla: aluksi digitukea oli kahdesti viikossa toimivilla avoimilla aamukahveilla, sittemmin järjestökehittäjä alkoi tekemään aamukahvien digituen lisäksi kirkonkylän alueella kotikäyntejä ja nyt kunnan myönnettyä avustusta matkakorvauksiin on mahdollistumassa digituki myös sivukylien asukkailla. Tämä toteutuu kokeiluluonteisesti vuonna 2025.

Järjestökeskus Kitinen on pitkään toiminut kohtalaisen pienin resurssein. Sodankylän kuntaan syksyllä 2023 palkattu hyvinvointikoordinaattori on tärkeä yhteistyökumppani, joka on vahvistanut kuntayhteistyötä merkittävästi. Hyvinvointikoordinaattorin kanssa on säännölliset tapaamiset. Järjestöt otetaan aiempaa paremmin huomioon päätöksenteossa ja järjestökeskus on saanut avustuksia erilaisen kaikille kuntalaisille suunnattujen tapahtumien järjestämiseen. Kokemus on, että työntekijän myötä kuntaan on saatu paremmin vietyä viestiä siitä, että järjestökeskuksen työ on tärkeää ja vaikuttavaa. Järjestökoordinaattori vie järjestöjen asiaa eteenpäin. Järjestökentän vahvempi koordinointi on ollut tavoitteena ja hyvinvointikoordinaattorin kanssa tätä toivotaan voitavan tehdä. Kyselyt tavoittavat huonosti järjestötoimijoita ja laajassa kunnassa järjestötoimijoiden tavoittamisessa on haasteensa.

Toiminnan vaikuttavuus tulee esiin esimerkiksi erilaisissa ryhmätoiminnoissa. Säännöllinen osallistuminen on merkki toiminnan merkityksellisyydestä ja vaikutuksista. Vertaisryhmissä käyvien ihmisten palaute on ollut, että vertaisryhmätoiminnan myötä lääkkeitä on tarvinnut vähemmän, kunnan terveystalvijoita on tarvinnut vähemmän, vertaisryhmän toisilta jäseniltä saa paljon eväitä arkeen ja elämään, vertaisryhmä on kuukauden kohokohta. Palaute on ollut kaikista ryhmistä saman tyyppinen. Kielikahvilan vaikutus on saman tyyppinen: ulkomailta muuttaneet ihmiset ovat yksinäisiä ja elämä pyörii työn ympärillä, mutta kielikahvilan viikoittaiset tapaamiset mahdollistavat ryhmän, jossa tapaa saman tyyppisessä tilanteessa eläviä ihmisiä. On selvää, että tämäntyyppisellä toiminnalla on myös pidemmälle luotaavaa vaikuttavuutta. Ryhmätoiminnoista muotoutuu tärkeä rutiini arkeen ja mikäli se katkeaa, erityisesti silloin sen merkitys tulee esiin.

Jäsenmäärältään pienessä kunnassa järjestöt ovat haavoittuvia. Erilaiset muutokset voivat olla toiminnan jatkuvuuden kannalta ratkaisevia. Henkilövaihdokset voivat tyrehdyttää toimintaa ainakin joksikin aikaa. Hyvinvointikeskuksessa on aiemmin toiminut järjestötietopiste, jossa järjestöt ovat saaneet esitellä toimintaansa. Piste oli tarpeellinen sekä kuntalaisille että terveydenhuollossa toimiville työntekijöille. Uuteen hyvinvointikeskukseen järjestöpisteen tilaa ei kuitenkaan tullut. Tärkeää olisi, että tietoa järjestöistä edelleenkin saataisiin terveydenhuollossa toimivalle henkilökunnalle, sillä järjestöillä olisi resursseja tukea julkisen palvelun toimintaa esimerkiksi tarjoten vapaaehtoistyötä kotona selviytymisen tueksi. Yhteistyötä ollaan tiivistämässä, mutta yhteistyön mahdollisuuksia ei vielä tunnisteta. Sodankylän järjestökenttä on laaja ja aktiivinen, mutta samalla myös repaleinen. Koottua tietoa järjestöistä ei löydy. Järjestökeskuksessa koetaan, että asia pitäisi saada kuntoon, mutta resursseja siihen ei vielä ole ollut.

Kunta koetaan läheiseksi yhteistyökumppaniksi, mutta hyvinvointialue koetaan tällä hetkellä kaukaisena. Yhteistyötä leimaa tällä hetkellä leikkaukset, joita palvelujärjestelmään ollaan toteuttamassa.

Toiveena on, että hyvinvointialueelta voitaisiin jalkautua. Aito yhteistyö edellyttäisi asukkaiden kokemusta siitä, että he tulevat kuulluiksi ja että he aidosti voivat vaikuttaa päätöksentekoon. Tiedontuotannon osalta todetaan, että olisi selkeytettävä, mitä tietoa halutaan ja mikä on oleellista tietoa. Yhteistyössä on tärkeää luoda kieli, jota ymmärretään ja joka puhuttelee järjestötoimijoita. Avainasemassa on, miten yhteistyön avauksia markkinoidaan, miten tiedotetaan ja millaisin käsittein ja tarkoituksin. Järjestöissä ollaan kiinnostuneita siitä, että joku ulkopuolinen on toiminnasta kiinnostunut ja toiminnasta halutaan kertoa. Oleellista on se tapa, jolla yhteyksiä luodaan.

3.3.2 Kemijärven Järjestökiehininen ry

Kemijärven Järjestökiehininen ry toimii Kemijärven alueella. Sillä on yli 30 jäsenjärjestöä ja sen alueella toimii 222 rekisteröityä yhdistystä, joista 12 on sosiaali- ja terveystieteiden järjestöä (PRH). Lisäksi maakunnallisilla yhdistyksillä on Kemijärvellä paikallista toimintaa, mutta ei paikallisosastoa. Järjestökiehinisen toiminnan ulkopuolelle jää esimerkiksi metsästysseuroja, kulttuuri-, liikunta- ja urheiluyhdistyksiä sekä muita vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyviä yhdistyksiä, kyläyhdistyksiä, poliittisia sekä ammattiyhdistystoimintaan liittyviä yhdistyksiä sekä joitakin vammaisuuteen tai sairauteen liittyviä yhdistyksiä. Tarve olisi tavoittaa kattavammin esimerkiksi sote-järjestöjä, nuoriso- ja liikunta-järjestöjä sekä kyläyhdistyksiä, mutta kaikkien järjestöjen tavoittaminen ei ole tarkoituksenmukaista (esim. metsästysseurat). Järjestön toiminnasta ja sen tavoitteista riippuu, missä määrin sen liittyminen järjestökeskuksen toimintaan nähdään tarkoituksenmukaiseksi. Täysin vapaaehtoisvoimin toimivien järjestöjen mahdollisuudet osallistua laajemmin yhteistyöhön ovat rajalliset.

Yhdistys ylläpitää ja hallinnoi järjestöjen toimintatila Kiehispiirttiä, jonka toimintaa tukee Kemijärven kaupunki ja Lapin hyvinvointialue. Järjestökeskus Kiehinisen [www-sivut](https://jarjestokiehininen.yhdistysavain.fi/) ovat osoitteessa: <https://jarjestokiehininen.yhdistysavain.fi/>

Järjestökiehininen tarjoaa jäsenjärjestöilleen tilat ja palveluja. Järjestökeskus tavoittaa vain pienen osan Kemijärvellä rekisteröidyistä järjestöistä, joten niiden toimintatietoja tai jäsenmäärätietoja ei ole ollut tarpeen kerätä. Järjestökeskukseen kertyvä tieto jäsenjärjestöistä liittyy lähinnä siihen, paljonko ihmisiä kokoontuu järjestökeskuksen tiloissa. Tilojen tarjoaminen on kuitenkin hyvin merkityksellistä. Tilat mahdollistavat kokoontumispaikan ohella myös yhteistyön tiivistymisen. Joitakin vuosia sitten alueella toimivat järjestöt on kartoitettu, mutta tämän tyyppinen tieto vanhenee pian ja edellyttäisi jatkuvaa päivittämistä.

Järjestökiehinisen toiminnan erityisyys on, että sen toiminta-alue tunnetaan aika hyvin, samoin kuin alueella toimijatkin. Merkille pantavaa Kemijärven järjestötoiminnassa on Settlementi Tunturila ry (<https://www.tunturila.fi/>) ja siinä toimiva STEAn rahoittama toiminta Askel-projekti, joka tuottaa laajasti palveluita ja kokoaa yhteen eri järjestöjä. Esimerkiksi Askel-toiminta tuottaa ennaltaehkäisevää perhetyön palvelua matalan kynnyksen palveluna Askel-talossa. Askel-toiminnassa on yhteistoiminnassa järjestöjä, kuten MLL ja Pelastakaa Lapset ry. Askel-toiminnalla on keskeinen merkitys lasten, nuorten ja perheiden tukemisessa. Ystävien yhdistys ry on jatkanut Tunturilan nuorten toiminnan päätyttyä matalan kynnyksen liikuntatoimintaa Kemijärvellä. Erityistä on myös muutamat aktiiviset kyläyhdistykset (n. 1/3 kyläyhdistyksistä), jotka järjestävät palveluita, toimintaa, tapahtumia ja

kokoontumistiloja kylien asukkaille. Työllistämisvaroin palkatut kylätalkkarit auttavat kylien asukkaita arjessaan.

Sote-järjestöissä on nähtävissä aktivoitumista järjestökeskuksen Stea-rahoitteisen hankkeen myötä. Hanke tavoittelee yksinäisyyttä ja osattomuutta kokevien ikääntyneiden osallisuuden lisäämistä sekä järjestöjen vapaaehtoistoiminnan kehittämistä Kemijärvellä (Tukeva yhteisö 2024–2026). Hankkeessa toimii työntekijä, mikä on mahdollistanut palveluiden ja toiminnan monipuolistumisen. Tarkoituksena on koota potilasjärjestöjen verkosto, jonka tapaamisesta on jo sovittu.

Kemijärven alueella ei vielä ole omaa toimintaa kokemusasiantuntijuuden/kokemustoimijuuden alueella. Eräillä maakunnallisilla järjestöillä, kuten esim. ELO ry:llä on kokemustoimijoita, ja he järjestävät toimintaa Kemijärvellä. Paikallisen kokemusasiantuntijatoiminnan käynnistäminen olisi vaatinut kehityäkseen henkilöstöresursseja enemmän.

Vuoden 2024 järjestökyselyyn vastasi 14 kemijärveläistä yhdistystä, joista harrastusyhdistyksiä 6, sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiä 4 ja kyläyhdistyksiä 3. Näistä vain 3:ssa jäsenmäärä oli kasvanut ja muissa joko pysynyt vakaana (7) tai pienentynyt (8). Kasvua vapaaehtoisten määrässä oli yhdessä järjestössä, muissa vapaaehtoisten määrä oli pysynyt vakaana (8) tai pienentynyt (9) (käytetään lukumääriä vastaajamäärän vuoksi). Vastanneiden määrä on pieni suhteessa koko järjestökenttään, mutta kuvastanee yleistä kehitystä jäsenmäärissä. Vastanneista yhdessä oli palkattu työntekijä. Järjestöt rahoittavat toimintansa pääsääntöisesti jäsenmaksuilla (18), oman varainhankinnan avulla (14), osallistumis- ja harrastusmaksuilla (6) ja kunnan järjestöavustuksella (5). 12 järjestöä ei ole hakenut kunnan järjestöavustusta ja hyvinvointialueelta ei yksikään järjestö. Järjestöistä 12 sanoo, ettei tiedä hakeeko jatkossa hyvinvointialueen avustusta. Avovastauksista ilmenee hakemisen haasteellisuus, niistä tiedottaminen ja ohjeistus koetaan puutteellisina tai vaikeaselkoisina.

Kemijärven järjestökentän erityisyys liittyy myös kunnan ikärakenteeseen, joka näkyy myös järjestötoimijoiden ikärakenteessa. Pitkien etäisyyksien vuoksi verkossa toimiminen koetaan tärkeäksi, mutta siihen tällä hetkellä näyttää kynnys olevan vielä korkealla erityisesti niiden kohdalla, jotka eivät työssään ole tottuneet verkossa pidettäviin kokouksiin.

Järjestöissä on asiantuntemusta ja asiantuntijuutta runsaasti, mikä ei aina tule näkyväksi. Asiantuntijuus liittyy järjestön perustehtävään ja -tarkoitukseen, mihin se on perustettu. Sote järjestöissä on tietoa sairauksista ja niiden merkityksistä arkeen. Samoin perhekeskuksen Askel-toiminnassa, MLL:ssa, Pelastakaa Lapset ry:ssä on vahvaa osaamista ja asiantuntijuutta. Perheitä ja asukkaita tuetaan monin eri tavoin, mitä voidaan pitää sekä ennalta ehkäisevänä että korjaavana työnä ja niihin kiinnittyvänä asiantuntijutena. Ongelma on usein se, ettei järjestön asiantuntijuutta tunnusteta eikä tunnusteta. Myös järjestöjen itse olisi tehtävä toimintaansa näkyväksi nykyistä enemmän. Järjestöissä on paljon asiantuntemusta myös esimerkiksi tapahtumien järjestämisestä, esteettömyyskysymyksissä, asioimisesta julkisissa palveluissa ja tietoa kunnallisesta päätöksenteosta. Järjestötyössä toimitaan kansalaisten ja julkisen päätöksenteon välissä tulkkina ja siltana. Julkisen palvelun toimintalogiikkaa tehdään kansalaisille ymmärrettäväksi.

Kemijärvellä on rakentunut aktiivista järjestötoimintaa myös ajankohtaisten ilmiöiden ympärille, jota voidaan kuvata *ns. neljännen sektorin järjestötoimintana*. Eri taustoista tulevat ihmiset ovat kokoon-tuneet jonkin asian ympärille vaikuttaakseen johonkin tiettyyn kysymykseen tai asiantilaan. Tällai-sena voidaan pitää esimerkiksi erään yhdistyksen toimintaa torin autioitumisen pysäyttämiseksi. Ke-mijärven keskustassa on tyhjentynyt liiketiloja ja alueen hiljentyessä on ryhdytty synnyttämään uu-denlaista toimintaa. Vapaaehtoisten voimin on alettu ylläpitää matalan kynnyksen toimintaa. Autioi-tuvan torin tyhjään rakennukseen on syntynyt monipuolista uutta kansalaistoimintaa, ja tässä järjes-töillä on ollut keskeinen rooli. Järjestöjen etu on se, että niissä on pysyvät hallinnan rakenteet, jotka on kyetty ottamaan käyttöön tietyn asian hoitamisessa ja prosessoimisessa. Tästä esimerkkinä on myös lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaan osallistuminen. Lasten ja nuorten parissa työskentelevät järjestöt perustivat kansalaisraadın (Citizen’s Jury), joka Kemijärvellä toteutettiin si-ten, että järjestöt kommentoivat tulevaa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa ennen kaupungin-hallituksen ja valtuuston päätöksentekoa. Työmuodolla voitiin vahvistaa järjestöissä toimivien osal-lisuutta ja vaikuttamista. Perinteiset järjestöt pysyvine rakenteineen toimivat voimavarana, jota voi-tiin hyödyntää prosessin tiedon muodostuksessa ja valmisteluprosessissa.

Järjestökeskuksen toiminnan vaikutuksia ja vaikuttavuutta projektipäällikkö Mikko Kellokumpu ku-vaa seuraavasti:

Kansalais- ja järjestötoiminnassa vaikutukset näkyvät esimerkiksi järjestöjen ja hallin-non tapaamisen seurauksena syntyvästä parannuksesta. Vaikutus voi olla uusi käytäntö, varaus kunnan talousarvioon jonkin asian tekemiseksi, pieni korjaus, jonka viranhaltija voi toteuttaa.

Tästä hyvä esimerkiksi Kemijärvellä on World Cafe -tapaamisesta syntynyt esitys, jossa järven rannalla oleva laavu haluttiin esteettömäksi. Parannusesitys muotoiltiin kirjjal-liseen, ymmärrettävään muotoon. Tilaisuuden toteuttajana järjestökeskuksen työntekijä varasi tapaamisajan viranhaltijan sekä apuvälineillä liikkuvien invalidien kanssa laa-vulle. Kyseessä oli nopeasti toteutettava parannusesitys, jonka viranhaltija pystyi to-teuttamaan ilman varausta talousarvioon, eikä toimenpide ollut valtuustotason päätös.

Järjestön apuvälineillä liikkuvat tarvitsivat suuren määrän tukea parannusesityksensä muotoilemiseen kirjalliseen, viranhaltijan ymmärtämään muotoon. Lisäksi järjestön jä-senistölle oli epäselvää, onko tällainen korjaus kuntapäätäjien asia vai voiko siitä so-pia suoraan viranhaltijan kanssa sopimalla tapaamisen.

World cafe -tapahtuma oli kertaluontoinen tilaisuus, johon osallistui järjestöjen rivijä-seniä. He olivat erilaisin tiedoin ja ennako-oletuksin mukana tapahtumassa ja heidän valmiutensa vaikuttaa järjestöissä vaihtelivat suuresti. Tilanne on todennäköisesti eri-lainen, mikäli järjestön johto ja hallituksen jäsenet pyrkivät edistämään eturyhmänsä asioita yhteistyöryhmien kanssa. Toisaalta, mikäli järjestöjen rivijäsenet eivät pääse sanomaan sanottavaansa, saa tietoa heille tarkoitettussa muodossa ja pääse keskuste-lemaan tasavertaisina hallinnon ja päättäjien kanssa, niin kiinnostus sitoutua järjestöjen toimintaan sekä pitkäaikaiseen jäsenyyteen voi hiipua.

Toinen esimerkki on toteuttamamme järjestöraati, jossa lasten ja nuorten parissa tekevät järjestön edustajat saivat kommentoida tulevaa hyvinvointisuunnitelmaa ennen kuin se menee kaupunginhallitukseen ja valtuustoon. Tässä parannusesitysten esittämisen ja aiheesta päättämisen kaupunginhallituksessa ja valtuustossa on ajallisesti pitkä.

Hallinnon (viranhaltijat valmistelijoina) ja päätöksenteon (kuntapäätäjät valtuutettuina) rakenteiden ulkopuolella oleville ihmisille parannusesityksen välittömät vaikutukset jäävät tällaisessa tapauksessa hyvin etäisiksi.

Näin käy helposti, mikäli järjestöt ja hallinto eivät pidä yhteyttä valmisteluprosessin aikana. Silloin tilaisuudessa mukana olleista voi tuntua, ettei tuotettuja parannusesityksiä hyödynnetä hyvinvointisuunnitelman valmistelussa, vaikka näin ei todellisuudessa ole.

Vaikuttavuus on pidemmällä aikavälillä syntyvä pysyväisluonteinen muutos:

Samaisessa World Cafe -tapahtumassa ollut Kinos-elokuvakerho sai tietoa, aktivoitui ja muutti toimintatapojaan. He alkoivat pitää suoraan yhteyttä viranhaltijaan ja selvittivät hänen kanssaan, miten yhteistyön käytäntöjä voisi parantaa. Tässä tapauksessa toteutui pysyväisluontoinen muutos järjestön ja hallinnon välillä.

Tässä tilanteessa muutosta toimintatavoissa edisti tieto siitä, miten viranhaltija toimii ja millaisia asioita hänen kanssaan voi sopia. Vastaavasti riveissämme on järjestöjä, joiden edustajien kanssa olen varannut ajan viranhaltijalle ja olemme käyneet keskusteluita yksittäisistä, viranhaltijan alueeseen kuuluvista aiheista. Varsin usein viranhaltijan kohtaaminen vaatii järjestöihmisille annettavaa tukea, koska heille on epäselvää, minkä tason asioita päätetään valtuustossa viranhaltijavalmisteluiden pohjalta ja mitkä viranomaiset voi päättää itsenäisesti.

Hienoa on ollut huomata, miten tieto on järjestöihmisillä lisääntynyt viranhaltijoiden kohtaamisten seurauksena ja suoranaista väärää tietoa sekä täysin virheellisiä uskomuksia on voitu korvata lainsäädännön ja talouden faktoilla.

Pysyväisluontoisen muutoksen synnyttämistä järjestötoimijoiden ja hallinnon välillä voi mielestäni edistää eri tavoin toteutetuilla kohtaamisilla, joissa järjestöihmiset saavat tietoa heille tarkoitettussa muodossa. Mielestäni myös tasavertaiset keskustelut tukevat pitkäaikaisten muutosten syntymistä esimerkiksi paremmista, molempia puolia hyödyttävien käytäntöjen rakentumisesta. Tähän päästäkseen hallinnon on aidosti kuunneltava järjestökenttää ja eri tavoin osallistettava järjestöjä sekä järjestöissä olevia rivijäseniä, jotka ovat niitä palveluiden loppukäyttäjiä.

Kuvaus osoittaa, miten yksittäisillä toimilla voidaan saada aikaan vaikutuksia, jotka ulottuvat moniin ihmisiin. Vaikutukset ovat konkreettisia parannuksia, kokemuksia oman toiminnan

merkityksellisyydestä, viranhaltijoiden kanssa asioimisen oppimista, ja jossa järjestöt ovat mahdollistajana. Järjestöt ovat lähellä ihmisten arkitodellisuutta ja toimivat siltana päätöksentekojärjestelmään. Yksittäiset vaikutukset tuottavat parhaimmillaan sellaisia muutosketjuja, jotka synnyttävät pidemmällä aikajänteellä myös vaikuttavuutta, muutoksia toimintamalleissa ja –prosesseissa.

Vaikka verkostoitumista tiettyjen, tärkeäksi koettujen asioiden ympärille rakentuu, on toisaalta edelleen toimimista rajatusti omalla toiminta-alueellaan. Toiset yhdistykset haluavat elää omaa elämäänsä ja tehdä asioita omalla tavallaan samanhenkisessä seurassa, mikä on monille tuttua ja sitä yhteisöllisyyttä, jota he kokevat tarvitsevänsä. Toisaalta on myös niin, että eri yhdistyksissä aktiivitoimijoita on vähän, energia menee oman toiminnan järjestämiseen ja mahdollistamiseen eikä aikaa ja resursseja riitä verkostoitumiseen.

Kemijärvellä yhteistyö hyvinvointialueen kanssa on vasta alullaan ja muotoutumassa. Tavalliselle järjestölle HVA on uusi kenttä, jonka toimintalogiikka ei ole tullut tutuksi. Yhteistyön synnyttämiseen ja tekemiseen tarvitaan resursseja ja yhteistä kommunikointia sekä niitä toimijoita, jotka silloittavat kansalaisten ja hyvinvointialueiden yhteistyön rakentumista

Järjestökeskuksessa koetaan, että hyvinvointialueen tiedon tarpeisiin ja järjestöjen tiedontuotantoon tarvitaan sopimuksia. Myös Kemijärvellä todetaan, että tällä hetkellä ei ole tietoa siitä, mitä tietoa HVA:lla tarvitaan, kenen sitä tulisi tuottaa ja millä tavoin. Järjestöillä on tietoa toimijoistaan, mutta se ei keräännä, rahoittajia varten tuotettu tieto jää järjestön ja rahoittajan väliseksi. Yhteinen tiedontuotanto edellyttää myös dialogia järjestöjen ja HVA:n välillä. Kokemuksen mukaan ulkoapäin tuotetut kyselyt ja lomakkeet ovat usein sellaisia, joista järjestöjen on vaikea tunnistaa itseään. Esitetyt kysymykset on muotoiltu siten, ettei järjestöissä kyetä omaa toimintaa kuvamaan kysymysten kautta. Yhteistyön vahvistuminen edellyttää vuoropuhelua. Järjestöille on äärimmäisen tärkeää tulla kuuluisiksi ja käydä tasavertaista keskustelua julkisen hallinnon ja toimijoiden kanssa. Järjestöjen tietoa ja tekemää toimintaa kuvataan julkisen sektorin tavoitteena tärkeäksi, mutta sen toteutuminen näyttää jäävän näkymättömäksi monille järjestötoimijoille.

3.3.3 Meri-Lapin Järjestökeskus Silta ry

Meri-Lapin Järjestökeskus Silta ry toimii 6 kunnan alueella (Kemi, Tornio, Keminmaa, Simo, Tervola ja Ylitornio). Alue on sama kuin Lapin hyvinvointialueen lounainen palvelualue, Mieli ry:n Kriisikeskus Turvapoijun toiminta-alue sekä Meri-Lapin työllisyysalueen toiminta-alue. Tämä koetaan ideaalina tilanteena, sillä alue on helppo mieltää ja alueen yhteistoiminnalla on jo pitkät perinteet. Toisaalta kunnat ovat erilaisia, erilaisine toimintakäytänteineen ja siksi kuntien järjestöyhteyshenkilöt ovat tärkeä linkki kuntiin – erityisesti kun yhdyspinnat koetaan tärkeiksi. Tästä syystä toiminnan jatkuvuus ja henkilöiden pysyvyys olisi tärkeää. Järjestökoordinaattori toimii pääsääntöisesti Kemissä ja Torniossa, mutta jalkautuu myös muihin kuntiin säännönmukaisesti. Meri-Lapin järjestökeskus Sillan www-sivut ovat osoitteessa: <http://www.jarjestotieto.fi/>

Meri-Lapin järjestökeskuksen Sillan alueella toimii PRH:n tilaston mukaan 1366 järjestöä/yhdistystä, joista 91 sosiaali- ja terveysalan järjestöä/yhdistystä (Simossa 80/4, Kemissä 449/35, Keminmaassa 143/4, Torniossa 435/32 ja Ylitorniolla 151/10. Järjestökyselyyn vastanneita järjestöjä Meri-Lapin

järjestökeskuksen alueella oli 97. Sen mukaan myös Meri-Lapissa järjestöjen jäsenmäärä on vähentynyt: järjestöistä 43:ssa (44 %) jäsenmäärä on pienentynyt, 31:ssä (32 %) pysynyt vakaana ja 23:ssa (24 %) kasvanut. Samoin vapaaehtoisten määrä on pudonnut, mutta maltillisemmin kuin jäsenmäärät: pienentynyt 32:ssa (33 %) järjestössä, pysynyt vakaana 52:ssa (54 %) ja kasvanut 13:ssa (13 %) järjestössä.

Järjestökyselyyn vastanneista järjestöistä 14:ssä oli palkattu työntekijä. Pääasiallisesti järjestöt rahoittavat toimintansa jäsenmaksuin (87 %), oman varainhankinnan kautta (63 %) ja osallistumis- ja harrastusmaksuilla (46 %). Kunnan järjestöavustusta sai 41 % vastanneista, Stea:n projektirahoitusta 7 % ja yleisavustusta 5 % vastanneista järjestöistä. Puolet vastanneista ei ollut hakenut kunnan järjestöavustusta. Kunnan avustusta saaneista 74 %:lla avustus oli alle 1000 €. Kyselyyn vastanneista järjestöistä 81 % sanoo, ettei ole hakenut avustusta hyvinvointialueelta. Lähes puolessa vastanneista järjestöistä ei pystytä sanomaan, haetaanko avustusta hyvinvointialueelta jatkossa. Avovastausten perusteella avustusten hakemattomuus tai epäröinti hakemisessa liittyy lomakkeiden vaikeaselkoisuuteen ja epätietoisuuteen hakukriteereistä.

Myöskään Sillassa ei järjestökeskuksessa toimivien järjestöjen tietoja koota. Tietoa kertyy tilojen käytöstä sekä Sillan toiminnasta jäsenverkostonsa kanssa. Meri-Lapin järjestökeskuksen tiloja vuonna 2023 käytti kokoontumisiinsa 55 eri järjestöä. Kokoontumisia oli 318, joissa yhteensä 3683 osallistujaa. Lisäksi Torniossa toimii Meän talo ja Järjestötalo, joissa kokoontuu useita järjestöjä. Järjestökeskuksen ulkopuolelle jää esimerkiksi liikunta- ja urheilujärjestöjä sekä poliittisia järjestöjä. Järjestökeskus ei välttämättä tavoita niitä järjestöjä, jotka eivät ole sen toiminnassa mukana. Keskeisin tarve järjestöjen näkökulmasta järjestökeskuksen jäsenyydelle on tilojen tarve, mutta keskuksessa on saatavilla myös muita palveluja.

Vuonna 2023 järjestökeskuksen koordinoimat verkostot kokoontuivat yhteensä 18 kertaa. Meri-Lapin järjestöneuvottelukunta kokoontui 2 kertaa. Järjestökeskus on edustettuna Lapin maakunnallisessa järjestöneuvottelukunnassa ja sen alaisissa työryhmissä. Järjestökeskustoimintaa esiteltiin ja tietoa/ohjausta annettiin yhteensä 1397 ihmiselle. Lisäksi opiskelijoille pidettiin kohdennettuja infoja (143 osallistujaa). Mehiläinen Länsi-Pohjan aulassa toimivalla järjestötietopisteellä esiteltiin järjestötoimintaa, joissa kohtaamisia oli yhteensä 389. Kiertävä järjestöpiste jalkautui 43 kertaa (1004 kohtaamista).

Järjestökeskuksen kaikille avoimia verkostoja ovat:

- Meri-Lapin järjestöjen työllisyysverkosto
- Meri-Lapin järjestöt oppimisympäristönä
- Meri-Lapin vapaaehtoistoiminnan valikkoryhmä
- Meri-Lapin järjestöjen lapsiperheiden elämänkaariverkosto
- Meri-Lapin järjestöjen ikäihmisten elämänkaariverkosto

Järjestökeskuksen muut verkostot:

- Meri-Lapin järjestöneuvottelukunta
- Meri-Lapin kuntien järjestöyhdyshenkilöverkosto
- Meri-Lapin, Rovaniemen ja Oulun elämänkaariverkostojen Veturit
- Meri-Lapin STEA-rahoitteisten toimijoiden tapaamiset

Verkostot ovat erityisesti toimintaa, jossa tulevat näkyväksi kuntien erilaiset tarpeet, eriytyvät toimintakulttuurit ja käytännöt. Tämä edellyttää kykyä toimia erilaisissa toimintaympäristöissä niiden erilaisia lähtökohtia yhteen sovittaen.

Tietotiimi on ylläpitänyt 13 eri yhdistyksen verkkosivuja (135 tapahtumaa) vuonna 2023. Uutiskirjeitä on lähetetty 23 (750 tilaajaa) ja somejulkaisuja 327. Tietotiimin toimesta toteutettiin Kotikulmilla -lehdessä Meri-Lapin yhdistyssivut. Lisäksi tukea ja neuvontaa it-viestintä- ja etämenetelmiin annettiin 306 kertaa (337 kohtaamista). Järjestökeskus toimi Lähellä -verkoston alueellisena toimijana osallistuen johtoryhmän ja kehittämissyöryhmien toimintaan. Tietotiimissä työskenteli tietokoordinaattorin lisäksi palkkatukityöllistettyjä ja opiskelijoita. Luvut kuvaavat tietotiimin merkityksellisyyttä jäsenjärjestöjen viestinnän tukena.

Monikanavaisesta viestinnästä ja yhteydenpidosta huolimatta järjestökeskuksessa on jatkuvasti pohdintaa siitä, miten saada ihmisiä eri kunnista enemmän mukaan. Yhteistyö rakentuu helposti isojen ja vakiintuneiden järjestöjen kanssa, jolloin pienten vapaaehtoisjärjestöjen ääni jää kuulematta. Tällöin pelkona on, että kuva järjestökentästä vääristyy.

Koulutukset kuvaavat järjestöissä kertyvää asiantuntijuutta. Järjestökeskus järjesti koulutusta viestinnässä, työnantajaosaamisen vahvistamisessa sekä hallitustyöskentelyssä. Erilaiset tapahtumat ovat paitsi mielekäästä toimintaa myös mahdollistavat kuntalaisten osallistumista ja osallisuutta. Sillan järjestämiä tapahtumia ovat esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan tapahtumat, eduskuntavaalitentti, yhdistysten toimintaa kuvaava valokuvanäyttely, osaamiskahvit järjestökeskuksessa (yhdistykset kertoivat osaamisestaan) sekä järjestömessut ja webinaari (tallenteet kansalaisareena.fi)

Sillassa on toteutettu myös kyselyjä. Tietoa on kerätty seuraavista aihealueista:

- viestinnän kehittäminen
- vuosipalautekysely
- palautteet/kyselyt järjestömessuista ja -webinaarista, harrastemessuilta ja Asunnottomien yö -tapahtumasta sekä kysely perheille kiinnostuksesta yhdistystoimintaa kohtaan.
- Osallistujalistat, tilojen käyttö, annettu tuki/ohjaus/neuvonta
- verkkosivujen ja somen käyntitiedot
- havainnointi, keskustelut, saatu suullinen palaute
- järjestökeskusten ja Lapin sotun toimintasuunnitelman arviointi
- henkilöstöpalaverit

Järjestökeskus on palautekyselyn mukaan koettu hyväksi yhteistyökumppaniksi (91 %). Tietoa yhteistyömahdollisuuksista järjestökeskuksen kanssa löytyy helposti (78 %) ja järjestökeskuksen toiminnan on koettu hyödyttävän yhdistysten ja kumppaneiden tarpeita (89 %). Järjestökeskuksen palvelut tunnetaan kohtalaisesti tai hyvin (87 %), mikä mahdollistuu erityisesti kohtaamisien kautta. Työntekijät kohtaavat toimijoita ja voivat kertoa palveluista yksilöllisesti. Valtaosa toimijoista on ikääntyneitä, eivätkä monet asiat ole omaksuttavissa ainoastaan internetin avulla. Kohtaamiset edistävät toimintojen kehittämistä puolin ja toisin ja edistävät yhdistysten välisen yhteisen toiminnan ideointia.

Sillalla on laaja yhteistyöverkosto, jonka kanssa työskenneltiin tiiviisti esim. työllisyyden hoitoon ja hyvinvointialueen käynnistymiseen liittyen. Järjestöneuvottelukunnan alaisiin verkostoihin ja nimeämiin edustuksiin osallistuttiin. Valtakunnallisiin verkostoihin ja Lähellä.fi verkostoon kuulumisen. Paikalliset, alueelliset ja valtakunnalliset lapsi- ja perheyhdistysten verkostot tukivat tavoitteiden saavuttamisessa. Työllisyydenhoidon verkostot ja toiminta tuki yhteistyötä alueen työllisyystoimijoiden ja oppilaitosten kanssa. Asunnottomien yön -tapahtuma toi uusia yhteistyötahoja. Hyvikki -yhteistyö toi uusia toimintatapoja ja sen avulla lisättiin hyvinvointia alueen järjestöihin. Ympäristökäsikirjan laadinnan aloittaminen toiminnalle, jolla tehdään näkyväksi kestävästä kehityksestä järjestötyössä. Järjestöjen ääni ikääntyvien palveluihin saatiin uusien verkostojen kautta. Vasa2 ja Eväitä Reppuun -hankeyhteistyöt toivat uusia työmuotoja. Järjestökeskus on lisäksi ollut mukana hyvinvointialueen käynnistämässä ja kehittämässä erilaisten työryhmien jäsenenä. Myös palkkatukiudistus oli vuonna 2023 ajankohtainen asia, johon reagoitiin

Digitalisaatio on osaltaan muuttanut toimintaa. Vaikka digitaalisten välineiden käyttö rajaa joitakin toimijoita ulkopuolelle ja monet toimijat arvostavat kasvokkaisuutta etäkohtaamisia enemmän, on sillä ollut myös positiivisia vaikutuksia. Järjestökeskus Sillan järjestökeskuspäällikkö Tytti Kumpulainen kuvaa digitalisaation vaikutuksia seuraavasti:

Etämenetelmien avulla toimijoita on voitu tavoittaa toimintoihin laajemmalla alueella. Tietoisuus järjestökeskuksen palveluista on tavoittanut entistä laajemman joukon toimijoita, koska Kiertävä järjestöpiste -toiminta on jalkautunut kuntiin aktiivisesti.

Uusia toimijoita on tavoitettu toimintaympäristön muutosten myötä. Alueella on aloitettanut uusia verkostoja (mm. hyvinvointialue, työllisyydenhoito, perhekeskustoiminnat). Olemme saaneet ja jakaneet edelleen ajantasaista tietoa muutoksista. Toiminnan esitelyt ja järjestökeskuksen tilaisuudet tavoittivat järjestöt mukaan.

Toimintavuoden 2023 aikana jouduttiin keskittymään paljon toiminnan jatkumisen turvaamiseen liittyviin asioihin, jolloin kohtaavaa työtä ja tiedottamista ei pystytty tekemään täysipainoisesti. Järjestökeskustoiminta siirtyi Toivola-Luotolan Setlementti ry:lle (nykyään Setlementti Toivola ry) 25.9.2023. Vuosi 2024 on toiminnaltaan aktiivisempi vuosi, kun työhön on taas pystytty paneutumaan paremmin.

Järjestökeskus on onnistunut lisäämään järjestöjen välistä ja keskinäistä yhteistyötä. Järjestökeskus Sillassa korostuu ”verkostojen kutominen”. Pieniä järjestöjä/ yhdistyksiä on pyritty ohjaamaan yhteistyöhön toisten toimijoiden kanssa ja yhteistyötä on tuettu mm. järjestökeskuksen aktiivisella jalkautumisella toimijoiden pariin ja toimintaympäristöihin. Yhtymäpinnoja eri järjestöjen välille etsitään luovasti erilaisten ilmiöiden kautta (esim. asunnottomuus), joissa jonkin tapahtuman järjestämisessä eri järjestöjen panos täydentää kokonaisuutta. Mahdollisesti olemassa olevia erilaisia rajoja järjestöjen yhteistyön välillä pyritään madaltamaan. Erityisten ilmiöiden ympärille kerättävää järjestöjen kokoamista yhteistyöhön voidaan pitää uudenlaisena toimintana. Järjestökeskuksen palautekyselyyn vastanneista 64 % koki, että

järjestökeskus on onnistunut lisäämään yhdistysten keskinäistä yhteistyötä, 50 % koki, että järjestökeskus on onnistunut lisäämään yhdistystoiminnan näkyvyyttä ja asiantuntemuksen hyödyntämistä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä. Silta on lisäksi verkostoitunut alueen oppilaitosten kanssa, viikoittain Länsi-Pohjan keskussairaalassa pidetään järjestötietopistettä, jonka kautta uusia jäseniä saadaan erityisesti potilasjärjestöjen toimintaan.

Kokemusosaaja ja -asiantuntijatoiminnan osalta hyödynnetään kokemustoimijoiden verkostoa. OLKA-toiminta on keskeinen osa vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntämistä. Kokemusasiantuntijuus on vakiinnuttanut Sillan alueella paikkansa ja sitä hyödynnetään.

Rakenteet ovat muotoutumassa uudestaan hyvinvointialueiden aloittamisen, kuntien uuden organisoitumisen, työllisyydenhoidon ja muiden yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten myötä. Tarve yhdyspintojen määrittelyyn, työnjakoon kuntien ja hyvinvointialueiden kesken tunnistetaan sekä järjestöjen asema niissä aikaansaavat tarpeen järjestöjen edunvalvonta- ja tiedotustoiminnalle. Tämä työ on aloitettu. On havaittu, että tietoisuus järjestökeskuksen toiminnasta ja yhteistyön mahdollisuuksista on lisääntynyt, mikä näkyy pyyntöinä osallistua uusiin verkostoihin, joissa palveluita kehitetään. Järjestökeskus ja sen toimintatavat ovat kehittyneet ja vakiintumassa uuteen muotonsa. Järjestökeskuksen palautekyselyn mukaan järjestökeskus on onnistunut edistämään kuntien ja julkisen sektorin tietoisuutta kansalais- ja yhdistystoiminnasta (61 %).

Asiantuntijuus kulminoituu Järjestökeskus Sillan näkökulmasta perusyhdistystoiminnan ohella yhdessä tekemisen kulttuuriin. Toteutetaan kokonaisuuksia, jotka kootaan palasista ja yhteen hiileen puhaltamalla saadaan tapahtumia toteutetuksi. Järjestötoiminnan kautta voidaan myös vaikuttaa erilaisiin epäkohtiin. Yhteinen hyvän tekeminen vahvistaa yhteisöllisyyttä ja kuulumisen tunteita.

3.3.4 Rovaniemen Neuvokas

Rovaniemen Neuvokas on yli 120 toimijaa yhteen tuova järjestöverkosto, joka edistää ihmisten hyvinvointia ja osallisuutta, koordinoi ja kehittää järjestöjen vapaaehtoistyötä ja yhteisöjen yhteistyötä. (<https://www.kansalaistalorovaniemi.fi/>). Neuvokas tuottaa hyvin monenlaista kansalaistoimintaa, vapaaehtoistoimintaa ja järjestötyötä tukevaa toimintaa. Neuvokas toimii tiiviissä yhteistyössä Rovaniemen kaupungin kanssa. Neuvokkaan toiminta on moninaista ja sitä jäsennetään asukastoimintaan, koordinoituaan vapaaehtoistoimintaan ja järjestöjen toimintaedellytysten tukeen. Neuvokkaassa toiminnan piirissä vuonna 2023 oli 9745 henkilöä. Näistä tukea saaneita ja toimintaan osallistuneita 6672, Joikussa asioineita asiakkaita 1278, vapaaehtoisia 232, opiskelijoita 618, järjestötoimijoita 511 ja ammatillaisia 401 henkilöä. Kohtaamisia oli kaikkiaan 75 900.

Asukastoiminta sisältää matalan kynnyksen kohtaamispaikkatoimintaa kaupungin keskustassa ja kylillä, vapaaehtoisten tukea ja apua, ruoka-aputoimintaa ja ryhmätoimintaa Kansalaistalolla, vaikuttamisen ja osallisuuden mahdollisuuksia ja ammatillista ohjausta ja neuvontaa. Neuvokkaan ruoka-avussa tarjotaan lounas sekä jaetaan kauppojen tuotteita. Vuonna 2023 kävijöitä oli 8571 yhteisölounaalla ja 21561 kauppojen tuotteiden ruokajakelussa sekä muita 2619 (erillisjaot, joululahjoitukset), yhteensä ruokajakelussa oli 32 751 käyntikertaa. Kokeumus on, että ruoka-apua tarvitsevien määrä kasvaa. Ruoka-avun tarjoaminen on erityisen merkityksellistä, sillä sen avulla tavoitetaan sellaisia henkilöitä, joita julkisen palvelujärjestelmän on vaikea tavoittaa. Kansalaistalon Tuvassa on monipuolisesti erilaista ryhmätoimintaa, tapahtumia, ohjausta ja neuvontaa, mielekkään toiminnan ja tekemisen sekä sosiaalisten kohtaamisten mahdollisuuksia. Kertaluonteisen avun ja tuen muotoja ovat esimerkiksi asioimiskaverit, digikaverit, taloustsempparit, kulttuuriväärtisaattajat, pyöräluotsit, kriisipuhelinpäivystys sekä walk in talk –toiminta. Kertaluonteisen avun toiminnassa oli vuonna 2023 kohtaamisia 2132. Kertaluonteisen avun piiristä on mahdollisuus siirtyä pitkäaikaisen tuen piiriin (tukihenkilötoiminta). Tukipyyntöjen taustalla olevat tarpeet liittyvät heikentyneeseen liikuntakykyyn, sairauteen, muistiin liittyviin haasteisiin, arjen tuen tarpeisiin ja yksinäisyyteen - tässä yleisyysjärjestyksessä.

Uusimpia tukimuotoja ovat OLKA-Lappi-hanke, Hyvinvointilähete-toimintamallin jalkauttaminen Lappiin, Arkeen voimaa -itsehoitoryhmät.

Koordinoitu vapaaehtoistoiminta sisältää vapaaehtoisten rekrytointia ja heidän perus- ja lisäkoulutusta, vapaaehtoisille annettavaa työnohjausta, tukea sekä virkistystä ja muuta huolenpitoa. Vapaaehtoistoiminta on ammatillisesti koordinoitua toimintaa ja työntekijät ovat vapaaehtoisten saatavilla. Vapaaehtoistoiminta mahdollistaa sekä Neuvokkaan asukastoiminnan että tukee rovaniemeläisiä järjestöjä. Vapaaehtoistunteja vuonna 2023 oli 11475 ja vapaaehtoisia 232 henkilöä.

Rovaniemeläisten *järjestöjen toimintaedellytysten tuki* sisältää mm. mahdollisuuden käyttää Kansalaistalon kokoustiloja ja säilytystiloja (vuonna 2023 1655 tilavarausta ja kävijöitä 42 292), JOIKUn ohjausta ja neuvontaa, tukea kokemustoimintaan, sekä vaikuttamisen ja osallisuuden paikkoja. JOIKU tarjoaa matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa erilaisissa tilanteissa niin järjestöille kuin järjestötoimintaa tai niiden tarjoamaa tukea hakevillekin. Neuvokas ylläpitää *Järjestöverkosta*. Järjestöjen muita tuen tarpeita ovat esimerkiksi viestintään ja etäyhteyksien käyttöön liittyvä tuki sekä laajemmin asiantuntijuuden jakaminen ja yhteistyö.

Neuvokas on vahvasti verkostoitunut sekä julkisten organisaatioiden että järjestötoimijoiden kanssa. Keskeisiä julkisen puolen yhteistyökumppaneita ovat Rovaniemen kaupunki, Lapin hyvinvointialue ja oppilaitokset. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat myös toiset järjestöt, yritykset sekä Rovaniemen seurakunta. OLKA-toiminta on koordinoitua järjestö- ja vapaaehtoistoimintaan sairaalassa, joka sisältää tiedotusta, vertaistuen esittelyä ja vertaistuen piiriin ohjausta, aula-avustajana toimimista sekä kokemusneuvojen ja muiden kokemusasiantuntijoiden ja -osaajien palvelua. Neuvokas tukee Lapin kokemustoimijoiden toimintaa tarjoamalla työnohjauksellista tukea ja osallistamalla Lapin kokemustoimijoiden ohjausryhmään.

Järjestöverkoston yhteistyötä on tiivistetty perustamalla 3 elämänkaariverkostoa (Lasten, nuorten ja perheiden elämänkaariverkosto; Työikäisten elämänkaariverkosto; Ikäihmisten elämänkaariverkosto), jotka toimivat tiiviissä yhteistyössä kaupungin kanssa – puhutaankin järjestö-kaupunkikumppanuudesta. Elämänkaariverkostot ovat järjestöjen itsensä koordinoimaa toimintaa, ja se on koettu järjestöille luontaisena tekemisen tapana. Elämänkaariverkostojen tavoitteita ovat mm. vahvistaa järjestöjen keskinäistä yhteistyötä, edistää osaamisen ja asiantuntijuuden jakamista, tehdä näkyväksi järjestötoimintaa ja integroida järjestötoiminta vahvemmin osaksi kaupungin hyvinvointityötä. Elämänkaariverkostojen tavoitteena on myös vahvistaa järjestötoiminnan roolia toimintaympäristön muutoksessa. Elämänkaariverkostojen jäsenille tehdyn kyselyn mukaan osallistuminen elämänkaariverkoston toimintaan on lisännyt tietoisuutta toisten toimijoiden toiminnasta (90 %), lisännyt toimijoiden välistä yhteistyötä (76 %), lisännyt vaikuttamisen mahdollisuuksia (76 %).

Elämänkaariverkostot kykenevät nopeasti vastaamaan erilaisiin kysymyksiin ja tarpeisiin, esimerkiksi ne ovat osallistuneet yhdenvertaisuussuunnitelman luomiseen sekä nimenneet edustajia erilaisiin työryhmiin ja strategisen suunnittelun ryhmiin, kuten hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmatyöskentelyyn kaupungin kanssa. Verkostot ovat ottaneet kantaa palvelujen toimivuuteen ja ne ovat mukana kumppanuussopimuksissa.

Verkostoitumista tukee myös se, että Kansalaistalossa sijaitsee useiden järjestöjen toimitilat: Rovaniemen Neuvokkaan toimitilojen lisäksi Monikulttuurikeskus MoniNet, Yhden vanhemman perheiden liitto ry, Suomen nuorisoseurat/ Lapin aluetoimisto, Kuurojen liitto ry, Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry, Hoivatie Oy Resiina, Rovalan Nuoret ry, Lapin Vihreät ry, Suomen Punainen Risti/ Rovaniemen osasto, Lapin Sydänpiiri ry sekä OLKA Lappi-hanke. Järjestöt muodostavat yhteisen talotoimikunnan, joka huolehtii tilojen kunnossapidosta ja arjen sujuvuudesta yhteisvastuullisesti. Järjestöt saavat synergiaetuja toisistaan esimerkiksi erilaisten tapahtumien järjestämisessä. Kommunikaatio järjestöjen kesken on mutkatonta ja erilaisia ajankohtaisia asioita käsitellään yhteisesti.

Neuvokas osallistuu tiedontuotantoon mm. osallistumalla Rovaniemen kaupungin tekemiin kyselyihin eri tavoin. Neuvokkaan työntekijät ja asiakkaat ovat osallistuneet kyselyiden laatimiseen sekä kommentoineet tehtyjä kyselyitä. Kaupungin sivuilla olevia kyselyjä käsitellään Kansalaistalolla asiakkaiden kanssa tukien, tulkiten ja innostaen vastaamisessa. Täten avautuu mahdollisuus osallistaa sellaisia henkilöitä, jotka yleensä jäävät osallisuuden ulkopuolelle.

Kansalaistalon toiminnan *vaikutuksista* on saatu tietoa asiakaspalautteiden avulla. Tiedetään, että kylien ja keskustan kohtaamispaikat tuottavat mielekästä tekemistä ihmisille, tuovat piristystä päivään ja lähes kaikki asiakaskyselyyn (94 %) vastanneet kokivat matalan kynnyksen toiminnan mahdollistamat kohtaamiset tärkeiksi. Yhtä suuri prosenttiosuus kävijöistä näki toiminnan jatkumisen tärkeänä. Yhteislaulutilaisuuksiin osallistuneet saivat mielekästä sisältöä päivään, saivat toiminnasta hyvän mielen ja kokivat tärkeäksi tavata muita. Yhteisölounaille osallistuneista 80 % oli yksin asuvia henkilöitä. Lounaat tukivat rahojen riittämistä, tuottivat helpotusta arkeen, mahdollistivat toisten ihmisten tapaamisen ja ylipäätään lämpimän ruoan

saamisen. Asukastoiminnasta kysyttäessä 93 % vastaajista koki saavansa hyvää mieltä, hyvinvoinnin koettiin lisääntyneen (94 %), yksinäisyyden vähentyneen (73 %) ja ylipäättään toiminnan mahdollistamat kohtaamiset tärkeiksi (82 %). On selvää, että kansalaistalon toiminta monipuolisuudessaan tavoittaa runsaasti ihmisiä ja tuottaa kävijöilleen helpotusta arkeen ja siten lisää hyvinvointia.

Järjestöissä toimiminen on merkityksellistä paitsi niiden toimintoja hyödyntäville ihmisille myös vapaaehtoisille ja kokemustoimijoille itselleen. Rovaniemen Kansalaistalolla tehdyn kyselyn mukaan vapaaehtoistyöntekijät kokivat vapaaehtoistyön peruskurssin innostaneen toimintaan (76 %), lisäkoulutus koettiin tärkeäksi (79 %) ja lisäkoulutukset pitivät yllä innostusta (62 %). Ammatillisesti koordinoitu vapaaehtoistoiminta antoi hyvän mielen (90 %), virkistymisen tuki omaa jaksamista (77 %) ja virkistys koettiin tärkeäksi (81 %). Vapaaehtoistyöstä sai mielekästä tekemistä (79 %), sai hyvän mielen (82 %), vaikutti myönteisesti elämään (63 %) ja toi merkityksellisyyttä elämään (63 %). Vapaaehtoistyössä sosiaaliset kohtaamiset koettiin tärkeiksi (79 %), vapaaehtoistyöstä sai uusia ystäviä (74 %), Neuvokas koettiin tärkeäksi yhteisöksi (100 %). On perusteltua olettaa, että tämän suuntaisia kokemuksia saataisiin muuallakin kysyttäessä, sillä tulokset ovat samansuuntaisia kuin vapaaehtoistyöstä saadut laajemmat tutkimustulokset.

Kokonaisuutena voidaan todeta Kansalaistalon tavoittavan merkittävän määrän ihmisiä, erityisesti myös niitä, jotka eivät julkisissa palveluissa asioi. He voivat olla palvelujärjestelmästä väliin pudonneita tai muutoin jättäytyneet ulkopuolelle, tai eivät palveluita jostain syystä hae. Kansalaistalon toimijoilla kertyy näin runsaasti *hiljaista tietoa* heillä käyvien asiakkaiden elämistä, haasteista ja palvelukokemuksista. Kansalaistalolla toimii suuri määrä järjestötoimijoita, mikä on valtava resurssi osallisuuden, kumppanuuden ja yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Toiminta vahvistaa monin eri tavoin ihmisten resilienssiä ja toimii ennaltaehkäisevänä tekijänä suhteessa hyvinvointia rapauttaviin tekijöihin.

3.3.5 Inarin kunta

Inarin kunta on esimerkkinä Ylä-Lapin järjestöjen erityispiirteistä. Inari valittiin, koska siellä oli toteutettu keväällä 2024 yhdistyskysely. Kyselyyn vastasi 19 järjestöä (2 sosiaali- ja terveysalan yhdistystä). Puolet vastanneista muodostui kyläyhdistyksistä sekä harrastus- ja vapaa-ajan yhdistyksistä. Kysely käsitteli lähinnä kunnan ja yhdistysten yhteistyötä. Yhdistystoiminnan vahvuuksista tärkeimpänä nostettiin esiin sitoutuneet ja aktiiviset vapaaehtoiset, säännöllinen toiminta ja edellytykset sen toteutumiseen, vakaa taloustilanne ja vakaa tai kasvava jäsenmäärä. Yhteistyötä kunnan kanssa tehdään lähinnä tapahtumien järjestämisessä ja tilojen käytössä. Haasteet liittyvät vapaaehtoisten pieneen määrään, nuorten saamiseen yhdistystoimintaan mukaan. Yhdistysten välisen yhteistyön lisääminen nähtiin mahdollisuutena.

Inarin kunnassa on kaikkiaan 216 rekisteröityä yhdistystä, joista 7 sosiaali- ja terveysalan yhdistystä (PRH). Muut kuin sosiaali- ja terveysalan yhdistykset ovat lähinnä liikunta- ja urheiluyhdistyksiä, harrastus- ja vapaa-ajan yhdistyksiä, metsästys- ja kalastusseuroja, poliittisia

sekä ammatillisia yhdistyksiä. Kyläyhdistyksiä on lähes 20. Alueella toimii tämän lisäksi maakunnallisia järjestöjä, joilla ei ole paikallisyhdistystä, mutta jotka järjestävät toimintaa kunnan alueella.

Vuoden 2024 maakunnalliseen järjestökyselyyn vastasi 14 yhdistystä, joista harrastus- ja vapaa-ajan yhdistyksiä oli 4, sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiä 3 ja kyläyhdistyksiä 2, kulttuuriyhdistyksiä oli yksi, liikunta- ja urheiluseuroja myös yksi. Seitsemässä yhdistyksessä jäsenmäärä on pysynyt vakaana, kahdessa pienentynyt ja viidessä kasvanut. Vapaaehtoisten määrä oli pysynyt vakaana tai pienentynyt kymmenessä ja kasvanut 4 yhdistyksessä. Kahdessa järjestössä oli palkattu työntekijä.

Vammaisneuvosto ja vanhusneuvosto kokoavat Inarissa eri sosiaali- ja terveysalan järjestöjä yhteen. Neuvostoilla on vaikutusta päätöksentekoon ja niiden kautta tuetaan vanhusten ja vammaisten ihmisten osallisuutta ja osallistumista päätöksentekoon. Tämä näyttää olevan tilanne myös muissa pienissä Lapin kunnissa.

Kokemusasiantuntijuustoiminta ei ole Inarin kunnassa vakiintunut, mutta kokemusasiantuntijoita on eri maakunnallisilla yhdistyksillä – erityisesti eri vammaisjärjestöillä ja siten tarvittaessa mahdollista hyödyntää.

Pienet mutta tiheät sosiaaliset verkostot ja pitkät välimatkat ovat tyypillisiä Lapille ja merkityksellisiä myös järjestötoiminnan kannalta. Ylä-Lapin kunnissa/ Inarissa keskeinen kysymys järjestötoimintaan ja erilaisiin tapahtumiin osallistumisessa on pitkät välimatkat. Monille osallistuminen etäyhteyksin on edelleen kynnyksen takana. Myös nettiyhteydet ovat joillakin pohjoisen kylillä heikot. Toiminnasta tiedottamisessa on edelleen sähköisen median ohella merkitystä perinteisillä medioilla (paikallislehdet), mutta myös tiheät sosiaaliset verkostot ovat tärkeitä tiedonvälityksessä.

Yhteistä asukasmäärältään pienille mutta pinta-alallisesti laajoille. Kaukana keskuksista asuu paljon iäkkäitä, digitalisaatio vielä usein kynnyksen takana, iäkkäille vierasta, kyläyhdistykset keskeisiä, pienet aktiivien joukot pyörittävät, tiedonvälitys verkostojen kautta.

3.4 Kokemustoimijat ja kehittäjäasiakkuus

Käsitteet

Käydyissä keskusteluissa on tullut esiin, että vertaistuen, kokemusasiantuntijuuden ja kokemustoiminnan käsitteitä on vaikea erottaa toisistaan ja käsitteiden välinen hämäryys on tuottanut käytäntöihin epäselvyyttä. Eroavuuksia voi hahmottaa käsitteiden käytön ja toiminnan kehityskaaren kautta. Vertaistuen perinteet vievät Suomessa 1940-luvulle, 1990-luvulla erilaiset vertaistuki ja oma-apuryhmät yleistyivät erityisesti vammais-, potilas- ja omaisryhmissä. Vuonna 1992 käynnistynyt mielen-terveyskuntoutujien tukihenkilökoulutus on ollut kokemusasiantuntijuuden näkökulmasta merkityksellinen, sillä kokemusasiantuntija -nimike tuli vertaisuus -käsitteen rinnalle. Kokemusasiantuntijuuden juurtumisessa on ollut keskeinen merkitys myös valtakunnallisilla suosituksilla ja poliittisilla

ohjelmilla (esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2009). Asiakaslähtöisyyden retoriikka palveluiden lähtökohtana oli vahvaa ja se oli myös sekä sosiaali- että terveydenhuollon lainsäädännön henki.

Vertaistuki on tuen antamista ja yksilöiden hyvinvoinnin lisäämistä, kuten kokemusasiantuntijuuskin ja kokemustoimintakin, mutta vertaistukijat toimivat suhteessa samaa kokemusta omaavien kanssa. Vertaistuella on terveydenhuollossa pitkän historiansa perusteella vakiintunut asema. Kokemusasiantuntijuus sisältää vertaisuuden, mutta eroaa siitä koulutuksen ja toiminnan laajentumisen näkökulmasta. Lisäksi kokemusasiantuntijoiden koulutus on vahvistanut sekä kokemusasiantuntijoiden identiteettiä kehittäjänä ja kokemusosaajana että heidän asemaansa palveluissa. Kokemusasiantuntijoiden rooli yhteistyökumppaneina ammattilaisten kanssa on vahvistunut ja kokemustoimijuus kumpuaa ja eriytyy tästä. Kokemustoimijoiden rooli uusimpana näyttää olevan heikoiten tunnistettu – ainakin terveydenhuollossa somatiikan puolella. Kokemustoimijoiden rooli on toimia kehittämistehtävissä ammattilaisten, opiskelijoiden sekä suuren yleisön kanssa.

Kokemustoimijoiden verkostossa kokemustoimijuus määritellään seuraavasti: ”Kokemustoimijat ovat haastavan elämäkokemuksen omaavia pitkäaikaissairaita, vammaisia henkilöitä tai heidän läheisiään, jotka välittävät kokemustietoa. Kokemustoimija ei ole vertaistukija, vaan kokemustoimija välittää kokemustietoa eri alojen ammattilaisille ja opiskelijoille sekä suurelle yleisölle. He toimivat pääasiassa suhteessa sellaisiin henkilöihin, joilla ei ole vastaavaa kokemusta haastavasta elämäntilanteesta, vammasta, sairaudesta tai niissä läheisenä olemisesta”. Kokemustoimijoiden toiminnan päämäärä on tiedon ja ymmärryksen lisääminen ja palveluiden kehittäminen. (<https://kokemustoimintaverkosto.fi>). Heillä on kykyä soveltaa omia kokemuksiaan erityyppisissä tilanteissa kuulijakunta huomioiden, mikä edellyttää vertaisuuteen nähden hieman erilaista vuorovaikutusosaamista. <https://www.lapinsotu.fi/yhteistyö/kokemustoiminta/> Erona vertaistoimintaan on myös se, että kokemustoimijoille voidaan maksaa palkkio.

Vertaistuki – kokemusasiantuntijuus - kokemustoimijuus -käsitteistö kuvaa kokemustiedon kehittymistä osana palvelujärjestelmää – eri nimikkeillä toimitaan eri tehtävissä, eri orientaatioilla ja eri asemassa. Kokemustiedon käsitteiden eriytyminen kuvaa kokemustietoa ja sen käyttömahdollisuuksia koskevan ymmärryksen syvenemistä, kokemusasiantuntijatoiminnan siirtymää palveluiden kehittämiseen ja kouluttamiseen ja kokemustiedon aseman kiinnittymistä osaksi palvelujärjestelmää.

Osaaminen

Vertaisuus, kokemusasiantuntijuus ja kokemustoimijuus edellyttävät osaamista ja toimiminen näissä rooleissa vahvistaa osaamista. Osaamisen tarpeita kuvaa esimerkiksi OLKA-toiminnassa järjestettävän vertaisuuskoulutuksen sisältö, jossa käsitellään surua ja tunteita, omien ja tuettavan tunteiden erottamista, kohtaamista, kuuntelemisen taitoja, vaikeita ja haastavia kohtaamisia, oman tilanteen tunnistamista. Omaan kokemukseen tulee saada riittävä etäisyys kyetäkseen tukea toista, ja vertaisena toimiminen edellyttää vuorovaikutustaitoja. Oman sairastumisen ja kuntoutumisen kokemusten pohjalle rakentuva koulutus sekä toiminnan ohella kulkeva työnohjaus vahvistavat toimijan osaamista liittyen sairauksiin, niiden kanssa arjesta selviytymiseen sekä palveluiden merkityksiin ja sosiaaliturvaan. Kokemusasiantuntijuus ja kokemustoimijuus ovat henkilökohtaisen kehittymisen prosesseja, joissa henkilöt käyvät läpi erilaisia kehittymisen prosesseja ja toimivat osaamisen ja kokemuksen

myötä uudenlaisissa heille avautuvissa rooleissa ja tehtävissä. Koulutuksen, kokemuksen ja kokemusosaajien keskinäisen reflektion ja työnohjauksen kautta osaaminen vahvistuu ja syvennee.

Kokemustoiminnassa kuten vertaisuustoiminnassakin syntyy asiantuntijuutta, joka liittyy erityisiin kohderyhmiin, haavoittuvassa asemassa elävien ihmisten elämäntilanteisiin, palvelukokemuksiin sekä palveluiden kehittämiseen. Kokemustoimijat ja vertaistukijat saavat runsaasti tietoa arjen kokemusmaailman kautta sekä sairauksien ja erilaisten haasteiden keskellä elävien ihmisten arjesta, toimijuudesta että palvelujärjestelmän toimivuudesta. Kokemustoiminnassa kertyy tietoa siitä, mitä arjessa tapahtuu jo ennen kuin se näkyy palvelujärjestelmässä. Kertyy myös paljon tietoa palvelujärjestelmän katvealueista sekä asiakkuuksien särkymäkohdista.

Kokemustoimijoiden organisoituminen

Kokemustoimijat ovat organisoituneet sekä valtakunnallisesti että alueellisesti. Kokemustoimijoiden taustalla on yleensä jokin sosiaali- ja terveystieteiden järjestö, joka tulee kokemustoimijaa hänen toiminnassaan. Valtakunnallista kokemustoimijaverkostoa ohjaa valtakunnallinen ohjausryhmä ja siihen kuuluu lähes 40 valtakunnallista potilas-, vammais- ja läheisjärjestöä. Lapin kokemustoimijaverkostoa ohjaa alueellinen ohjausryhmä ja Lapissa toimii aktiivinen kokemustoimijoiden verkosto. Lapin maakunnassa kokemustoimijoiden välitys on organisoitu Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen kautta. Kokemustoimijat toimivat myös usein suorien kontaktien kautta, mikä kertoo kokemustoimijoiden aseman vakiintumisesta Lapissa. Yhdistyksiltä kysytään kokemustoimijoiden osallistumista tai puheenvuoroja suoraan ja joillakin kokemustoimijoilla suoria henkilökohtaisia kontakteja palveluiden tuottajiin. Lapin sotuyhdistyksen ylläpitämässä verkostossa osa kokemustoimijoista haluaa esiintyä henkilökohtaisin yhteystiedoin, osa toimii yhdistysten kautta.

OLKA Lappi -hanke toimii Lapin keskussairaalan tiloissa tavoitteenaan valtakunnallisen toimintamallin jalkauttaminen Lapin keskussairaalaan. OLKA-toiminnan painopistealueet ovat vertaisuus, järjestötiedon levittäminen, sairaalan vapaaehtoistoiminta ja kokemustoiminta. Vertaistoiminta on alkanut vakiinnuttaa paikkaansa sairaalassa, mutta kokemustoiminta etsii vielä paikkaansa. Tällä hetkellä pohditaan, mitä sairaalassa tapahtuvassa kokemustoiminnassa on erityistä, kartoitetaan kokemustoimijoiden osaamista ja millaista osaamisen sairaalaan voitaisiin tarjota. Kokemustoimintaa on psykiatrian toimialalla hyödynnetty, somatiikan puolella se etsii vielä muotoaan.

Asiakasosallisuuden toteutuminen on hyvin yleisesti julkilausuttu tavoite ja periaate sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Käytännön tilanteissa se kuitenkin helposti särkyy. Palveluiden kehittäminen yhdessä asiakkaiden kanssa auttaa tunnistamaan palveluketjujen murtumakohtia ja hyviä käytäntöjä. <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/asiakasosallisuus-sotessa>. Näissä keskusteluissa kokemusasiantuntijat ja kokemustoimijat ovat asiantuntijoita.

Kehittäjäasiakkuustoimintaa on kehitetty Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa vuodesta 2002 alkaen. Se on edelleen keskeinen painopiste Posken toiminnassa, joka koordinoi kehittäjäasiakkuustoimintaa ja mm. järjestää kehittäjäasiakasvalmennusta. Kehittäjäasiakas tarkoittaa henkilöä, joka osallistuu palvelun toimivuuden arviointiin, mutta hänellä ei välttämättä ole omakohtaista kokemusta palvelun käytöstä. Yhteiskehittämisen toimintamalli luo avointa toimintakulttuuria sosiaali- ja terveyspalveluihin.

Kehittäjäasiakkuustoimintaa on toteutettu esimerkiksi sosiaalipalveluissa, sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa, mielenterveyspalveluissa. Yhteiskehittämisen toimintamalli luo omalta osaltaan sosiaali- ja terveyspalveluihin avointa toimintakulttuuria. Kehittäjäasiakkaat voivat osallistua erilaisiin seminaareihin ja työpajoihin, joissa he voivat toimia puheenvuoron pitäjinä, paneelikeskustelijoina, työpajojen vetäjinä, kehittämisprosessien reflektioijina, havainnoijina jne. (<https://ekollega.fi/kehittajaasiakkaat>). Yhteiskehittämisen lähtökohtana on vastavuoroisuus ja se edellyttää julkisten palveluiden toimijoilta uudenlaista orientaatiota ja ymmärrystä asiakkaiden osaamiseen, vaikuttamismahdollisuuksiin ja tiedon hyödyntämiseen.

Posken www-sivuille tallennettujen kehittäjäasiakkaiden kokemusten perusteella kehittäjäasiakastoinnassa on monia myönteisiä vaikutuksia. Kehittäjäasiakkaat ovat kokeneet osallistumisen toimintaan mielenkiintoisena ja merkityksellisenä, mahdollisuutena vaikuttaa mm. tasavertaisten ja asiakaslähtöisten palveluiden kehittämiseen. Kehittäjäasiakkaat kuvaavat voimaantuneensa, oppineensa vuorovaikutustaitoja, joiden myötä on rohkaistunut haastamaan työntekijöiden näkemyksiä, oppineensa suunnittelun tärkeydestä ja olevansa kiitollisia mahdollisuudesta olla mukana tuomassa asiakasääntä työntekijöiden kehittämistyössä. Poskessa toteutetun kehittäjäasiakkaille suunnatun kyselyn tulokset ovat samansuuntaisia (Hiltula ym. 2022)

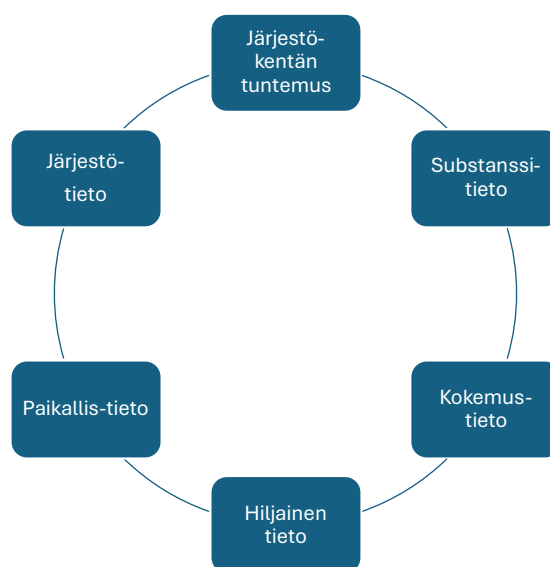
3.5 Asiantuntijuus järjestöissä

Tässä selvityksessä asiantuntijuus määriteltiin seuraavasti: järjestöjen asiantuntijuudella ymmärretään järjestötoiminnassa syntyviä tietoja ja taitoja, järjestötyössä kohdattavien ilmiöiden ymmärtämistä sekä tietynlaisen ison kuvan ymmärtämistä, joka viittaa järjestöjen asemaan ja toimijuuteen yhteiskunnassa.

Tätä selvitystä varten luodun tilannekuvan perusteella on mahdollista todeta, että järjestötoiminnassa kertyy tietoa paljon ja se on yhtä moninaista ja monikerroksista kuin itse järjestötoimintakin. Tietoa saadaan niin kansalaisten arjen tasolla, julkisten palveluiden ja organisaatioiden tasolla kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Tieto kiinnittyy vahvasti järjestön asemaan, tarkoitukseen ja tavoitteisiin, resursseihin sekä asemaan suhteessa julkiseen palvelujärjestelmään. Järjestötoiminnassa tavoitetaan hyvin erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä: monenlaisissa haastavissa ja haavoittavissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä, vapaaehtoistoimijoita, järjestöaktiiveja, kokemusasiantuntijoita, kokemustoimijoita, kehittäjäasiakkaita ja erityisasiantuntijoita, kansalaisia erilaisissa sosiaalisissa asemissa.

Järjestöissä syntyvä tieto kiinnittyy järjestökentän tuntemukseen, substanssietoon, kokemustietoon, hiljaiseen tietoon, paikallistietoon sekä järjestötietoon (Kuvio 4). Järjestökentän tuntemus tarkoittaa yleiskuvaa järjestökentästä ja sen toiminnasta laajemmin. Järjestöt ovat usein verkostoituneita ja toimivat yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa, mikä näkyy erityisesti järjestökeskusten toiminnassa. Substanssieto on sitä ilmiöpohjaista tietoa, jota varten järjestö on olemassa. Kokemustieto kiinnittyy paitsi oman kokemuksen analysointiin ja sen hyödyntämiseen vertaistuessa tai palveluiden kehittämisessä, se on laajemmin järjestön toiminnassa syntyvää tietoa, joka kiinnittyy järjestön

tarkoitukseen ja tavoitteisiin. Kokemustieto on toiminnassa saatujen kokemuksen kautta syntyvää ymmärrystä asioiden välisistä suhteista sekä erityisosaamista järjestön toimialaan liittyvistä kysymyksistä. Hiljainen tieto on ymmärrystä erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden välittömistä vaikutuksista ihmisten arkeen, paikallistieto ymmärrystä paikallisista erityispiirteistä ja elinoloista ja järjestötieto vaikuttamista, yhdistystoiminnan hallintaa ja organisointia.

Kuvio 4: Järjestötoiminnassa karttuvan tiedon ulottuvuudet

Moninainen tietoperusta tuottaa myös monentyyppistä osaamista. Tiedoista, taidoista ja osaamisesta koostuu asiantuntijuus, joka kytkeytyy järjestötyön substanssiosaamiseen, järjestöosaamiseen ja vuorovaikutusosaamiseen.

Substanssiosaaminen erityisesti sosiaali- ja terveysalan järjestöissä voidaan nähdä laajasti järjestötoiminnan myötä syntyvänä ymmärryksenä kansalaisten hyvinvoinnin rakentumisesta sitä edistävästä ja sitä haastavista tekijöistä. Järjestöt toimivat lähellä ihmisten arkea ja elämismaailmoja ja tätä kautta niissä toimivat ihmiset voivat tunnistaa yhtäältä heikkoja signaaleja ja toisaalta myös hyvinvoinnin vajeita ja täten toimia hyvinvoinnin nykytilaa kuvaavan kokemustiedon kanavana (Ahola 2017). Järjestökeskukset ja järjestöjen erilaiset matalan kynnyksen toiminnat tavoittavat alueensa asukkaita laajasti – niitäkin, joita julkiset palvelut eivät tavoita. He ovat sellaisia kuntalaisia, jotka eivät välttämättä asioi sosiaali- ja terveyspalveluissa, ovat sieltä pudonneet tai joita julkiset palvelut eivät tavoita, vaikka palveluiden tarve olisi ilmeinen. Näin kertyvä järjestöjen tuottama tieto on erityisen tärkeä pohdittaessa sujuvia palveluprosesseja, epäkohtiin vaikuttamista ja edunvalvontaa. Järjestöt tunnistavat toiminnassaan heikkoja signaaleja, erilaisten toimintamallien, poliittisten päätösten vaikutuksia ihmisten arkeen. Vahva substanssitiieto ja vuorovaikutusosaaminen mahdollistavat vaikuttamisosaamista ja mahdollisuuksia osallistumiseen ja osallisuuteen.

Kapeammin ymmärrettynä substanssiosaaminen liittyy järjestön omaan erityisalaan, siihen perustaan, mihin se on perustettu. Järjestöissä saman alan ihmisten osaaminen kumuloituu. Osaaminen voi olla oman tai läheisen kokemusten kautta syntyvää tietoa, taitoja ja osaamista, mutta se voi olla myös koulutustaustaan ja ammatilliseen tietoon liittyvää tietoa, taitoja ja ymmärrystä tietystä substanssi-alueesta. Eri vammaisjärjestöillä on kohtalaisen vakiintunut asema julkisen järjestelmän rinnalla ja niiden osaaminen tunnustetaan ja tunnustetaan. Osaaminen kytkeytyy tällöin kohtaamiseen, ongelmanratkaisuun ja edunvalvontaan.

Palveluja tuottavilla järjestöillä substanssiosaaminen rakentuu ammatillisesti. Järjestöissä on erityisosaamista, mitä ei aina välttämättä ole julkisissa palveluissa. Tällaista osaamista ovat esimerkiksi väkivaltatyössä, eroauttamisessa, päihdetyössä, hoivatyössä ja perhetyössä sovellettavat työmuodot.

Järjestöosaamisella tarkoitetaan yhdistyksissä toimimisen taitoja, kuten viestintää ja tiedotusta, vapaaehtoisten ja jäsenten rekrytointia, vaikuttamisen ja edunvalvonnan taitoja sekä järjestöjen hallinnollista ja strategista johtamista. Rahoitushaut ovat yksi keskeinen osa-alue osaamisessa ja sen vaatimuksissa. Enenevässä määrin osaamista edellytetään myös vaikutusten sekä vaikuttavuuden osoittamiseen, mutta tässä järjestöt ovat kovin erilaisessa asemassa. Järjestön veto- ja pitovoima määrittäytyy järjestön tarkoituksen ja toiminnan kautta ja järjestöt kamppailevat yhä vähenevien jäsenmäärien ja vapaaehtoisten määrien kanssa. Järjestöosaamista on mahdollista hankkia järjestöjen laajan koulutus- ja tarjonnan ja yhdistyksessä toimimisen kautta. Järjestöjen valmiit organisaatiot ja hallintorakenteiden tuntemus voivat toimia jonkin tietyn asian ajamisessa, kuten Kemijärven esimerkki osoitti.

Järjestöissä toimiminen tarjoaa monia mahdollisuuksia osallistumiseen ja sen myötä erilaista osaamista ja asiantuntijuutta on mahdollisuus vahvistaa. Toiminta tuottaa valmiuksia ja osaamista kouluttajana toimimiseen, toiminnan ohjaajana toimimiseen, tapahtumien organisointiin, laajojen verkostojen ”hallintaan”, vuorovaikutustaitoja, verkosto-osaamista, viestintätaitoja.

Lapissa on järjestökeskuksia sekä usein myös järjestöjä, joissa toiminnan organisointi on yhden palkatun henkilön varassa. Tällöin työntekijältä vaaditaan todellista moniosaajuutta järjestön asemasta esimerkiksi rahoitusjärjestelmässä riippuen: hallinto-osaamista, talousosaamista, verkosto-osaamista, rahoituksen hakua, vaikuttavuuden osoittamista, tapahtumien suunnittelua, organisointia ja toteutusta, järjestökeskuksen arjen sujuvuuden organisointia.

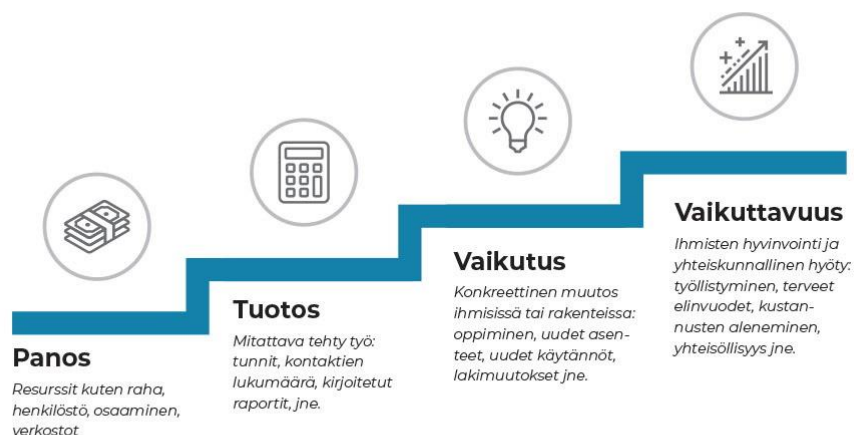
Vuorovaikutusosaaminen rakentuu niissä sosiaalisissa verkostoissa, jossa järjestö työskentelee. Eri-tyyppisesti järjestökeskuksilla on laajat verkostot, joissa navigoiminen edellyttää tilannetajua ja toimijoiden toimintalogiikan tuntemusta sekä taitoa vuoropuheluun ja sen synnyttämiseen. Järjestön tavoitteet ja tarkoitus sekä arvopohja määrittävät, millaisia vuorovaikutustaitoja järjestötyössä tarvitaan. Erilaisissa palvelutoiminnan muodoissa tarvitaan ja niissä kertyy syvää osaamista ja kohtaamisen taitoja (esim. chat-palvelut, kriisipuhelin). Toisaalta esimerkiksi vaikuttaminen poliittiseen päätöksentekoon edellyttää erityyppisiä vuorovaikutustaitoja. Paikalliskulttuurien ja paikallisten erityispiirteiden tuntemus on myös oleellinen osa vuorovaikutustaitoja järjestölähtöisessä toiminnassa.

Järjestöjen moninaisen osaamisen kanavoituminen, järjestökentän elinvoimaisuus ja toimintamahdollisuudet sekä tiedontuotanto kytkeytyvät resursseihin, avustuksiin sekä yhteistyösuhteisiin.

Yhteistyön toimivuus edellyttää riittävästi kohtaamisia, vuoropuhelua ja vastavuoroisuutta, kumppanuuteen perustuvia toimintamalleja ja sopimuksia sekä tiedonkulun varmistamista niin järjestöjen kesken kuin suhteessa hyvinvointialueeseen, kuntaan ja oppilaitoksiin.

3.6 Järjestötoiminnan vaikutuksista ja vaikuttavuudesta

Vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioimisen retoriikka on monille järjestötoimijoille vierasta, mutta sen merkitys on vahvistunut ja vahvistumassa edelleen. Yhä useammat rahoittajat odottavat toiminta-avustusten hakemisen yhteydessä kuvauksia järjestön toiminnan vaikutuksista. Vaikutusten ja vaikuttavuuden käsitteitä käytetään kuitenkin epäjohdonmukaisesti ja siksi on tarpeen selkeyttää, mitä tässä selvityksessä näillä käsitteillä tarkoitetaan (Kuvio 5). *Panosella* tarkoitetaan niitä asioita, joita tehtävään/toimintaan laitetaan, *tuotos* on panosten suorja seurauksia (kohtaamisten määrä, tuotettu raportti), *vaikutukset* liittyvät saavutettuihin muutoksiin kohdehenkilöissä (kuinka monen ihmisen hyvinvointi lisääntyi tai yksinäisyys väheni) ja vaikuttavuus on muutos hyvinvoinnissa. Vaikutusten ja vaikuttavuuden ero ei aina ole selvä. Yleensä vaikuttavuus ilmenee vasta pidemmän ajan kuluessa ja se liittyy useisiin eri tekijöihin, jolloin varsinaisia syitä ei ole helposti eriteltävissä. (www.sitra.fi)

Kuvio 5: Vaikuttavuuden logiikkaketju (<https://www.sitra.fi/artikkelit/kannattaako-vaikuttavuutta-yrittää-mitata/>)

Vaikka vaikutusten ja vaikuttavuuden retoriikka on vierasta, niiden osoittaminen perustuu kuitenkin lähtökohtaisesti järjestötoimijoiden tietoihin, taitoihin ja asiantuntijuuteen. Järjestöjen toiminta on aina suunniteltua ja harkittua: mihin käytettävissä olevia resursseja kannattaa suunnata, millainen toiminta on tarkoituksenmukaista ajatellen sitä, mitä sillä halutaan saavuttaa.

Näin järjestötoiminnassa voidaan ajatella olevan sisään rakennettuna ymmärrys toiminnan merkityksistä ja vaikutuksista. Vaikutusten ja vaikuttavuuden osoittaminen kuitenkin usein perustuu sellaiseen

kieleen, joka monille toimijoille on vierasta. Järjestökeskuksilla olisi keskeinen merkitys vaikutusten ja vaikuttavuuden problematiikan koulutuksessa.

Niemelän ja Auvisen (2021, 122) mukaan vaikutusten osoittamisen vaikeus kiinnittyy palveluiden määrittelyyn, tavoitteiden mitattavuuden vaikeuteen, prosessien tunnistamiseen, toimijoiden ja sidosryhmien erilaisiin intresseihin sekä arviointikriteereihin. Vaikuttavuuden arvioinnissa terveydenhuollolla on sosiaalihuoltoa pidemmät perinteet ja toisaalta sosiaalisten tilanteiden ja järjestöjen toimintaympäristön monikerroksisuus asettaa haasteita vaikutusten ja vaikuttavuuden mittaamiseen ja arviointiin. Vaikutusten ja vaikuttavuuden osoittamiseen on etsitty erilaisia *indikaattoreita*. Indikaattorit tuottavat väistämättä rajatusti tietoa kohdeilmiöistä, joten on tärkeää tiedostaa, mitä indikaattorit todellisuudessa kuvaavat ja mitä jää niiden ulkopuolelle. Niemelä ja Auvinen (2021, 132) korostavat, että ”järjestöjen toiminnan osuutta hyvinvointialueiden hyte-kertoimen tulosten vaikutuksista kokonaisuudessa ei ole mahdollista eritellysti seurata ja todentaa. Ja koska KUVA- ja hyte -indikaattoreita tullaan käyttämään sote-palveluissa ja hyte-työssä arvioinnin, ohjaamisen, johtamisen sekä valtionrahoituksen perustana, näyttäytyy tilanne järjestöjen tulevaisuuden elinvoiman näkökulmasta huolestuttavana”.

Yhteenvedona järjestökeskuksista voidaan todeta, että ne ovat merkityksellisiä toimijoita alueidensa kansalaistoiminnan aktivoimisen, järjestötoiminnan vahvistamisen ja tiedontuotannon näkökulmista. Järjestökeskukset ovat resurssi ja mahdollistaja ja sellaisena niiden toiminta kiistatta on vaikutuksiltaan ja vaikuttavuudeltaan merkittävää.

Maksuttomat toimitilat ovat monen järjestön kokoontumisten ehdoton edellytys, sillä monilla järjestöillä ei ole mahdollisuutta maksaa tiloista. Yhteiset tilat mahdollistavat myös verkostoitumisen toisten järjestöjen kanssa ja yhteistyö puolestaan mahdollistaa vahvempaa alueellista vaikuttamista. Tilat helpottavat konkreettisissa kysymyksissä, jotka puolestaan mahdollistavat toimintaa. Järjestökeskukset kokoavat järjestöjä yhteen erilaisin tapahtumin, koulutuksin ja yhteistyötavoin. Monien erityyppisten yhdistysten yhdessä järjestämät tapahtumat tuottavat sellaisia uudenlaisia kokonaisuuksia, joita mikään järjestö yksin ei pysty toteuttamaan. Yhteiset tapaamiset ja keskustelut ovat tärkeitä laajempien tilannekuvien luomiseksi paikallisyhteisöissä. Järjestöt mahdollistavat ja edistävät kansalaisten osallisuutta toimien siltana kansalaisten ja päätöksenteon välissä. Näin ollen voidaan puhua merkityksellisestä toiminnasta ja toimintamallista, jolla on vaikuttavuutta sekä kansalaisten aktiivisuuden ja hyvinvoinnin että vaikuttamisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmista.

Haasteena useassa yhdistyksessä on ihmisten löytäminen vastuutehtäviin, kuten hallitukseen tai säännöllisen toiminnan ohjaajiksi. Mm. tähän järjestökeskukset vastaavat järjestämällä järjestötyön peruskursseja. Myös viestintään liittyvä tuki on ollut järjestökentän näkökulmasta hyödyllistä, kun järjestökeskuksen resursseja, viestintäkanavia ja verkostoja on kyetty hyödyntämään laajemmin. Esimerkiksi järjestökeskus Sillassa toteutetun viestintäkyselyn mukaan tukea viestintään ja markkinointiin saaneet järjestöt arvioivat saadun tuen keskiarvoksi 4,7 asteikolla 1–5. Järjestökeskukset ovat onnistuneet vahvistamaan yhdistysten näkyvyyttä ja vaikuttamistyötä sekä tukemaan alueensa yhdistysten toimintaedellytyksiä.

OSA II: Järjestöjen ja hyvinvointialueen välistä yhteistyötä tukevat rakenteet

4 Yhteistyörakenteiden lähtökohtia

Yhteistyötä määrittävä lainsäädäntö ja sopimus pohja

Järjestöjen ja hyvinvointialueen välistä yhteistyötä määrittää vahva säädöspohja (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021), Laki hyvinvointialueesta 611/202, Hallituksen esitys 241/2020) sekä hyvinvointialueelle jo luodut rakenteet yhteistyölle (Osallisuus- ja asiakkuuslautakunta, Lapin hyvinvointialueen hyvinvointi- ja yhdyspintalautakunta). Osallisuus- ja asiakkuuslautakunnan tehtävä on edistää hyvinvointialueen asukkaiden ja palvelujen käyttäjien osallistumista ja vaikuttamista hyvinvointialueen toimintaan. Lautakunnan tulee pitää huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä hyvinvointialueella (<https://lapha.fi/tietoameista/osallisuus-ja-asiakkuuslautakunta>).

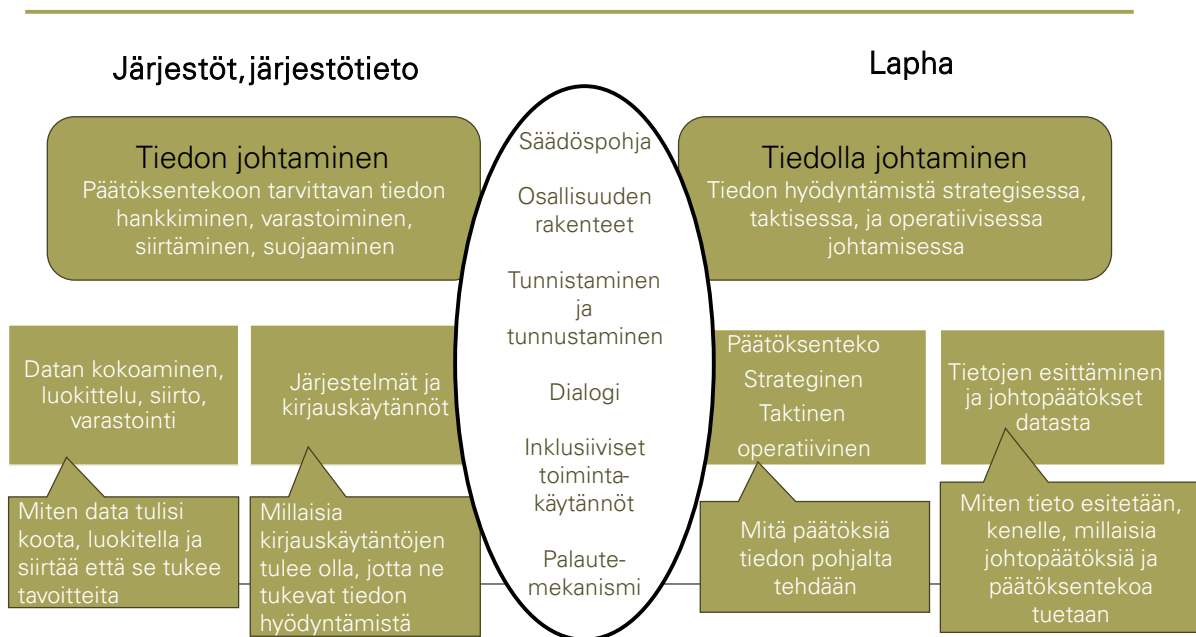
Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen ja hyvinvointialueen kesken solmitun kumppanuussopimuksen mukaan järjestötieto nähdään oleellisena osana tiedolla johtamisessa ja sitä tarvitaan erityisesti tulevaa palvelutarjontaa varten sekä hyvinvointialueen toiminnan strategiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Koko maakunnan alueelta tuotettavan järjestötiedon tuottamisen tavoitteena on myös kansalaisosallisuuden lisääminen, kokemusosaamisen tuonti kootusti hyvinvointialueen käyttöön, järjestönäkökulman tuonti hyvinvointialueen strategiaan työryhmiin sekä järjestöjen ja hyvinvointialueen keskinäisen vuoropuhelun vahvistaminen.

Yhteistyön kulttuuri

Rakenteet eivät sinällään takaa osallisuuden ja kumppanuuden toteutumista, mutta ovat luonnollisesti välttämättömiä niiden mahdollistamiseksi. Oleellisinta on kuitenkin vuorovaikutus ja yhteistyö järjestöjen, hyvinvointialueen ja kuntien välillä. Niemelä ja Auvinen (2021) korostavat, että hyvinvointialueiden tulee tunnistaa järjestöt autonomisina yhteistyökumppaneina, kansalaisyhteiskuntatoimijoina, jotka tarjoavat osallisuuden, yhteisöllisyyden ja kumppanuuden areenoita. Monet järjestöt tuottavat palveluita ja monet toimivat edustamiensa ryhmien asianajajina. Näissä tehtävissä tuotetaan erilaista tietoa. Hyvinvointialueiden on tärkeä tunnistaa järjestöjen olemus, tehtävät, toiminnot, palvelut ja toimintalogiikka (mt.). Lisäksi on tärkeä tunnistaa ja tunnustaa järjestötoimijoiden asiantuntijuus ja merkitys hyvinvointialueen yhteistyökumppanina.

Tässä selvityksessä on erityisesti huomiota kiinnitetty järjestötietoon ja sen tuottamiseen sekä hyödyntämiseen tiedolla johtamisessa. Järjestöjen näkökulmasta on oleellista, mitä tietoa tiedolla johtamisen perustaksi tarvitaan, mitä tietoa ylipäätään voidaan ja on tarpeen siirtää ja millaisin järjestelmin tai rakentein tietoa siirretään ja miten varmistetaan, että tieto on ajantasaista. Jotta tieto voisi siirtyä tarvitaan yhteistyötä, vuorovaikutusta ja vastavuoroisuutta. Säädöspohja ohjaa yhteistyöhön, joitakin rakenteita on luotu, mutta toimivien rakenteiden ja yhteistyökäytänteiden luominen järjestöjen ja hyvinvointialueen välillä on selvityksen aikana käytyjen keskustelujen perusteella kesken.

Niemelä ja Auvinen (2021) jakavat tiedolla johtamisen tiedon johtamiseen ja tiedolla johtamiseen. Käsitteet ovat erityisen käyttökelpoisia jäsenettäessä järjestötiedon tuottamista ja sitä, millaisia osa-alueita tiedon tuottamiseen tarvitaan. Kumppanuussopimuksen mukaan järjestötietoa tarvitaan tulevaa palvelutarjotinta varten sekä hyvinvointialueen toiminnan strategiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tiedontuotanto on tarpeen paitsi ajatellen yhteistyötä hyvinvointialueen kanssa myös järjestöjen oman toimintansa näkökulmasta. Tiedontuotannolla on myös laajemmin merkitystä järjestövaikuttamisen näkökulmasta. Tällöin on keskeistä pohtia, miten tietoa järjestöissä kerätään ja miten sitä luokitellaan ja jäsenetään, minne tieto tallennetaan ja millaiset käytännöt tukevat tiedon hyödyntämistä (Kuvio 6). Ensinnäkin on ratkaistava tuottamisen tavat ja rakenteet siten että tuotettu on riittävän kattavaa päätöksenteon näkökulmasta. Laajemmassa kuvassa tiedon johtaminen ja tiedolla johtaminen eivät ole kategorisesti yksin järjestöille tai hyvinvointialueelle eriytyviä tehtäviä. Käsitepari tuo esiin tarvittavien rakenteiden moninaisuuden ja dynamiikan.

Kuvio 6: Tiedon ja tiedolla johtamisen käsitteet (mukaihen Niemelä & Auvinen 2021, 69)

Järjestöjen tiedontuotannossa ehdoton edellytys on henkilöresurssit, osaaminen ja välineet sekä näkemys tiedontuotannon merkityksistä. Nykytilanteessa tämä on keskeinen kysymys. Kuten tässä selvityksessä on tullut näkyväksi, tällaisia tiedontuotannon rakenteita ei tällä hetkellä ole riittävästi pohdittu eikä rakennettu. Järjestökentän moninaisuus tuo tähän haasteita. Säädöspohja muodostaa selkeän perustan, joka ohjaa yhteistyöhön, mutta millaisin toimintakäytännöin ja rakentein? Osallisuuden toteutumiselle on jo olemassa potentiaalisia rakenteita, esimerkiksi valmiita verkostoja, joissa yhteistyötä on jo tehty pitkään. Lisäksi tarvitaan sellaisia toimintakäytäntöjä, jotka madaltavat järjestöjen osallistumisen ja osallisuuden.

Monissa keskusteluissa on tullut esiin tarve vuoropuheluun. Selvitystä tehtäessä järjestöistä muotoutunut tilannekuva osoittaa, että järjestöissä on moninaista ja monikerroksista tietoa, mutta **käytännöt ovat luomatta tiedon kanavoimiseksi** tiedolla johtamisen tueksi. Kunnilla ja hyvinvointialueella on jo tietoa ainakin niistä järjestöistä, joille on myönnetty toiminta-avustuksia. Tietoa on myös muilla rahoittajaorganisaatioilla (esim. Stea, ESR). Tiedon keruuta varten tarvitaan kuitenkin **koordinaatiota** kokonaisuutta yksinkertaistamaan. Rahoituslähteillä on omat tiedontuotannon formaattinsa ja omat aikataulunsa. Järjestöjen on sanoitettava hakuprosesseissa toimintaansa kunkin rahoittajatahon määrittelemällä tavalla kunkin tahon asettamalla aikataululla. Monissa järjestöissä tässä suhteessa osaamista puuttuu, järjestöihin kohdentuu laatuvaatimuksia uudella tavalla esimerkiksi vaikuttavuuden todentamisen suhteen ja digitalisaatio tuottaa joillekin hankaluuksia. Erityisesti rajakunnissa myös verkkoyhteyksissä on ongelmia.

Dialogisuus korostaa osapuolten tasa-arvoisuutta, osapuolten kuuntelua, vastavuoroisuutta ja yhteisen ymmärryksen luomista. Tässä suhteessa on ensimmäisiä avauksia tehty, mutta työ on alussa.

Järjestöjen kanssa käydyissä keskusteluissa on toistuvasti tullut esiin, että järjestöissä toivotaan vuorovaikutusta hyvinvointialueen kanssa, mutta erilaisen kyselyjen avulla sitä on haasteellista synnyttää. Erilaiset järjestöille suunnatut kyselyt, tai lomakkeet ja asiakirjat, joille omaa järjestötoimintaa tulisi raportoida, tai joilla haetaan avustuksia ovat monin tavoin haasteellisia. Monien kokemus on, että kyselyihin on vaikea vastata. Käytetty kieli ja käsitteet voivat olla vieraita järjestön toiminnan näkökulmasta, kysymykset voivat olla aseteltu siten, että omaa toimintaa on vaikea tarkastella tai sanoittaa kysytystä näkökulmasta. Kyselyjen toistuvuus on myös niihin vastaamisen motivaatiota laskeva tekijä. Järjestöt ovat tarvinneet järjestökeskusten apua tulkitsemaan asiakirjoja ja sanoittamaan toimintaa asiakirjojen edellyttämällä tavalla. On myös huomattava, että vain pieni osa järjestöistä on järjestökeskusten asiakkaita. Lisäksi kyselyillä on mahdollista tavoittaa vain pienen osan järjestöistä. Asiakirjojen ja lomakepohjien laatimisessa olisi hyvä hyödyntää järjestöjä ja mahdollisten kyselyjen toteuttaminen tehdä yhteistyössä pohtien myös muita tiedon keruun mahdollisuuksia.

Toiminta-avustusten hakuprosesseihin liittyvät hankaluudet näkyvät vuoden 2024 järjestökyselyn tuloksissa (Auvinen 2024). Kyselyyn vastanneista järjestöistä 50 % ei ole hakenut toiminta-avustusta kunnalta ja 88 % ei ollut hakenut avustusta hyvinvointialueelta. Molemmilta tahoilta keskeisimmät syyt hakemisen esteenä olivat hakemusten ja hakemusprosessien epäselvyys, tiedotuksen puutteet haettavista avustuksista ja myöntöperusteista. Viestinnän osalta monikanavaisuus (sosiaalinen media, www-sivut, sähköpostit, järjestöpalstat) tuotti epäselvyyttä – kysyttiin, mistä missäkin tiedotetaan. Yhteistyön mahdollisuuksia hyvinvointialueen kanssa ei oltu riittävästi kartoitettu ja tiedottaminen hyvinvointialueen mahdollisuuksista järjestötoiminnan tukemiseksi koettiin puutteelliseksi. Järjestökyselyyn vastanneista 22 prosenttia ei osannut sanoa, miten hyvinvointialueen kanssa voisi tehdä yhteistyötä, joten kehittämiskohteita oli vaikea määritellä. Tiedon kulku hyvinvointialueelta järjestöihin näyttöytyi kyselyn avovastausten perusteella vielä vajavaiselta.

*Tulisi ensin selkeyttää, mitkä asiat kuuluvat kunnalle ja mitkä hyvinvointialueelle.
Enemmän tiedottamista ja kartoittamista, mitä yhteistyötä voi tehdä.*

Hyvinvointialueella on niin hajallaan kaikki, ainakin tänne ulospäin. Tarmokkaammin ja selvemmin tarvittaisiin tietoa kentällä.

Tuoreen järjestöbarometrin mukaan valtakunnallisista järjestöistä 44 % ja alueellisista järjestötoimijoista 46 % arvioi sote-palveluiden siirtymän hyvinvointialueille vaikuttavan paljon tai erittäin paljon järjestönsä toimintaan. Vaikutuksissa nähdään haasteita ja huolia enemmän kuin myönteisiä puolia. Eniten ollaan huolissaan olemassa olevien yhteistyösuhteiden säilymisestä ja uusien toimijoiden järjestötuntemuksen puutteellisuudesta. Toimivia yhteistyörakenteita puuttuu vielä useilta järjestöiltä. Järjestöissä kannetaan huolta siitä, ettei vapaaehtoistyön luonnetta tunneta riittävästi, jolloin odotukset järjestöille voivat olla kohtuuttomia. Myös talouteen liittyviä huolia oli useilla järjestöillä. Palveluohjauksen rooli ja käytännöt nostettiin esiin useammin haasteena kuin mahdollisuutena. Vaikka haasteita esitettiin useammin kuin mahdollisuuksia, samoissa asioissa nähtiin myös mahdollisuuksia: yhteistyön tiivistyminen ja sen uudet muodot, kumppanuudet ja saumattomat palveluketjut. (Järjestöbarometri 2024, 92–95). Se muodostuuko jokin tekijä tai ilmiö haasteeksi tai mahdollisuudeksi, liittyy pitkälle keskeisten toimijoiden vuorovaikutukseen ja myös tapaan, millä vuorovaikutusta pyritään synnyttämään.

Lappilaisissa järjestöissä koetaan puutteena lisäksi se, että yhteistyöneuvotteluja on käyty erikseen järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueen kanssa. Järjestöissä pidettiin tärkeänä kolmikantaneuvotteluja, jossa järjestöt, kunnat ja hyvinvointialue ovat samanaikaisesti mukana. Järjestökysely sekä selvityksen aikana käydyt keskustelut osoittavat selkeästi tarvetta yhteistyön tiivistämiseen.

Järjestöystävällinen kunta- ja maakunta

Järjestöjen roolin vahvistamista sote-uudistuksessa on pyritty edistämään jo aiempien hankkeiden avulla. Syksyllä 2017 Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry:n hallinnoimana käynnistyi Järjestöt muutokseen yhteistyössä -hanke, joka oli osa Järjestö 2.0: Järjestöt mukana muutoksessa -ohjelmaa. Hankkeessa toimittiin yhteistyössä Lapin maakunta- ja sote-uudistuksen valmistelijoiden, valmisteluryhmien ja väliaikaisen valmistelutoimielimen kanssa. Ohjelman tarkoituksena oli vahvistaa järjestöjen yhteistyötä kuntien ja maakuntien kanssa, tukea muutokseen valmistautumista ja edistää kansalaisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua.

Yhteistyökulttuurin vahvistamisen näkökulmasta kiinnostava konsepti on *järjestöystävällinen kunta ja maakunta*, jonka kehittäminen lähti Pohjois-Pohjanmaalta edellä mainitussa järjestörakenne -hankkeessa. Toimintamallin ideana on tarjota kunnille ja hyvinvointialueille tietoa siitä, millainen on järjestöystävällinen kunta ja maakunta järjestöjen mielestä (myös esim. Varha, Pirha). Lähtökohtana on, että järjestöjen merkitys ymmärretään hyvinvoinnin tuottamisen osatekijänä ja järjestöt otetaan mukaan hyvinvointityöhön ja -rakenteisiin. Hyvä käytäntö on, että hyvinvointikertomus- ja -suunnitelma valmistellaan yhdessä järjestöjen kanssa ja niiden laadinnassa hyödynnetään järjestöjen kokemustietoa ja asiantuntijuutta. Järjestöystävällisen toiminnan periaatteet rakennetaan vuorovaikutteisesti esimerkiksi verkostotapaamisten ja työpajojen avulla. Myös kyselyjä on mahdollista hyödyntää.

Toimintamallin mukaan järjestöystävällinen kunta ja maakunta:

1. mahdollistavat asukkaiden aktiivisen osallistumisen (lakisääteiset elimet, kansalaisraadit, palauttejärjestelmät, järjestöyhteistyö, järjestöjen toiminnan tuki, kokemustiedon hyödyntäminen)

2. tunnistaa ja tunnustaa järjestöt tasavertaisina kumppaneina (järjestöt mukana asiakirjoissa, käytännöt kumppanuudelle)
3. nimeää järjestöyhdyshenkilön ja kutsuu järjestöt säännöllisesti koolle
4. tarjoaa järjestöjen käyttöön maksuttomia tiloja ja maksaa järjestöavustuksia
5. kerää ja hyödyntää asukkaiden kokemuksia palveluissaan sekä suunnittelussa, toteuttamisessa että arvioinnissa. (<https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/jarjestoystavallinen-kunta-ja-maakunta>)

Pohjois-Pohjanmaalla tehdyn selvityksen mukaan järjestöjen, seurakuntien ja kuntien edustajat odottavat hyvinvointialueen kanssa tehtävältä yhteistyötä selkeää yhteistyön johtajuutta, yhteistyön suunnitelmallisuutta, systemaattisuutta ja koordinaatiota, selkeitä rakenteita ja toimintatapoja ja selkeää yhteistyöprosessien määrittelyä. Lisäksi yhteistyötä tekevien työntekijöiden toimenkuvien tulee olla selkeitä ja resursoinnin riittävää ja yhteistyön tulee perustua sopimuksiin. (Pohteen järjestöyhteistyön suunnitelma 2024–2025) Näitä keskusteluja on käyty myös tätä selvitystä laadittaessa.

Jatkuvan järjestötiedon tuotannon tarve

Järjestötiedon tuotannon tarve on järjestöissä tunnistettu jo pitkään. Järjestölähtöisen tiedontuotannon kehittäminen ja vahvistaminen on sanoitettu Lapin maakunnallisen järjestöneuvottelukunnan laatimassa järjestöstrategiassa ja tiedontuotannon sisällölliseksi edistämiseksi on vuosina 2016–2018 toteutettu Järjestötieto järjestykseen -hanke. Hankkeen tavoitteena oli myös tiedonkeruun mahdollistaminen tietoteknisten sovellusten ja välineiden avulla (Ahola 2017). Jotta tiedontuotanto ja yhteistyö hyvinvointialueen ja järjestöjen välillä toimisi, tarvitaan tiedon hallinnalle yhtenäinen kartta ja yhteisesti ymmärretty käsitteistö (Niemelä & Auvinen 2021, 73)

Tiedontuotanto on järjestöjen näkökulmasta nähty tarpeelliseksi niiden asiantuntijuuden ja yhteiskunnallisen roolin vahvistamiseksi sekä erityisesti mahdollisuudeksi vaikuttaa kuntien strategiseen suunnitteluun sote-uudistusten käynnistyttyä. Järjestöillä on toimiessaan lähellä kuntalaisia mahdollisuus välittää kuntalaisten ääntä hyvinvointialueen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tietoa tarvitaan myös järjestöjen oman toiminnan arvioimiseen ja kehittämiseen, vaikuttamis- ja edunvalvontatyöhön sekä resurssien hankkimiseen. Järjestötoiminnan vaikutukset on noussut vahvasti keskusteluihin rahoittajien kanssa ja vaikutusten osoittamiseen tarvitaan tietoa. Järjestöt tarvitsevat näkyvyyttä myös saadakseen jäseniä. Kaikissa järjestöissä tiedontuotantoa ei luonnollisestikaan koeta merkityksellisenä, ja onkin tunnistettava, mitä ovat ne järjestöt, jotka ovat tiedontuotannon näkökulmasta keskeisiä, miten ne tavoitetaan ja miten mahdollistetaan heidän tiedontuotantonsa.

Hyvinvointialueen järjestötiedon tarpeen taustalla on Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 29 §, jonka mukaan hyvinvointialueen on seurattava alueensa väestön hyvinvointia ja terveyttä väestöryhmittäin, järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon tarvetta, saatavuutta, laatua, vaikuttavuutta ja yhdenvertaisuutta, asiakkaiden palvelujen yhteensovittamista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia ja tuottavuutta. Hyvinvointialueen on hyödynnettävä edellä mainittua tietoa järjestämisvastuullaan olevan sosiaali- ja terveydenhuollon tietojohtamisessa, mikä luo vahvan lähtökohdan tiedon tuottamiselle ja sen merkityksille. Tällä hetkellä tiedontuotannon haasteina ovat kuitenkin tiedonkeruun systemaattisuuden puute, epätietoisuus siitä, mistä tietoa halutaan ja mikä on oleellista tietoa, tiedon keräämisen ja analysoinnin resurssit sekä yhteisten käytänteiden puute.

Palveluketjujen ja -prosessien katkoksellisuus on tunnistettu pitkään, samoin kuin se, että paljon palveluja tarvitsevien ihmisten tarpeet eivät tule kohdatuiksi siiloutuneessa palvelujärjestelmässä. Hyvinvointialueella tarvitaan koottua tietoa järjestöjen osaamisesta, niiden tarjoamasta tuesta ja tuottamista palveluista. Järjestökentän, hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyön rakentuminen on vasta alussa.

5 Järjestöjen jatkuvan tiedontuotannon rakenteet

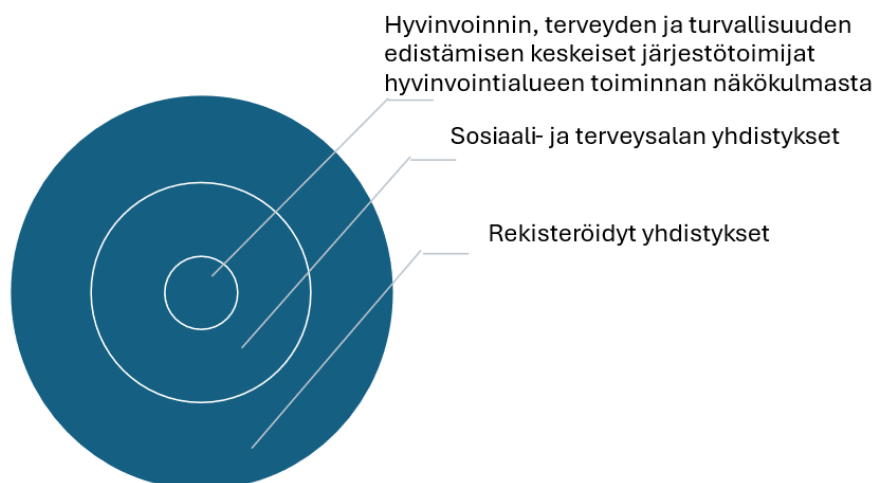
Järjestöt ovat keskeisessä asemassa pohdittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain hengen toteutumista. Järjestöissä kertyvän tiedon avulla on mahdollista saada tilannekuvaa hyvinvointialueen tilanteesta, järjestöjen toiminnasta ja palveluista, järjestöjen tavoittamien ihmisten ja ryhmien osallistumisesta, toimijuudesta, elämäntilanteesta sekä palveluiden ja tuen tarpeista (myös Niemelä & Auvinen 2021). Keskeisiä kysymyksiä ovat tiedontuotannon rakenteiden ja yhteistyön muotoutuminen järjestökentän ja hyvinvointialueen välille.

Järjestöillä on ja niiden odotetaan tuottavan tietoa jäsenistöstään, toiminnastaan, ihmisistä - heidän hyvinvoinnistaan ja pahoinvoinnistaan sekä niihin liittyvistä ilmiöistä ja palveluratkaisuista, kokemustietoa kokijoilta itseltään (Ahola 2017). Tästä muotoutuu tiedontuotannon moniulotteinen kokonaisuus. Systemaattisen ja vertailtavissa olevan tiedon tuottamisen tarve on tunnistettu pitkään (Ahola 2017), mutta sitä edelleenkin ei ole. Tietoa on useissa eri paikoissa: perustietoa PRH:ssa ja muissa rekistereissä (esim. Lapin sotuyhdistyksen järjestörekisteri), yhdistysten sisäisissä asiakirjoissa (esim. toimintakertomukset), erityisesti sosiaali- ja terveystieteen järjestöjen osalta Valviralla yksityisistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajista, SOSTE ry:llä omista jäsenjärjestöistään, järjestöjen rahoittajatahoilla (Lapha, Stea, ESR, kunnat). Mutta kattavasti ajantasaisia ja luotettavia tietoja kaikista sote-alan järjestöistä, niiden toimintojen ja palveluiden sisällöistä ei saa kootusti mistään (Niemelä & Auvinen 2021, 106). Tämä on keskeinen haaste ja edellyttää vielä useiden peruskysymysten ratkaisemista, jotta tiedontuotanto voisi toteutua tarkoituksenmukaisella tavalla. Tiedontuotanto tulee edellyttämään myös resursseja ja tutkimushankkeille on varattava riittävästi aikaa.

Järjestöyhteistyö edellyttää nimettyjä vastuutoimijoita ja -elimiä, yhteistyön prosessien auki kirjoittamista sekä resursseja toimintaan. Järjestöyhdyshenkilöt ovat tärkeitä linkkejä järjestöjen ja kuntien sekä hyvinvointialueen välillä, ja tämä on tullut näkyväksi ja sanoitetuksi myös tässä selvityksessä.

Keiden kanssa?

Lapha on tunnistanut järjestöt tärkeiksi kumppaneiksi hyvinvointialueella. Yhteistyöllä järjestöjen kanssa halutaan muun muassa lisätä lappilaisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta, auttaa ihmisiä heidän arjessaan sekä tavoittaa ihmisiä hyvinvointialueen palveluiden piiriin. (<https://lapha.fi/tietoameista/jarjestoyhteisty>). Tästä näkökulmasta koko lappilainen järjestökenttä voidaan nähdä merkityksellisenä. Järjestöt ovat kuitenkin hyvin erilaisessa asemassa siinä, millaiset mahdollisuudet niillä on tuottaa tietoa ja millaisessa asemassa ne ovat suhteessa julkisiin palveluihin. (Kuvio 7.)

Kuvio 7: Lapin maakunnan yhdistykset hyvinvointitiedon tuottamisessa

Lapin maakunnassa toimivat järjestöt ja yhdistykset (yht. 4732) ovat hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden näkökulmasta tärkeä kokonaisuus. Kun kunnissa ja hyvinvointialueilla strateginen painopiste on siirtymässä entistä enemmän korjaavasta työstä ennalta ehkäisevään ja ennakkoivaan työhön, on myös laajan vapaaehtoisuuden, vertaisuuden sekä järjestöjen yhteisölliseen ja keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuva toiminta entistä merkityksellisempää. Koko järjestökentän merkitys on kiistaton ennalta ehkäisevässä merkityksessä. Mielekkään tekemisen ja yhteisöjen kautta ne tuottavat myös korjaavia kokemuksia. Ne mahdollistavat areenoita yhteisöllisyyden, osallisuuden ja kumppanuuden kokemuksille. Järjestökentän elinvoimaisuus on myös kuntien ja hyvinvointialueen elinvoimaisuustekijä. On kuitenkin muistettava, että järjestökenttä on kansalaistoimintaa, jossa osallistujat määrittävät itse, mitä haluavat tehdä ja miten.

Tiedontuotannon osalta voidaan todeta, että on sekä järjestöjen että julkisten palveluiden (hyvinvointialue, kunnat, seurakunnat) näkökulmasta tärkeää, että järjestöt tiedottavat toiminnastaan sekä suu- ralle yleisölle että palveluille. Useimmat järjestöt tarvitsevat uusia jäseniä, sillä tällä hetkellä jäsenmäärä kasvaa vajaassa neljäsosassa (23 %) järjestöistä. Järjestöillä on mahdollisuus tiedottaa toiminnastaan eri kanavilla (Lähellä.fi, sosiaalinen media, printtimedia, tapahtumakalenterit jne.), mutta kyse on pikemminkin siitä, mitkä ovat järjestöjen tosiasialliset mahdollisuudet ja resurssit tähän. Suuri osa järjestöistä toimii vapaaehtoisvoimin, niitä ei ole perustettu tiedontuotantoa varten, vaan moninaisiin jäsentensä vapaa-ajan harrastuksiin ja toimintoihin. Raportointi on monissa järjestöissä vierasta, eikä siihen ole resursseja, mikä on todettu useimmissa aiemmissa järjestöjä koskevissa tutkimuksissa sekä tätä selvitystä varten käydyissä keskusteluissa. On myös selvää, ettei julkisen sektorin resurssit tule riittämään toimimaan järjestöjen kanssa laajasti. Siksi on tärkeää pohtia, **mitä järjestöjä halutaan tavoittaa ja millä tavoin** kuitenkin tiedostaen, mitä jää ulkopuolelle ja mikä niiden asema on ja mitkä ovat tosiasialliset mahdollisuudet tuottaa hyvinvointia.

Sosiaali- ja terveystalouden yhdistykset substanssinsa puolesta ovat keskeisiä tiedon tuottajia, mutta rakenteet tiedon tuottamiseen usein puuttuvat. Lapin maakunnan alueella toimivia sosiaali- ja

terveysalan yhdistyksiä (262) voisi kuvata Laphan potentiaalisina yhteistyökumppaneina sikäli, kun molempien osapuolten intressit ovat samansuuntaisia. Kuten todettua, on tärkeä muistaa, etteivät rekisterit ole ajantasaisia. Sosiaali- ja terveysalan järjestöissä on paljon hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta tukevaa ja edistävää tietoa, mutta tämän tiedon saatavuus tällä hetkellä on haastavaa ja työlästä, eikä tiedon keräämiseen ole rakenteita, jotka mahdollistaisivat systemaattisen ja yhteismittaisen tiedontuotannon, kuten tämän selvityksen yhteydessä on varsin selvästi tullut esiin.

Sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavilla järjestöillä on omat tiedontuotannon rakenteensa ja usein myös vakiintunut tai ainakin tunnustettu asema sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajana. Näin ollen niiden voidaan kuvata jo tällä hetkellä olevan tiedontuotannon ytimessä, sillä niillä on resurssien lisäksi usein jo valmiit yhteistyöverkostot sekä toimintamallit. Lisäksi monet vammaisjärjestöt toimivat jo nyt tiiviissä yhteistyössä hyvinvointialueen kanssa. Valtakunnallisilla ja maakunnallisilla järjestöillä on omissa taustaorganisaatioissaan resursseja tiedontuotantoon ja siksi ne ovat hyvin eri asemassa tiedontuotannon näkökulmasta. Vaarana on, että tiedontuotannon suhteen haasteellisemmassa asemassa olevat järjestöt jäävät katveeseen.

Selvityksen aikana eri toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa on toistuvasti tullut esiin se, miten vaillinaisesti tilastot tai rekisterit kertovat järjestöjen toiminnasta tai niiden vaikutuksista. Kokemus on, että numeroiden takana oleva todellisuus on aina monimuotoisempi ja kokemustieto antaa enemmän tietoa toiminnan merkityksellisyydestä ja vaikutuksista. Näin ollen on tärkeää pohtia, mitä tietoa järjestöiltä kerätään ja miten. Tiedon keruu edellyttää resursseja: aikaa, tekijöitä, osaamista, välineitä, usein myös tutkimuslupia jne. Järjestöt ovat tärkeässä asemassa tiedontuotannon näkökulmasta erityisesti tässä ajassa, kun kuntien ja hyvinvointialueiden edellytetään tekevän yhteistyötä alueen järjestöjen kanssa. Käytyjen keskustelujen perusteella järjestökeskuksissa on kuitenkin epäselvää, **mitä tietoa heidän halutaan tuottavan, mikä tieto on oleellista, mille tahoille tietoa tuotetaan ja mihin tarpeisiin.**

Keskusteluissa on tuotu painokkaasti esiin, ettei kattava, systemaattinen tiedon keruu toteudu vapaaehtoisvoimin, vaan siihen tarvitaan ennen kaikkea resursseja ja rahoitusta ja sen jälkeen yhteisiä tiedontuotannon rakenteita ja käytänteitä. Rakenteelliset uudistukset edellyttävät myös järjestöiltä tiedontuotannon, toimintojen ja yhteistyömallien kehittämistä. Järjestöissä tarvitaan koulutusta, sillä tiedon keruu edellyttää osaamista: kykyä tiedon kokoamiseen ja tiivistämiseen, havainnoimiseen ja toiminnan sanoittamiseen.

Järjestökentän moninaisuus edellyttää sen **suunnitelmallista, systemaattista ja koordinoitua yhteistyötä, jossa on selkeät vastuut ja rakenteet sekä riittävät resurssit.**

Millä tavalla?

Lähellä.fi

Pohdittaessa aiemmin rakenteita systemaattiseen tiedontuotantoon, on tuolloin käytössä ollut Lappilaiset.fi nähty mahdollisuutena. Lappilaiset.fi -sivustolle haluttiin kehittää tiedon keräystä mahdollistavia ominaisuuksia ja järjestöjen sivustoille syöttämistä tiedoista ajateltiin kertyvän sekä järjestöjen omia tarpeita hyödyntävä että maakunnallista järjestötietoa kokoava tietokanta. Tietovarannon

rakentamisessa tavoitteena oli, että aluksi sivustolta saataisiin määrällistä seurantatietoa, seuraavassa vaiheessa kokemus- ja palautetietoa ja pidemmällä aikavälillä tietovarantoa olisi voinut käyttää tutkimuksessa. Tietovarannon toimivuus ja tarkoituksenmukaisuus liittyivät luonnollisesti siihen, että mahdollisimman moni järjestö olisi syöttänyt tietonsa sivustolle (Ahola 2017). Tämä keskustelu on edelleen ajankohtainen.

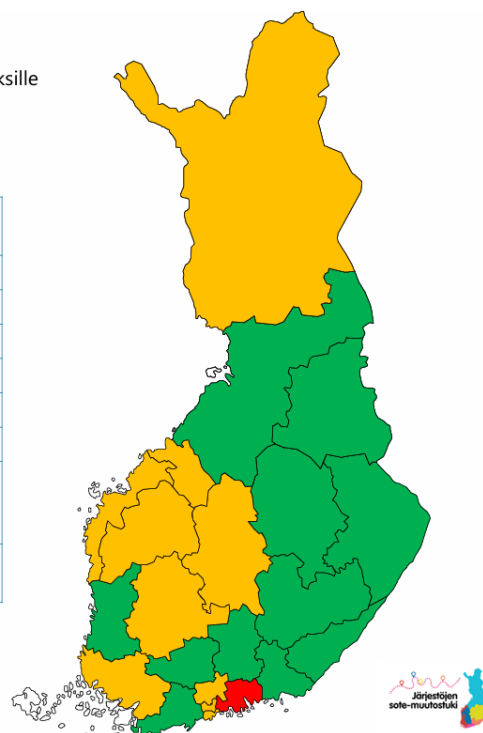
Siirtyminen Lappilaiset.fi:stä Lähellä.fi-verkkopalveluun palveli päällekkäisyyksien poistoa ja sisältöjen yhtenäistämistä. Järjestötiedon perusongelma on se, että se on hajallaan eri paikoissa internetissä, erilaisilla ilmoitustaululla, uutiskirjeissä ja sanomalehti-ilmoituksissa. Myös tätä selvitystä tehtaessä haasteellisenä on tuotu esiin viestinnän monikanavaisuus ja sen myötä informaation tavoittamattomuus. Lähellä.fi on perustettu ratkaisemaan tätä ongelmaa. Lähellä.fi -verkkopalvelu on perustettu helpottamaan kansalaistoiminnan parissa toimivien järjestöjen, yhdistysten, yhteisöjen, seurakuntien, kuntien ja kaupunkien sekä ei-kaupallisten yritysten toiminnan, vapaaehtoistyön ja kehittämistoiminnan löytämistä ja viestintää. Lähellä.fi -palvelu on käytössä kaikkialla maassa. Palvelurakenteiden muutoksessa digitaaliset palvelut ovat varteenotettava väylä järjestökentän, kuntien ja hyvinvointialueen välisessä tiedonvälityksessä ja vuorovaikutuksessa. Osassa hyvinvointialueista Lähellä.fi:n käyttöön ottaminen on järjestöavustusten saamisen kriteerinä (Kuvio 8).

Lähellä.fi

(tilanne 08/2024)

Vihreä: Kriteerinä hyvinvointialueen järjestöavustuksille
Keltainen: Suosituksena (esimerkit alla)
Punainen: Ei mainintaa

Helsinki	Kannustetaan kirjaamaan toiminta/palvelut Lähellä.fi-sivulle tai suomi.fi- palvelutietovarantoon (PTV)
Keski-Uusimaa	Hva suosittelee käyttöä
Itä-Uusimaa	Hva suosittelee käyttöä
Vantaa-Kerava	Hva suosittelee käyttöä
Pirkanmaa	Hva ja kunnat suositus, ei kriteeri
Varsinais-Suomi	PTV kriteerinä
Pohjanmaa	Ei varsinaisesti kriteeri, hva suosittelee käyttöä
Lappi	Avustuksen saamisen edellytyksenä on järjestön toiminnan näkyväksi tekeminen ilmoittamalla järjestön yhteystiedot hyvinvointialueen osoittamalla tavalla
Keski-Pohjanmaa	Kannustetaan kirjaamaan toiminta/palvelut Lähellä.fi-sivulle tai suomi.fi palvelutietovarantoon (PTV)

Kuvio 8: Lähellä.fi:n käyttöönotto järjestöavustusten kriteerinä elokuussa 2024 (Alueellinen järjestöjen Sote-muutostuki, tilannekuvat 4–8/2024)

Lähellä.fi toimii sekä valtakunnallisesti ja alueellisesti informoiden järjestöjen, yhdistysten ja yhteisöjen tarjoamasta tuesta, toiminnasta ja tapahtumista. Lähellä.fi sisältää lähinnä yhteystietoja sekä toimintatietoja. Yhdistykset ilmoittavat itse toiminnastaan Lähellä.fi:ssä ja ylläpitävät tietojaan siellä itse. Rakenteisessa muodossa ilmoitettu tieto mahdollistaa sen, että tietoa voidaan viedä muihin

järjestelmiin. (<https://www.lahella.fi/tietoa-palvelusta>) Lapin sotuyhdistyksen tavoitteena on ollut laajentaa ja syventää Lähellä.fi -verkkopalvelun tarjoamia mahdollisuuksia toimia mm. tapahtumätiedon välittäjänä sekä järjestötoimintaa koskevan tiedon jakamisessa. Tämän tavoitteena on tukea julkisen sektorin tehtäviä painopisteenä kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja pahoinvoinnin ehkäisyä.

Hyvinvointialueilla on kehitetty ja otettu käyttöön digitaalisia palvelutarjottimia, joihin kootaan tietoa hyvinvointipalveluista. Näiden tavoite on, että asukkaat ja ammattilaiset löytävät helposti eri tahojen hyvinvointi- ja terveystalvet yhdestä paikasta. Tiedot palvelutarjottimelle haetaan PTV:stä tai Lähellä.fi:stä. Lähellä.fi-verkkopalveluun syötetyt tiedot siirtyvät PTV:oon niiltä osin kuin PTV on määrittänyt omissa näkyvyyssehdoksissaan. PTV ei näytä lyhytkestoisia palveluja eikä kertaluontoisia palveluja tai tapahtumia, jotka ovat kuitenkin merkittäviä ihmisten hyvinvoinnin edistäjiä arjessa. Syöttämällä järjestön tiedot Lähellä.fi-verkkopalveluun tiedot saadaan myös digitaaliselle palvelutarjottimelle riippumatta siitä, koskevatko tiedot pitkäaikaista palvelua vai lyhytaikaista palvelua tai kertaluontoisia tapahtumia.

Kehitteillä on myös LähelläPro-versio. Se on suunnattu lähinnä yhdistysaktiiveille sekä yhdistysammattilaisille ja sitä on mahdollista myös julkisten palveluiden toimijoiden käyttää. LähelläPro edistää alueellisesti järjestöjen ja julkisen sektorin välistä viestintää ja yhteistyötä. LähelläPro:n avulla järjestöt ja yhdistykset voivat tuottaa tapahtumailmoituksia ja tiedotteita, jotka ovat suunnattu julkisen sektorin toimijoille. Sama toimii myös toisin päin: julkisen sektorin toimijat esim. hyvinvointialueen tai kunnan työntekijät voivat ilmoittaa järjestöille suunnattuja koulutuksia sekä tiedotteita.

LähelläPro toimii myös alueellisesti yhdistysten välisen yhteistyön ja viestinnän työkaluna. Lähellä.fi sivustolla ei voi ilmoittaa sellaista toimintaa, joka suunnattu suoraan "järjestöammattilaisille". LähelläPro:ssa voi ilmoittaa toimintaa, tapahtumia, koulutuksia sekä luoda tiedotteita, jotka ovat suunnattu suoraan jonkun tason järjestöammattilaisille.

Lisäksi lähelläPro toimii kanavana muulle alueelliselle järjestötoimintaa koskevalle informaatiolle, kuten esim. alueellisten verkostojen kuvauksia, neuvottelukuntien kuvauksia ja merkittäviä yhteystietoja. Tätä informaatiota ylläpitää lähellä-verkoston alueellinen toimija. Tämä informaatio on "toissijaista", sillä sen tuottamista ei pakoteta, vaan on alueellisen toimijan oma päätös tuottaa tai olla tuottamatta.

Tuotettujen ilmoitusten ensisijainen käyttöliittymä on lähelläpro.fi

Järjestökyselyn (Auvinen 2024) mukaan Lähellä.fi:n laajempaa käyttämistä mahdollistaisi lisätiedon saanti käyttämisen hyödyistä (45 %), lisää aikaa käyttöön ottamiseksi (13 %) ja lisää teknistä tukea (11 %). Esitettiin myös toive, että Lähellä.fi-palveluun kirjautumalla saisi tiedon myös muihin järjestötoiminnan kannalta tärkeisiin tietokantoihin. Vastaajista 34 % ilmoitti, ettei yhdistys tarvitse palvelua. Avoimien vastausten perusteella käytön vähäisyys liittyi ennen kaikkea henkilöresurssien puutteeseen tai vähäisyyteen ja siihen, että suuri yleisö ei riittävästi vielä tunne palvelua.

Lähellä.fin tietoja siirtyy jo tällä hetkellä Palvelutietovarantoon (PTV), useisiin alueellisiin Eventztapahtumakalentereihin sekä useiden kuntien ja hyvinvointialueiden ja yhdistysten sivuille joko rajapintaintegraatioiden tai leijukkeiden avulla. Lähellä.fissä julkaistua tietoa näyttävät leijukkeet ovat pieniä koodinpätkiä, jotka voi helposti upottaa omille verkkosivuilleen. Lähellä.fi poistaa päällekkäisyyksiä ja saman tiedon syöttämistä moneen eri tietokantaan tai tietotalustaan.

Kun yhdistystoiminnan tiedot saadaan keskitettyä yhteen dataliikenteen solmukohtaan, ne on helppo ajaa sieltä eteenpäin toisiin järjestelmiin. Esimerkiksi julkisen sektorin palveluohjauksessa työskentelevien henkilöiden ei tarvitse enää etsiä asiakkailleen yhdistysten palveluita useilta eri verkkosivuilta, vaan ne on mahdollista löytää vuoden 2025 alussa julkaistavalta hyvinvointialueen omalta palvelutarjottimelta tai Lähellä.fi:stä.

Digitalisaatio on muuttanut ja tulee muuttamaan myös järjestöjen toimintatapoja. Saadakseen näkyvyyttä sekä potentiaalisten uusien jäsenten tai vapaaehtoisten rekrytoimiseksi, että yhteistyöverkostojen ja muun näkyvyyden näkökulmasta on järjestöjen kuvattava toimintaansa ja tuotettava tietoa erilaisille alustoille. Toiminta-avustusten saaminen edellyttää enenevässä määrin toiminnan sanoittamista, kuvauksia, vaikutuksia ja arviointia, jossa digitalisaatiota hyödynnetään entistä enemmän. Näihin järjestöt tarvitsevat koulutusta. Uusien toimintamallien ja uudenlaisten sisältöjen tuottaminen edellyttää, että niihin on saatavilla tietoa.

Auvinen ym. (2021, 20) toteavat, että “palveluketjujen kehittäminen ja ennalta ehkäisevien ja matalan kynnyksen palveluiden sisällyttäminen osaksi palvelupolkuja edellyttää taitavaa asiakastarpeiden tunnistamista ja palvelu- ja asiakasohjaukseen panostamista. Erityisesti se asettaa **vaatimuksia tietojärjestelmien, digitaalisten prosessien ja ratkaisujen yhteiskehittämiselle ja hyödyntämiselle.**”

Järjestöverkostot resurssina

Lapissa järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueen väliselle yhteistyölle on jo entuudestaan ollut olemassa ja sille luotuja uusia rakenteita. Eri tahojen keskinäiset suhteet ja koordinaatio on vielä epäselvää. Lapin maakunnassa on vahva järjestöverkostojen rakenne, joiden kautta vuoropuhelua on mahdollista rakentaa. Verkostot on helposti käynnistettävissä erilaisten kysymysten käsittelyyn ja tämänkaltaisesta toiminnasta on jo kertynyt kokemusta. Järjestökyselyn mukaan järjestöt ovat tehneet julkisten toimijoiden kanssa yhteistyötä: kunnan tai kaupungin kanssa (84 %), oppilaitosten kanssa (43 %), seurakunnan kanssa (33 %), hyvinvointialueen kanssa (22 %) ja Lapin liiton kanssa (5 %) (Auvinen 2024). Järjestöjen ja hyvinvointialueen välinen yhteistyö oli kyselyn toteuttamisen aikaan hyvin aluillaan ja vielä vähäistä. Järjestökyselyssä kysyttiin, onko hyvinvointialueelle siirtymisellä ollut vaikutusta yhdistyksen toimintaan. Vastajista 76 % vastasi, ettei ole ollut vaikutusta, 18 %:lla siirtyminen on vaikuttanut negatiivisesti ja 5 %:n mukaan positiivisesti. Yhteistyön rakenteet ovat näin ollen vasta rakentumassa. Olemassa olevien **verkostojen tehtävänasetteluja on hyvä pohtia ja selkeyttää rakennemuutoksen kokonaisuudessa**. Usein esille tuotu kehittämisen tarve on myös se, että kahdenvälisiä keskusteluja ja yhteistyötä on tehty - kuten edellä kuvattu kyselyn tuloskin osoittaa – mutta oleellista olisi käydä keskusteluja myös kolmikantaisesti järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueen välillä. Toimiva yhteistyö edellyttää **jatkovaa vuoropuhelua ja pysyviä yhteistyörakenteita ja kokonaisuuden koordinaatiota**.

Elämänkaariverkostoja toimii sekä Rovaniemellä (Ikääntyneiden elämänkaariverkosto sekä Lasten, nuorten ja perheiden elämänkaariverkosto) että Kemissä (Ikääntyneiden ja Lapsiperheiden elämänkaariverkostot). Rovaniemellä keskustelu hyvinvointialueen kanssa virittyvästä yhteistyöstä on käynnistynyt, Kemissä verkostot ovat aktiivisia, mutta rakennemuutoksen teemoista keskusteluja ei vielä ole käyty. Vastaavanlaisia yhteistyöverkostoja on paikallisesti suunnitteilla (esim. Kemijärvi). Verkostoissa on valmiutta osallistua yhteistyörakenteisiin hyvinvointialueen kanssa. Luontaisten ja **toimivien verkostojen kiinnittyminen hyvinvointialueen kanssa tehtävään yhteistyöhön** nähdään hyvänä asiana. Oleellista on **yhteinen kieli ja rakenteiden auki kirjoittaminen koko päätöksentekoprosessin osalta**. On tärkeää määritellä selkeästi, mitkä ovat osallistumisen ja vaikuttamisen paikat järjestöjen ruohonjuuritason toiminnasta ylimpään päätöksentekoelimeen asti, ja mikä on järjestöjen rooli näissä rakenteissa. Tässä vaiheessa järjestöissä ei ole selvää, miten yksittäinen järjestö voi viedä asiaansa eteenpäin niin, että tulisi kuulluksi hyvinvointialueen rakenteissa. Toisaalta **järjestöjen tulee kyetä tekemään laajemmin omaa toimintaansa ja sen vaikuttavuutta kootummin näkyväksi**. Järjestökeskuksilla ja palveluita tuottavilla järjestöillä tällaisia valmiuksia on, mutta pienemmillä ei välttämättä.

Rakennemuutoksen yhteydessä yhteistyön käsite on paljolti korvautunut *yhdyspinnan* käsitteellä. Yhdyspinnat muodostuvat toiminnoista ja tehtäväkokonaisuuksista, joiden asukas- ja asiakaslähtöinen toteuttaminen edellyttää yhteisiä tavoitteita ja yhteistoimintaa. Ajattelu pitää sisällään asiakaslähtöisyyden, prosessien toimivuuden, johtamisen ja tuloksellisuuden elementit. Organisaatioiden on sovittava yhteistyöstä, toimintatavoista, vastuista ja rooleista asiakastyössä ja yhdyspinnat huomioidaan sekä strategisella, operatiivisella että asiakastyön tasoilla.

Sektoroituneen palvelujärjestelmän puutteet on tunnistettu jo pitkään. Muutokset edellyttävät valmiutta sekä asenteelliseen että toimintatapojen muutoksiin. Kuntaliiton vuosien 2023–2024 vaihteessa toteuttaman hyvinvointialueiden johtaville luottamushenkilöille ja viranhaltijoille suunnatun kyselyn mukaan yhteistyön haasteita ovat tällä hetkellä mm. epäselvä vastuunjako eri yhdyspinnoilla, yhteyshenkilöiden puuttuminen, vähäinen vuorovaikutus, strategisen tason yhteistyön puute sekä yhteisten asioiden konkreettinen toimeenpano. Yhdyspintojen työssä korostuvat kokonaiskuvan hahmottamisen ja yhteisten tavoitteiden merkitykset, luottamuksellisen ja avoimen yhteistyön ilmapiirin luominen, tiedolla johtaminen, verkostojohdaminen, ketterät kokeilut ja uusien toimintatapojen löytäminen ja kehittämisen sekä erilaisten toimintakulttuurien kohtaamisessa syntyvien pulmien tai haasteiden hallinta yhteistyössä (THL). Lapin hyvinvointialueella työ on alkuvaiheessa yhdyspintojen paikantamisessa, toimijoiden tunnistamisessa, roolien ja toimintamallien määrittelemisessä sekä vastuiden selkeyttämisessä.

(<https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2024/kysely-yhdyspinnoista-hyvinvointialueiden-johdolle-hyvinvointialueen-ja-kuntien>)

(<https://thl.fi/aiheet/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen/yhdyspinnat-sote-johtamisessa>)

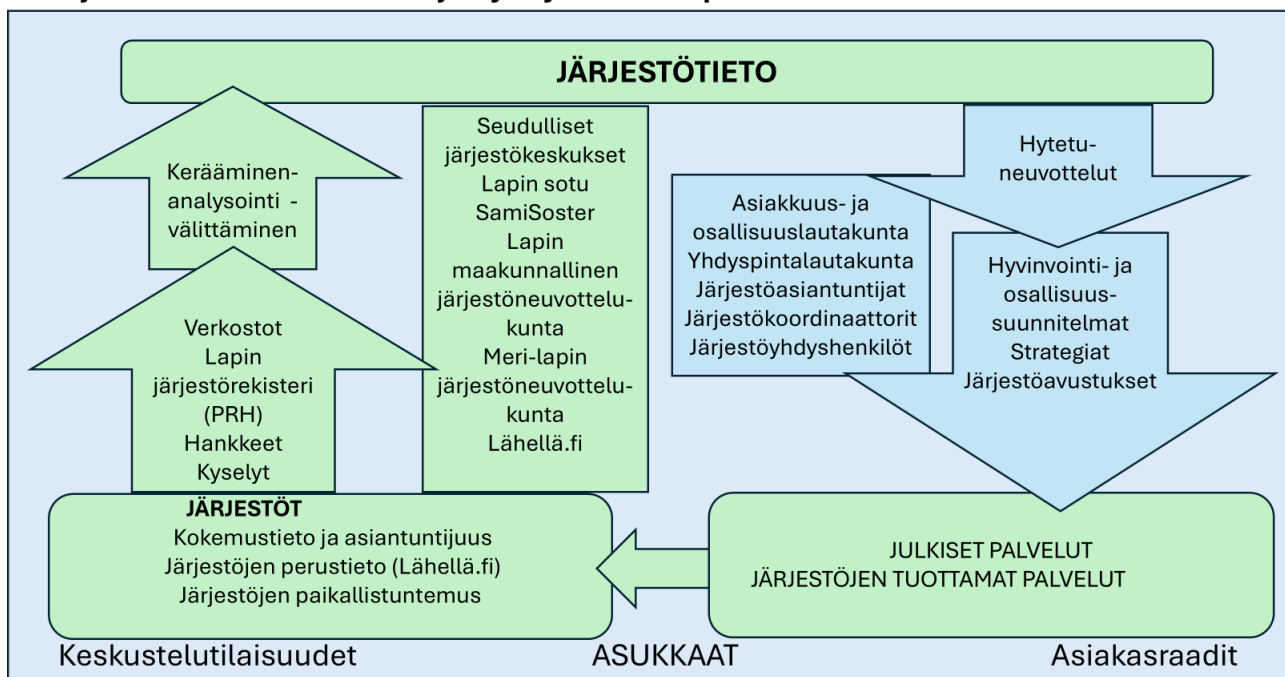
Rakenteet ja yhteistyön mahdollisuudet eivät kuitenkaan ole vielä tulleet tutuiksi. Vuoden 2023 järjestökyselyn mukaan Lapin maakunnallisen järjestöneuvottelukunnan tunsu hyvin 4 %, jonkin verran 28 % ja ei lainkaan 68 % kyselyyn vastanneista. Kunnan järjestöyhdyshenkilön osalta tulokset ovat

saman suuntaisia: 57 % vastanneista ei tiennyt onko kunnassa järjestöyhdyshenkilöä ja 30 % tiesi kunnassa olevan järjestöyhdyshenkilö. Kunnan järjestöjen yhteistyöryhmän olemassaolo tunnettiin myös heikosti, sillä 65 % vastaajista ei tiennyt yhteistyöryhmästä tai sen olemassaolosta. Puolet vastaajista kuitenkin koki yhteistyöryhmän tarpeelliseksi. Suhteessa hyvinvointialueeseen kyselyyn vastanneet kokivat tarpeelliseksi yhteistyömahdollisuuksien paremman kartoittamisen (23 %) ja tiedottamisen hyvinvointialueen mahdollisuuksista järjestötoiminnan tukemiseksi (17 %). Vastaajista 22 % ei osannut sanoa, miten hyvinvointialueen kanssa voisi tehdä yhteistyötä.

Järjestötiedon tuottamisen prosessi ja rakenne

Järjestötiedon, kokemustiedon sekä järjestöjen asiantuntijatiedon tuottamiselle ja hyödyntämiselle on kehitettävä tiedontuotannon prosessia tukeva rakenne, sovittava käytännöt ja vastuut. Järjestöjen itsensä rakentamia rakenteita ja tiedontuotannon käytänteitä on jo olemassa (Kuvio 9). Olemassa olevien rakenteiden kytkeminen uusiutuviin yhteistyön rakenteisiin on tärkeää, mutta samalla on selkeytettävä niiden roolia yhteistyössä. Järjestöt toimivat lähellä kansalaisten arkea, niissä kertyy moninaista tietoa mm. ihmisten elämisen maailmoista, palvelutarpeista ja palvelukokemuksista sekä paikallisista erityispiirteistä ja elinoloista. Järjestöissä kertyy kokemustietoa ja asiantuntijuutta ja ne tuottavat tietoa toiminnastaan ja sen vaikutuksista. Järjestöt tuottavat tietoa yhteistyössä verkostojensa kanssa erilaisin hankkein ja kyselyin sekä hyödyntäen Lapin järjestörekisteriä. Järjestötiedon koostamisessa seudulliset järjestökeskukset, Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys, SamiSoster, Lapin maakunnallinen järjestöneuvottelukunta ja Meri-Lapin järjestöneuvottelukunta sekä Lähellä.fi ovat keskiössä.

Järjestötiedon tuottamisen ja hyödyntämisen prosessi

Kuvio 9: Järjestötiedon tuottamisen ja hyödyntämisen prosessi

Järjestöjen tuottamaa tietoa tulisi hyödyntää Hytetu-neuvotteluissa. Asiakkuus- ja osallisuuslautakunta, yhdyspintalautakunta, järjestöasiantuntijat ja koordinaattorit toimivat kokoavina toimieliminä ja järjestötiedon tulisi näkyä hyvinvointi- ja osallisuussuunnitelmissa ja -strategioissa. Järjestötiedon hyödyntämisen edellytys tiedolla johtamisessa on, että se kerääntyy keskitetysti samaan paikkaan. Oleellista on, että tieto on helposti saavutettavissa ja hyödynnettävissä.

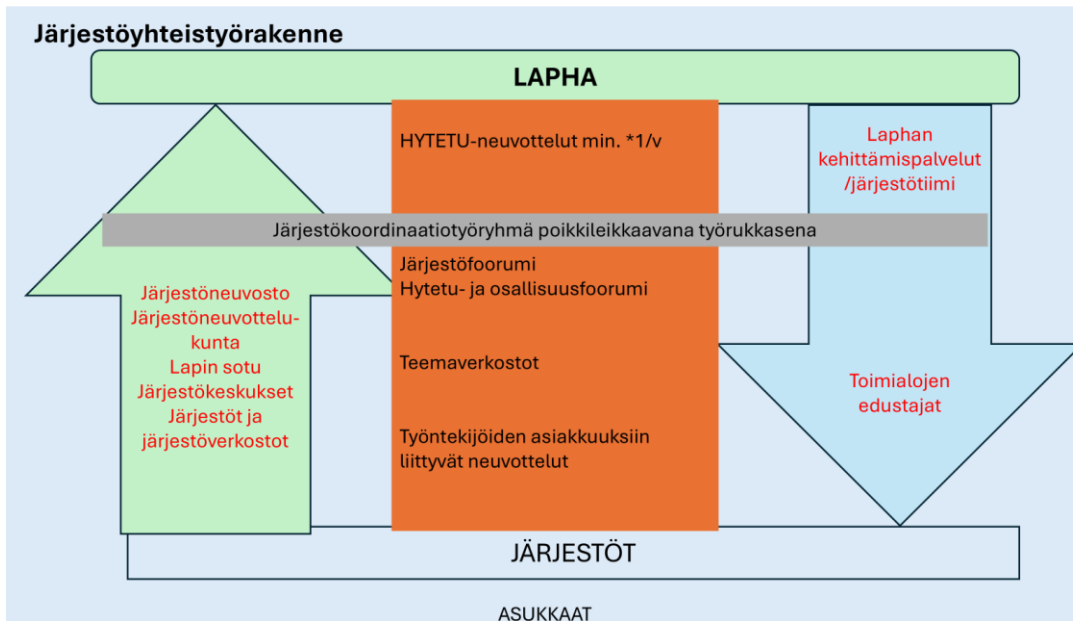
Hyvinvointialueen tulee etsiä yhdessä järjestöjen kanssa paras tapa tukea järjestöjen tiedontuotantoa (tiedon keräämistä, analysointia ja välittämistä). On tärkeää tunnistaa laadukkaan tutkimuksen tekemisen edellytykset. Jotta järjestöissä tuotetulla tiedolla olisi merkitystä hyvinvointialueen strategiseen suunnitteluun, järjestötiedon tuottamiseen tulisi suunnata riittävästi resursseja ja tuotettua tietoa tulisi hyödyntää palveluiden kehittämisessä ja suuntaamisessa. Tutkimuksen tekemisen ajalliset resurssit on huomioitava niin ikään.

Hyvinvointialue voi toimia osana tiedontuotantoa, sillä sen tehtävä on huolehtia monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Tämä voi tapahtua esimerkiksi järjestämällä asukasraateja, keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia, ja näiden järjestämisestä on jo kokemusta. Näihin olisi hyvä kutsua myös järjestöjä mukaan.

Rakenteet

Koska järjestöneuvottelukunta ja Lapha ovat perustaneet erillisen järjestörakenteen työryhmän pohjamaan tarvittavia rakenteita ja niiden toimintaperiaatteita, on tässä selvityksessä pääpaino ollut tiedontuotannon lähtökohdilla ja periaatteilla. Lisäksi monia peruskysymyksiä on ratkaistava, ennen kuin tiedon tuottamisen rakenteita voidaan edetä. Kuviossa 10 on kuitenkin koottu olemassa olevia rakenteita, joiden pohjalta yhdyspintoja on mahdollista rakentaa.

Järjestökentän vakiintuneet rakenteet ja verkostot muodostavat tulevan yhteistyörakenteen rungon järjestökentän osalta ja Laphan osalta yhteistyössä ovat keskeisiä Laphan kehittämisspalvelut ja sen järjestötiimi. Järjestöjen yhteistyörakenteiden tehtävä ja tavoite on koota yhteen maakunnan järjestöjä, luoda järjestöjen keskinäisiä yhteyksiä sekä yhteyksiä julkisiin toimijoihin. Hytetu-neuvottelut, Järjestöfoorumi, Hytetu- ja osallisuusfoorumi, Teemaverkostot ja asiakkaisiin kiinnittyvät verkostot muodostavat yhdyspintoja järjestöjen ja Laphan välille. (Kuvio 10) Asiakkuuksiin liittyvillä neuvotteluilla tarkoitetaan palveluiden ja palvelupolkujen kehittämistä järjestöjen asiantuntemusta hyödyntäen. Tärkeää on, että neuvotteluja käydään päätöksenteon, valmistelun sekä käytännön toimintojen näkökulmista eri yhdyspintojen tasoilla. Vaikuttamisen ketju tulisi olla saumaton. Järjestökoordinaattoreiden ja järjestöyhteistyöhenkilöiden merkitys on keskeinen toimivan yhteistyön rakentamiseksi eri tasoilla. Järjestöyhdyshenkilöt toimivat linkkeinä järjestöjen ja hyvinvointialueen yksilöiden välissä. Tärkeää on varmistaa tiedonkulku eri tahojen välillä sekä huolehtia yhteistyöhön liittyvistä käytännön asioista.

Kuvio 10: Järjestöjen ja Laphan rakenteet ja yhdyspinnat

Säännölliset tapaamiset Laphan ja järjestöjen välillä edesauttavat yhteisen näkemyksen luomisessa sekä vuorovaikutuksen ja tiedonkulun varmistamisessa. Yhteistyötä järjestöjen ja hyvinvointialueen välillä voidaan tehdä järjestämällä riittävästi yhteisiä kohtaamisia. Kohtaamisten tulee olla siten suunniteltuja ja koordinoituja, että ne aidosti mahdollistavat osallistumisen: aikaa riittävästi osallistumiseen ja asialistan asioiden kokoamista yhdessä. Säännönmukainen ja selkeä tiedottaminen, riittävän ajoissa tapahtuva lisää järjestöjen mahdollisuuksia osallistumiseen sekä luo yhteistyömahdollisuuksia.

6 Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset

Toikkasen (2023) selvityksen mukaan voimakas toimintaympäristön muutos tuottaa järjestöissä epävarmuutta ja pelkoa toimintaympäristön monimutkaistumisesta, mutta samalla lähes puolet järjestöistä näkee järjestöjen roolin yhteiskunnassa kasvavan (49 %) tai vähintäänkin pysyvän samana (45 %). Toimivien rakenteiden puute haittaa tällä hetkellä yhteistyötä ja muutosvaiheessa toimivatkin yhteistyösuhteet ovat voineet katketa. Muutos on kuitenkin mahdollisuus – rakennemuutoksessa nähdään uhkia, mutta myös mahdollisuuksia yhteistyön tiivistymiseen, uudenlaisiin yhteistyömuotoihin ja kumppanuuksiin sekä järjestösektorin vahvistumiseen. Niemelän ja Auvisen (2021) mukaan tavoitteena on koko palvelujärjestelmän systeemitasoinen muutos, jolloin niin hyvinvointialueella kuin järjestöissä ja kunnissakin on pohdittava uudelleen työn ja toimintamallien lähtökohtia ja tekemisen tapoja.

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry:n ja Laphan välillä solmitun kumppanuussopimuksen mukaan järjestötietoa tarvitaan hyvinvointialueella erityisesti tulevaa palvelutarjotinta varten sekä hyvinvointialueen toiminnan strategista suunnittelua ja päätöksentekoa varten. Järjestöissä on

kiinnostusta tiedolla johtamiseen, mutta toisaalta keskusteluissa todettiin, ettei järjestöjä voida pelkästään hyödyntää hallinnollisen tiedon tuottamisessa. Tiedontuotannolla tulee olla yhteinen intressi, joka voi rakentua vain vuoropuhelussa.

Järjestöissä on runsaasti tietoa ja osaamista: koostettua tietoa, kokemustietoa, hiljaista tietoa ja asiantuntijuutta monilta eri hyvinvoinnin rakentamiseen liittyviltä ulottuvuuksilta. Tietoa, osaamista ja asiantuntijuutta on yhtä moniulotteisesti kuin järjestötoimintaakin, mutta koko järjestökentästä vertailtavissa olevaa tietoa ei ole helposti saatavilla eikä koostettavissa. Tiedon keruuta ei laajassa mitassa ole. Ajantasaisia ja kattavia tietoja toimivista järjestöistä tai niiden toiminnan sisällöistä ei ole kunnittain tai maakunnittain. Rekistereitä on, mutta niiden ajantasaisuus edellyttää jatkuvaa työtä ja järjestöjen ilmoituksia muutoksista. Vuonna 2024 on toteutettu järjestökysely koko Lapin maakunnan alueella, ja sen tuloksia on tässä selvityksessä raportoitu, mutta yleistysten tekeminen ko. kyselyn pohjalta ei ole täysin luotettavaa, sillä vastausprosentti oli matala (13,5 %). Tiedot, mitä eri lähteistä erityyppisistä yhdistyksistä on löydettävissä, eivät ole keskenään yhteismitallista eikä tiedontuotanto ole ollut systemaattista. Tietoa on tuotettu eri lähtökohdista, hieman eri tavoin ja vain pienestä osasta järjestöjä. Tästä syystä tässä selvityksessä päädyttiin kvalitatiiviseen tiedon keruuseen.

Selvityksen pohjana on ajankohtaiset keskustelut, joita käytiin järjestökeskuksissa sekä erilaisissa verkostoissa. Näin muodostui moniulotteinen ja sisällöllisesti kohtuullisen rikas tilannekuva, vaikka on muistettava, että se kattoi vain pienen osan laajasta järjestökentästä. Keskustelujen pohjalta kävi selväksi, että yhteistyö järjestöjen ja hyvinvointialueen välillä oli alkuvaiheessa. Avauksia yhteistyöhön on tehty, mutta järjestöissä yhteistyön mahdollisuudet hyvinvointialueen kanssa oli vielä laajasti hahmottumatta. Kuntien kanssa yhteistyötä tehtiin enemmän.

Järjestökeskuksissa ja eri verkostoissa käydyissä keskusteluissa toistuivat samat kysymykset keskusteltaessa hyvinvointialueelle järjestötiedon tuottamisen tarpeista:

- Mitkä järjestöt tietoa tuottavat? Keitä kuunnellaan?
- Mitä tietoa järjestöjen odotetaan tuottavan hyvinvointialueelle? Mikä on oleellista tietoa?
- Miten tietoa tuotetaan? Millaisin resurssein? Millaisin käsittein?
- Mihin tarkoitukseen? Millaista yhteistyötä tiedontuotannon avulla halutaan saavuttaa?

On näin ollen määriteltävä järjestötieto, mitä sillä tässä yhteydessä tarkoitetaan, sillä järjestöjen toiminnan lähtökohdista riippuen järjestötieto voidaan ymmärtää hyvin eri tavoin. Tiedontuotannolle on luotava tuottamisen tavat ja rakenteet. On tunnistettava, että tiedon tuottamisen edellytykset ja mahdollisuudet ovat laajassa järjestökentässä kovin erilaisia. Järjestöjen koot vaihtelevat suurista valtakunnallisista toimijoista pieniin paikallisiin toimijoihin. Järjestöjen tiedontuotanto riippuu toiminnan tarkoituksesta ja tiedontuotannon intresseistä, resursseista (taloudelliset, välineelliset), työntekijätilanteesta, toimijoiden määrästä, rahoituksesta sekä siitä, onko järjestöllä piiri- tai valtakunnallista organisaatiota taustalla resursseineen. Keskeistä on myös löytää tiedontuotannolle yhteinen intressi: miten yhteistyö rakennetaan niin, että tiedontuotanto on mielekäästä sekä järjestöjen että hyvinvointialueen näkökulmasta.

Koko järjestökentän tuntemus on tärkeä hyvinvoinnin, kumppanuuden ja osallisuuden näkökulmasta. Järjestöissä on runsaasti tietoa haastavissa ja haavoittavissa elinolosuhteissa elävien ihmisten arjesta,

toimijuuksista ja palvelujärjestelmän toimijuuksista. Ihmisten arjen haasteet näkyvät järjestötoiminnassa jo ennen kuin ne näkyvät palvelujärjestelmässä palvelutarpeina. Järjestöissä saadaan runsaasti tietoa palveluiden katvealueista ja palveluketjujen murtumakohdista sekä toisaalta myös paikallisista vahvuuksista ja hyvinvointia tuottavista tekijöistä. Kaiken järjestöissä olevan tiedon kartoittaminen samassa laajuudessa ja syvyydessä ei kuitenkaan ole tarpeen eikä mahdollista. Koko järjestökenttä on merkityksellinen hyvinvoinnin näkökulmasta, mutta miten merkityksellinen tieto on saatavissa käyttöön? Lähellä.fi on nähty ratkaisuna tiedon tuottamisessa järjestöistä ja niiden toiminnasta. Se edellyttää Lähellä.fi:n käytön laajentamista ja systematisointia. Tietoa on jo siitä, että järjestön toiminnan esittely alustalla on lisännyt sen näkyvyyttä.

Sen sijaan asukkaiden ja järjestötoimijoiden hiljaisen tiedon, kokemustiedon, järjestöissä olevan asiantuntijatiedon sekä paikallistiedon tuottaminen, sekä tiedon tuottaminen järjestön alueellisesta merkityksestä on haastavampaa (myös Haikari 2020). Tähän tarvitaan verkostoja ja rakenteita, erilaisia tiedon tuottamisen areenoita ja tapoja. Keskusteluja rakennemuutoksesta käydään jo monissa järjestöissä toimivissa verkostoissa. Järjestöissä on valmiina verkostoja, jotka ovat helposti käynnistettävissä ja jotka olisivat hyödynnettävissä tiedon tuottamisessa. Toiminnan käynnistäminen edellyttää suunnitelmallisuutta, koordinaatiota ja vastuiden jakoa sekä aitoa osallistamista. Yhdyspinnat eivät vielä ole rakentuneita eikä selkeitä eivätkä järjestöt vielä pysty paikantamaan itseään vastinpareina hyvinvointialueen rakenteille.

Selvityksen pohjalta on nostettavissa seuraavat keskeiset toimenpide-ehdotukset:

1. Luodaan ja vahvistetaan osallisuuden ja yhteistyön kulttuuria. Tarvitaan yhteisen tilannekuvan luomista, mikä edellyttää keskusteluyhteyksiä ja areenoita kohtaamisille ja kumppanuuden syntymiselle. Osallisuus turvataan siten, että se ulottuu päätöksentekoprosessin kaikkiin vaikeisiin, myös valmisteluun. Pelkästään valmiiksi muotoillun esityksen kommentointi jää helposti näennäiseksi osallistamiseksi. Hyödynnetään osallistavia menetelmiä mahdollisuuksien mukaan yksisuuntaisten tiedonkeruumenetelmien sijaan.
2. Keskustelu yhdyspinnoista käynnistetään. Yhdyspintojen merkityksistä ja tarkoituksesta luodaan yhteinen ymmärrys. Nimetään vastuutoimijoita ja -elimä, kirjoitetaan auki yhteistyön prosesseja, resursseja ja vastuita. Järjestöyhdyshenkilöt ovat tärkeitä linkkejä järjestöjen ja kuntien sekä hyvinvointialueen välillä. Yhteistyön kokonaiskuva on tärkeä hahmottaa ja tähän nimetään vastuutaho/-henkilö.
3. Laphaan perustetaan järjestöneuvosto. Saadessaan puhe- ja läsnäolo-oikeuden lautakuntien ja valtuuston kokouksiin, se toimii suorana tiedonvälittäjänä HVA:n ja järjestöjen välillä. Sen tehtävänä on tuoda esiin lappilaisten järjestöjen näkökulma jo asioiden valmisteluvaiheessa ja päätöksenteon tueksi. Järjestöneuvoston perustaminen lisäisi huomattavasti järjestöjen osallisuusmahdollisuuksia.
4. Luodaan tiedontuotannon kokonaisuudelle tietoarkkitehtuuri. Tarvittavan tiedon hallintaa varten tarvitaan rakenne, joka mahdollistaa systemaattisen tiedonkeruun sekä yhteisesti ymmärretty käsitteistö. Määritellään, mitä järjestötiedolla tarkoitetaan. Mitä tietoa järjestöjen halutaan tuottavan ja millä tavalla? Tiedon keruun pitkäjänteisyyteen ja suunnitelmallisuuteen kiinnitetään huomiota. Selvennetään, mihin tietoa tarvitaan.

5. Hyödynnetään tiedon keruussa Lähellä.fi -verkkopalvelua, joka mahdollistaa tiedon tuottamisen ja kokoamisen niistäkin järjestöistä, jotka eivät saa tai hae avustuksia? Tavoitteena on, että Lähellä.fi toimisi esimerkiksi koko laajan järjestökentän tiedotuskanavana, joka mahdollistaa asiakaskohtaisesti järjestöjen toiminnan linkittämisen julkisen palvelun toimintaan palveluohjauksen keinoin.
6. Määritellään, miten toteutetaan säännölliset palautekeskustelut liittyen järjestötiedon vaikutuksiin Laphan tiedolla johtamisen käytäntöihin ja sisältöihin. Miten ja mitä yhdyspintoja voidaan hyödyntää niin, että tehdään näkyväksi tiedontuotannon merkitys palveluissa ja niiden kehittämisessä?
7. Edistetään yleishyödyllisten järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikuttamismahdollisuuksia. Otetaan järjestöt mukaan keskeisiin toimielimiin. Aikataulutetaan toiminta- ja kumppanuusavustusten myöntäminen jatkuvuutta tukevaksi. Selkeytetään toiminta-avustusten hakemuslomakkeita, hakuprosessien kulkua. Tiedotetaan aiempaa paremmin hakukriteereistä ja myöntöperusteista.
8. Järjestöjen tekevät toimintaansa näkyvämmäksi. Lähellä.fi -verkkopalvelu otetaan käyttöön ja toiminnasta ilmoitetaan siinä.

Sosiaali- ja terveystalvveluissa tavoitellaan systemaattista muutosta, joka tarkoittaa muutoksia julkisten palveluiden joka tasolla. Tämä edellyttää niin kuntien, hyvinvointialueen kuin järjestöjenkin asemoitumista uudelleen ja toisten työn tunnistamista, tunnustamista ja aitoa arvostusta. Vain keskinäisen vuorovaikutuksen ja jatkuvan, säännöllisen dialogin kautta muutokseen ajan mittaan päästään.

LÄHTEET

Ahola, Marika 2017. Järjestöjen tiedontuotanto muutoksessa. Teoksessa Arja Kilpeläinen, Reijo Väärälä, Eine Heikkinen ja Risto Harpela (toim.) Kumppanuudesta voimaa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Lapin rakentajina. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry. Rovaniemi, 109–121.

Auvinen, Petra 2024. Hyvinvointialueelle siirtymisen vaikutukset järjestöjen toimintaan – Lapin maakunta. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Lapin AMK.

Auvinen Terhi, Määttä Anne, Rantamäki Petra & Hauta-aho Hanna 2021. Järjestöt ja tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus. Selvitys sujuvien ja asiakaslähtöisten yhteistyöprosessien rakentamiseksi. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Haikari Janne 2020. Järjestötieto Sote-uudistuksessa. Tarpeet, tietovarannot ja tiedontuotannon kehittämisen suuntaviivat. Järjestö 2.0 – Järjestöt mukana muutoksessa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Kilpeläinen Arja, Väärälä Reijo, Heikkinen Eine & Harpela Risto (toim.) 2017. Kumppanuudesta voimaa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Lapin rakentajina. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry. Rovaniemi

Heilmann, Pia 2022. Asiantuntijuuden käsite ja osa-alueet. Hallinnon tutkimus 41(4), 278–292.

Peltosalmi Juha, Eronen Anne, Londén Pia & Ruuskanen, Petri 2024. Järjestöbarometri 2024. Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.

Niemelä Jorma & Auvinen Terhi 202. Järjestötieto hyvinvointialueiden tietojohdattamisessa. Selvityshenkilöiden raportti kansalaisyhteiskunnasta saatavan tiedon hyödyntämisestä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 37. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Pohjola, Anneli 2017. Järjestöjen merkitys toimijoina. Teoksessa Arja Kilpeläinen, Reijo Väärälä, Eine Heikkinen ja Risto Harpela (toim.) Kumppanuudesta voimaa, 95–107.

Pohteen järjestöyhteistyön suunnitelma 2024–2025. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue. Järjestämistoiminnot.

Toikkanen, Petri 2023. Tulevaisuuden näkymät järjestöissä. Osana Yhteistä Ratkaisua Oy.

Yli-Suvanto, Sini & Vakkala, Hanna 2024. Indikaattoreista ilmiöihin. Hyvinvointi- ja turvallisuustiedolla johtamisen tila ja tarpeet Lapissa. Indikaattoreista ilmiöihin -hankkeen taustakartoitus. Lapin yliopisto.